

**IKIMOKYKLINIO IR
PRIEŠMOKYKLINIO
UGDYMO KOKYBĖS
GERINIMAS:**

situacija ir perspektyvos 2020

Mokslo straipsnių leidinys

2021 m.

Mokslinis komitetas

Prof. habil. dr. Nijolė Petronėlė Večkienė (socialiniai mokslai, edukologija S 007), Lietuva

Dr. Algimantas Bagdonas (socialiniai mokslai, edukologija S 007), Lietuva

Dr. Sigita Saulėnienė (socialiniai mokslai, edukologija S 007), Lietuva

Dr. Lina Šarlauskienė (socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija S 008), Lietuva

Asta Jakimavičienė (Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros vedėja)

Renata Drulienė (lopšelio darželio „Girinukas“ direktorė)

Leidinio sudarytoja – dr. Sigita Saulėnienė

Maketavo Albertas Juodeika

ISBN 978-9955-27-599-2

© Kauno kolegija, 2021

TURINYS

Ikimokyklinio amžiaus vaikų autizmas: reakcijų į dirgiklius prevencinės priemonės	5
<i>Edita Dulkinienė, Eglė Cirulytė</i>	
4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžių lavinimo galimybės taikant meninio ugdymo (vaidybos) elementus	11
<i>Dr. Sigita Saulėnienė, Kristina Giedgaudienė</i>	
4-5 metų amžiaus vaikų sakininės kalbos ugdymas (-is)meninėje (dailės) veikloje	20
<i>Jolanta Stūronaitė, Daiva Ilevičienė</i>	
Priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymas/-is per patyrimines veiklas	29
<i>Asta Jakimavičienė, Vilma Kondzeliauskaitė, Vaida Valalytė</i>	
Šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybės ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją	38
<i>Dr. Sigita Saulėnienė, Gintarė Petkutė</i>	
Autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų socialinių kompetencijų ugdymo (-si) galimybės	47
<i>Dr. Algimantas Bagdonas, Odeta Vievesytė</i>	
Patyriminio ugdymo(-si) realizavimo galimybės lauko darželyje	52
<i>Asta Jakimavičienė, Jūratė Vilkaitė Barcelos</i>	
Priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderystės ugdymas pasitelkiant stebuklines pasakas	60
<i>Deimantė Karalė, Diana Škuratovaitė</i>	
Ankstyvojo amžiaus vaikų kalbos ugdymas pasakomis	66
<i>Dr. Algimantas Bagdonas, Asta Žičkevičienė</i>	

PRATARMĖ

Pristatome naują mokslinių straipsnių leidinį „Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kokybės gerinimas: situacija ir perspektyvos 2020“.

Mokslinių straipsnių leidybos poreikį paskatino ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pokyčiai, siejami su inovacijomis, naujomis technologijomis, produktais ir jų panaudojimo ugdymo procese plėtra, naujų empirinių tyrimų rezultatų sklaidos galimybės.

Šis leidinys – tai Pedagogikos katedros bendradarbiavimo su absolventais, darbo rinkos atstovais ir kitų aukštųjų mokyklų pedagogų rengimo specialistais bei ilgamečiais partneriais rezultatas.

Moksliniai straipsniai parengti remiantis 2020 metų pavasarį apgintais baigiamaisiais darbais, kurie buvo recenzuoti ir kvalifikacinės komisijos įvertinti teigiamai. Straipsniai yra peržiūrėti mokslinio komiteto. Leidinys yra recenzuotas.

Mokslinių straipsnių leidinyje pateikiamos 9 publikacijos, kuriose aptariamos šios temos:

- Autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų ikimokyklinio ugdymo įstaigoje problematika, analizuojami kasdieniniai dirgikliai, sukeltys stresą, bei prevencinių priemonių taikymo galimybės autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.
- Gilinamasi į vaikų kalbą ir jos vystymuisi įtaką darančius kalbos sutrikimus, aptariamos vaiko sakininės kalbos ugdymo/plėtojimo meninėje (dailės) veikloje galimybės, atskleidžiama pasakų reikšmė kalbinių gebėjimų ugdymuisi ankstyvajame amžiuje.
- Apžvelgiamas patirtinis mokymosi procesas, kuris vyksta lauke bei gilinamasi į patyrimines vaikų ugdymo(-si) galimybes.
- Pristatomi tėvų ir pedagogų požiūrio į šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant vaikų meninę kompetenciją, tyrimo rezultatai.
- Išryškunami lyderio bruožai ir jų ryšys su stebuklinių pasakų herojų savybėmis, iškeliamą problema: kaip stebuklinės pasakos daro įtaką priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderystės ugdymui?

Tikimės, kad šiame mokslinių straipsnių leidinyje pateiktos publikacijos padės ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogams, šių specialistų rengėjams bei darbdaviams atsakyti į aktualius ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo klausimus.

Soc. m. dr. Sigita Saulėnienė

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ AUTIZMAS: REAKCIJŲ Į DIRGIKLIUS PREVENCINĖS PRIEMONĖS

Eglė Cirulytė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Edita Dulkinienė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Anotacija. Straipsnyje pateikiama mokslinės literatūros apžvalga, analizuojanti ikimokyklinio amžiaus vaikų raidos ypatumus. Pateikiama autizmo samprata, pagrindiniai požymiai ir diagnostika. Analizuojami kasdieniniai dirgikliai, sukeliantys stresą, bei prevencinių priemonių taikymo galimybės autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Rakšminiai žodžiai: agresyvumas, ikimokyklinio amžiaus vaikai, empatija.

IVADAS

Temos aktualumas. Autizmo spektro sutrikimų (ASS) turinčių vaikų ikimokyklinio ugdymo įstaigose daugėja. Šį sutrikimą turinčių vaikų ugdymas yra svarbi ir opi tema. Autizmas yra sudėtingas, įvairiapusis raidos sutrikimas, priskiriamas komunikacijos sutrikimų grupei. Pilnavertis komunikacijos procesas priklauso nuo kognityvinės veiklos, socialinių sąlygų, verbalinių ir neverbalinių gebėjimų ir pan. Tai yra raidos sutrikimas, pasireiškiantis socialinės sąveikos, bendravimo, vaizduotės bei laiko suvokimo, interesų, netipiško, keisto elgesio ir emocijų savitumu problemomis. Šiuolaikinėje visuomenėje ASS daugėja, todėl skiriamas vis didesnis dėmesys. Pastebima, kad šis sutrikimas dažniau ir plačiau nagrinėjamas, specialistai ir tėvai, auginantys specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikus, ieško pagalbos būdų, jo sušvelninimo ar įveikimo galimybių (Notbohm, 2012). Šios grupės sutrikimų diagnostika nėra lengva. Taip pat, kaip ir šių vaikų ugdymas. ASS turintys vaikai turi išskirtinių poreikių, nepagrįstų baimių, greitai patiria stresą, menkiausi aplinkos pakitimai sukelia nesaugumo jausmą pakitus mažiausiai detaliam vaiko pažįstamoje erdveje. Todėl labai svarbu tai suprasti ir ieškoti būdų padėti ASS turintiems vaikams jaustis saugiau, ramiau ir patirti kuo mažiau streso vaiko ugdymo įstaigoje. (Mikulėnaitė, L. Ulevičiūtė, R. 2004). ASS turintiems vaikams galima padėti jaustis ramiau įsigilinus ir

bandant suprasti jo asmeninius poreikius. Norint sukelti kuo mažiau streso ASS turinčiam vaikui, reikia apgalvoti šviesos, garso ir kvapų intensyvumą, patenkinti jo poreikius turėti kuo rečiau kintančią aplinką bei jo asmeninę erdvę. Svarbu, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai, dirbdami su ASS turinčiais vaikais, suprastų ir gebėtų patenkinti jų poreikius, dėmesį skirtų vaikų ugdymo galimybėms bei prevencinių priemonių taikymui mažinant vaikų reakcijas į dirgiklius.

Tyrimo problema – kokios ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, reakcijų į dirgiklius prevencinės priemonės?

Tyrimo objektas – ikimokyklinio amžiaus vaikų autizmas: reakcijų į dirgiklius prevencinės priemonės.

Tyrimo tikslas – atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, reakcijų į dirgiklius prevencines priemones.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pagrįsti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, raidos ypatumus ir streso mažinimo priemones ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.
2. Pateikti vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, reakcijų į dirgiklius prevencinių priemonių naudojimą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, apklausa (raštu), statistinė duomenų analizė.

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ RAIDOS YPATYBĖS

Raida- tai besitęsiantis, nuolat vykstantis funkcinų savybių kitimo procesas, kurio metu vaikas auga ir keičiasi. Norint vaiką ugdyti teisingai ir tiksliai, pirmiausia reikia išsiaiškinti vaiko bendruosius ir individualius fizinius, sociologinius bei psichologinius aspektus. Pasak R. Žukauskienės (2012), raida skirstoma į tris pagrindines sritis: fizinę, pažintinę ir psichosocialinę. ASS pradžia gali būti labai įvairi. O'Brien Towle (2013) išskiria tris vaikų, turinčių ASS, galimus raidos būdus: vaiko elgesys neįprastas, keistas nuo pat gimimo, būna labai ramūs, mažiau domisi kitais žmonėmis, reaguoja vėliau nei tipinės raidos vaikai. Ugdant vaiką pastebima mažiau akių kontakto net ir su artimiausiais žmonėmis. ASS turinčių vaikų raidos vystymasis nuo 15–18 mėnesių pradeda kisti, socialinis įsitraukimas pastebimai mažėja ir vaikas gali pradėti netekti iki tol turėtų raidos įgūdžių. Vaikams, turintiems ASS, kasdienybėje kyla daug socialinių problemų, nes jie negeba ir nemato visumos, daugelį atliekamų veiksmų išmoksta atlikti mechaniškai, nesugeba susieti vieno veiksmo su kitu. Šiems vaikams sunku prisitaikyti prie permainų, sunku priprasti naujoje aplinkoje ar priimti nepažįstamus žmones. (Notbohm, 2012.)

Apibendrinant galima teigti, kad ASS turintis vaikas, yra vaikas, turintis savitus poreikius, ugdymosi ir nusiramavimo metodus bei kasdieninius įpročius.

AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ TURINČIŲ VAIKŲ UGDYMAS

Ugdant ASS turinčius vaikus, dažniausiai remiamasi bihevioristiniais elgesio formavimo principais- prizais, apdovanojimais, skatinant tinkamus veiksmus. Sudarant individualias programas, priklausomai nuo vaiko gebėjimų, numatomi pažintinės veiklos (dėmesio, mąstymo, suvokimo, atminties), kalbos ir bendravimo skatinimo būdai. Programose

numatomos užduotys vizualinės - motorinės koordinacijos, smulkiosios ir bendrosios motorikos ugdymui, nuosekliai formuojami žaidimo įgūdžiai. Elgesio, bendravimo įgūdžiai formuojami ir namuose, todėl sudarant individualias ASS turinčių vaikų ugdymo programas ypač skatinamas tėvų ir kitų šeimos narių dalyvavimas ir bendradarbiavimas su specialistais. ASS turintiems vaikams yra taikomas ir specialusis ugdymas. Jam gali prireikti specialių ugdymo priemonių, ugdymo technikų, metodų ar įrangos, kartais net patalpų (Hallahan, Kauffman, 2003).

Siekiant, kad specialusis ugdymas duotų norimų rezultatų, gali prireikti papildomų paslaugų – psichologo ir socialinio pedagogo konsultacijos bei pagalbos, psichologinio įvertinimo, medicininio gydymo ir konsultacijos. Vienintelis ir svarbiausias specialiojo ugdymo tikslas – atrasti ypatingojo vaiko gebėjimus ir juos atskleisti (Hallahan, Kauffman, 2003). V. East, L. Evans (2008) teigia, kad ugdant ASS turinčius vaikus svarbu vienu metu lavinti vieną įgūdį, užduotis padalinti į atskirus veiksmus. Didelį dėmesį skirti emocijų pažinimui, elgesiui bei kūno kalbai. Ugdant ASS turinčių vaikų socialinius įgūdžius ir bendravimą teikti daug konkrečių pavyzdžių, remtis įvairiomis istorijomis ir pasakojimais.

KASDIENINĖS APLINKOS DIRGIKLIAI IR PREVENCINIŲ PRIEMONIŲ TAIKYMAS ASS TURINTIEMS VAIKAMS

Kasdieną sutinkami vaizdai, šviesos, garsai, jutimai ir kvapai dažnam yra įprasta kasdienybė, nekelianti streso. Dažnas užuodžia, ragauja, girdi, mato, liečia ir jaučia, mėgaujasi pojūčiais ir galimybe justis. Vaikams, turintiems ASS, ši kasdienybė dažniausiai sukelia daug streso. Įprasti, kasdien sutinkami vaizdai, garsai, kvapai, skoniai ir prisilietimai vaikui gali sukelti didelį diskomfortą ir stresą. Tokiems vaikams, turintiems ASS, aplinka, su kuria susiduria kiekvieną dieną, atrodo baugi ir priešiška. (Notbohm, 2012).

ASS turintys vaikai vadovaujasi rega, todėl ji sudirginama pirmiausiai. Dienos šviesos lempos tokiems vaikams ne tik ryškiai šviečia, bet ir sukelia įvairius pašalinius garsus. Mirgančios šviesos atspindi nuo daiktų ir iškraipo matomą vaizdą, tuomet atrodo, kad kinta erdvė. Tai sukelia tik dar daugiau streso, nes vaikams sunku apsiprasti naujose, nepažįstamose ir kintančiose erdvėse. Vaikai, turintys ASS, jautriai reaguoja į permainas, net mažiausius pakitimus, tad kartais būna labai sunku suprasti aplinkiniams- tuo pat metu gali atrodyti, kad vaikai į aplinką nekreipia jokio dėmesio. (Hallahan, Kauffman, 2003).

Kaip teigia V. East ir L.Evans (2008) siekiant, kad ASS turintys vaikai išvengtų streso ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, svarbu suskirstyti grupės erdvę – skirtingoms veikloms paskirti atskiras vietas joms atlikti, norint vaikui leisti jaustis saugiau ir laisviau vietas reikia pažymėti skirtingai. Dėl įvairių sutrikimų ASS turintys vaikai daug sunkiau supranta tai, ką girdi, nei tai, ką mato. Todėl ugdant būtinas vaizdinis tvarkaraštis su dienos ritmu ir veiklomis. Taisyklės vaikams yra būtinos, todėl reikia nuolat ir nuosekliai jų laikytis. Vaikui aiškiai turi būti nubrėžtos pageidaujamo ir nepageidaujamo elgesio ribos. ASS turintiems vaikams, bijantiems triukšmo, vertėtų parūpinti garsą slopinančias ausines- su jomis vaikas jaustųsi laisviau ir saugiau, aplinkiniai garsai būtų tylesni. Taip pat svarus ir pedagogo vaidmuo - informaciją vaikui jis turėtų pateikti suprantamai, ramiu tonu. Į vaikus reikia kreiptis asmeniškai vardu, nes dėl visumos nesuvokimo, sunku suprasti, kad sąvoka „visi“ apima ir juos.

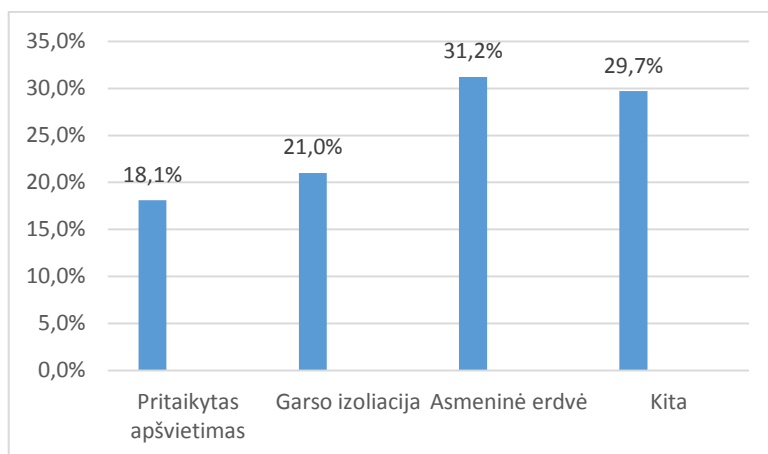
Apibendrinant galima teigti, kad tai, kas tipinės raidos vaikams yra įprasta, vaikams su ASS gali būti patys nemaloniausi ir daugiausiai streso keliantys veiksniai. Svarbu kalbėti su vaiku apie tai, kas jam kelia nerimą, stengtis atrasti būdų, kurie padeda nurimti.

Vienas iš svarbiausių veiksnių yra šeimos ir ugdymo įstaigos glaudus bendradarbiavimas.

TYRIMO ORGANIZAVIMAS IR REZULTATŲ INTERPRETACIJA

2020 metų vasario – gegužės mėnesiais buvo atliktas kiekybinis tyrimas, kurios tikslas - atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimą, reakcijų į dirgiklius prevencines priemones. Tyrimas vyko internetinėje erdvėje apklausiant ikimokyklinio ugdymo pedagogus, dirbančius su ASS turinčiais vaikais, ir tėvus, auginančius šį sutrikimą turinčius vaikus. Tyrimu buvo siekiama sužinoti, ar ikimokyklinio ugdymo įstaigų aplinka yra pritaikyta autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams, kuriems įprasti dalykai aplinkoje gali kelti daug streso. Pasirinktas tyrimo metodas- apklausa (raštu). Tyrime dalyvavo 26 pedagogai, dirbantys skirtingose ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, ir 64 tėvai, kurių vaikai, turintys ASS, lanko ikimokyklinę ugdymo įstaigą. Tyrimo rezultatai pateikti, apibendrinti. Klausimu buvo siekiama sužinoti tėvų ir pedagogų nuomonę, ar grupės aplinka yra pritaikyta ASS turinčiam vaikui. Apibendrinus respondentų atsakymus galima teigti, kad 54,4% respondentų atsakė, jog grupės aplinka nėra pritaikyta ASS turintiems vaikams, 45,6% atsakė, kad grupės aplinka yra pritaikyta. Apibendrinant galima teigti, kad tėvai, teigiantys, kad grupės aplinka nėra pritaikyta ASS turinčių vaikų ugdymui, gali būti ta dalis respondentų, kurių vaikai lanko įprastas ikimokyklinio ugdymo įstaigas. Buvo siekiama išsiaiškinti, kokiomis priemonėmis sukurta saugi aplinka vaikui, turinčiam ASS. Gauti respondentų atsakymai parodė, kad 18,1% respondentų atsakė, kad pritaikytas apšvietimas, 21% - garso izoliacija, 31,2% vaikui skirta asmeninė erdvė ir 29,7% pasirinko variantą - kitą, kur atsakė, kad saugi aplinka vaikui nesukurta. Menkiausi aplinkos pakitimai, nesaugumo

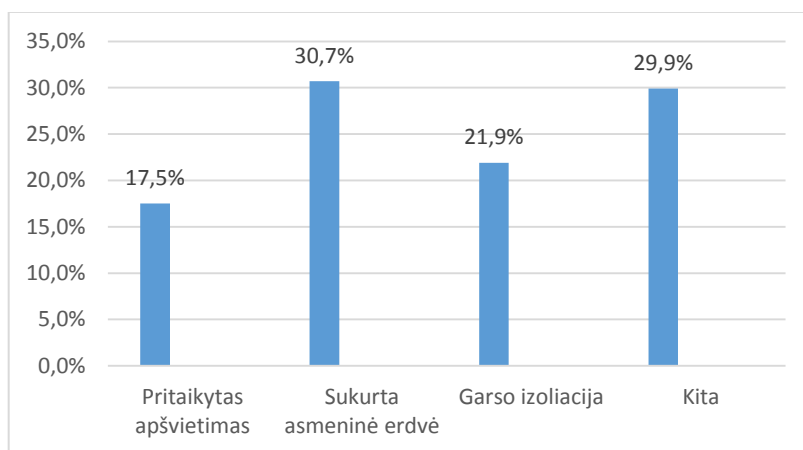
jausmas, pakitus mažiausiai detaliai jo pažįstamoje erdvėje, sukelia labai daug streso.

1 pav. Priemonės, sukurtos vaiko saugiai aplinkai.

Siekiant atskleisti, koku būdu neutralizuojami grupėje esantys dirgikliai, trečdalis respondentų nurodė, kad didžiausia dalis respondentų dirgiklius neutralizuoja sukurdami vaikui asmeninę erdvę – 30,7%, garso izoliaciją nurodė 21,9% respondentas ir 17,5% - pritaiko apšvietimą, 29,9% respondentų pasirinko kitą atsakymą, kad dirgikliai nėra neutralizuojami. Šio klausimo rezultatams įtakos galėjo turėti situacija, kai dėl nepritaiktų grupių ugdymo įstaigose asmeninės erdvės sukūrimas vaikui yra lengviausia priemonė, kurią gali sukurti pedagogai. Taip pat garso izoliacijai užtenka tik vienos priemonės

(ausinių), todėl tai yra antras pagal dažnumą variantas, kurį rinkosi respondentai. Taip pat respondentai paminėjo, kad apšvietimas dažniausiai nėra pritaikytas arba jis nesukelia nemalonių pojūčių bei streso ASS turintiems vaikams, nes šviesa neryški, neutralių spalvų. Taip pat vieną iš priemonių paminėjo palapines, kurias naudoja vaiko saugiai aplinkai sukurti. Neryški, nemirksinti ir neutralių spalvų šviesa dažniausiai yra naudojama visose ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Sektinas pavyzdys – palapinės naudojimas, kuri gali neutralizuoti stresą sukeliančias šviesas.

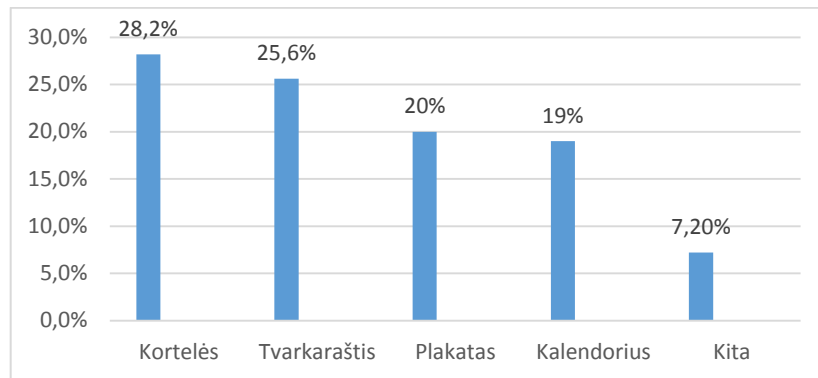
2 pav. Priemonės dirgikliams neutralizuoti.

Klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokios prevencinės priemonės naudojamos garso keliams dirgikliams švelninti. Respondentai nurodė, kad

dažniausiai nenaudojamos jokios priemonės arba naudojamos ausinės, kita dalis respondentų nurodė, kad vaikui sukuriama asmeninė erdvė- išvedamas iš

triukšmingos patalpos. Todėl galima teigti, kad kai kurios grupės nėra pritaikytos ASS turintiems vaikams. Dažniausiai naudojama priemonė yra ausinės. Svarbu buvo išsiaiškinti, kokios vizualizavimo priemonės naudojamos grupėje. Respondentai nurodė, kad 28,2% naudoja korteles, 25,6% naudoja tvarkaraščius, 20%-plakatus, 19% - kalendorius ir 7,2% nenaudoja vaizdinių priemonių. Dėl įvairių sutrikimų ASS turintys vaikai daug sunkiau supranta tai, ką girdi, nei

tai, ką mato. Todėl ugdant šiuos vaikus būtinas vaizdinis tvarkaraštis su dienos ritmu ir veiklomis. Taip pat reikėtų paveikslėliais iliustruoti kasdienes veiklas ir veiksmus, tokius kaip rankų plovimą, apsirengimą ir pan. Vaizdinės iliustracijos vaikams leis eilės tvarka atlikti tam tikrus veiksmus, pamažu vaikai įsimins dienos veiklas ir jų eigą, taip patirs mažiau streso dėl nesuprastos užduoties.

3 pav. Vaizdinių priemonių panaudojimas grupėje.

Apibendrinant galima teigti, kad ikimokyklinio ugdymo įstaigos aplinka nėra pilnai pritaikyta ASS turintiems vaikams. Vaikams dažniausiai stresą sukelia asmeninės erdvės nebuvimas, tačiau dauguma vaikų nėra jautrūs šviesai ar garsui. Todėl asmeninės erdvės sukūrimas yra plačiausiai naudojama priemonė sukurti saugią aplinką ASS turintiems vaikams. Taip pat asmeninė erdvė dažniausiai yra naudojama ir kaip priemonė siekiant neutralizuoti atsiradusius dirgiklius. Šiems rezultatams įtakos gali turėti tai, kad sukurti asmeninę erdvę nereikia daug inventoriaus, priemonių. Sukuriama asmeninė vaiko erdvė yra nekeičiama arba keičiama retai.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą galime teigti, jog ASS turinčių vaikų skaičius vis auga. Jų poreikiai didesni nei tipinės raidos vaikų. Šių vaikų elgesys neįprastas nuo pat gimimo, jie

gali būti labai ramūs, mažiau domėtis kitais žmonėmis, reaguoja vėliau nei tipinės raidos vaikai. ASS turintys vaikai supančią aplinką suvokia kitaip, o įprasti dalykai kelia stresą. Pagrindinės streso mažinimo priemonės ikimokyklinio ugdymo įstaigoje tai- grupės erdves suskirstyti, skirtingoms veikloms atlikti paskirti atskiras vietas, vietas pažymėti skirtingai ir stengtis nekeisti. Ugdant būtinas vaizdinis tvarkaraštis su dienos ritmu ir veiklomis. Taisyklės vaikams yra būtinos, todėl reikia nuolat ir nuosekliai jų laikytis.

2. Atlikus empirinį tyrimą ir apibendrinus gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje naudojamos šios prevencinės priemonės, kaip garso izoliacija, asmeninės erdvės sukūrimas. Pedagogai didelę reikšmę skiria ASS turinčių vaikų poreikiams tenkinti ir esant nepilnai pritaikytoms sąlygoms.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Hallahan, D., Kauffman J. (2003). *Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas*. Alma littera.
2. East, V., Evans L. (2008). *Vienu žvilgsniu. Praktinis vaiko specialiųjų poreikių tenkinimo vadovas*. Vilnius: Tyto alba.
3. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas*. (2014). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
4. Mikulėnaitė, L. Ulevičiūtė R. (2004). *Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas*. Vilnius.
5. Monkevičienė, O. (2015). *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
6. Notbohm, E. (2012). *Kiekvienas autistiškas vaikas norėtų, kad jūs žinotumėte dešimt dalykų*. Vilnius: Tyto alba.
7. O'Brien Towle, P. (2013). *The Early Identification of Autism Spectrum Disorders: A Visual Guide*.
8. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

4-5 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS SUTRIKIMŲ, KALBOS ĮGŪDŽIŲ LAVINIMO GALIMYBĖS TAIKANT MENINIO UGDYMO (VAIDYBOS) ELEMENTUS

Kristina Giedgaudienė

Kauno r. Girionų ikimokyklinio ugdymo įstaiga

dr. Sigita Saulėnienė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Anotacija. Šiame straipsnyje yra tikslingai gilinamasi į vaikų kalbą ir jos vystymuisi įtaką darančius kalbos sutrikimus, tokius kaip fonologiniai sutrikimai, kalbos neišsivystymas, kalbos netekimas, kalbos nesupratimas. Atlikti tyrimai rodo, jog kalbėjimo ir kalbos sutrikimų turinčių vaikų dalis sudaro maždaug 50 proc. visų vaikų, turinčių specialių ugdymo poreikių. Tai reiškia, kad vaikai, turintys minėtų kalbos sutrikimų, turi būti ugdomi pasitelkiant specialias priemones. Viena iš tokių priemonių gali būti meninis ugdymas, apimantis vaidybą, dailės terapiją, žaidimus ir pan. Straipsnį sudaro dvi dalys: pirmojoje dalyje išryškunami veiksniai, kurie daro įtaką kalbos įgūdžių vystymuisi ir kalbos sutrikimų įveikimui, pristatomi 4-5 metų vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžių lavinimo galimybes, taikant meninio ugdymo (vaidybos) elementus, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigose. Antrojoje dalyje pateikiami 4 - 5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžių lavinimo galimybių, taikant meninio ugdymo (vaidybos) elementus, empirinio tyrimo rezultatai. Daroma prielaida, kad nuo ikimokyklinio ugdymo įstaigų galimybių ir nuo pedagogų kompetencijos priklauso vaikų, turinčių kalbos sutrikimus, ugdymo efektyvumas.

Reikšminiai žodžiai. Kalbos sutrikimai, meninis ugdymas, vaidybos elementai.

IVADAS

Kalba – tai procesas visais laikais dominęs mokslininkus iš įvairių sričių: kalbininkus (Ingrida Balčiūnienė (2018), Aurelija Čekuolytė (2010; 2014), Laura Kamandulytė-Merfeldienė (2018) ir kt.), pedagogus (Regina Ivoškuvienė (2015), Daiva Kairienė (2013), Joana Tėvelytė (2015) ir kt.), psichologus (Vaiva Klimaitė (2016), Vilija Saliėnė (2017) ir kt.) ir kt., kurie vis labiau gilinasi į kalbos raidą ir jos sutrikimus (prigimtinius ir nulemtus aplinkos veiksnių) bei kalbėjimo procesus (Jareckaitė, Jakimavičienė, Sadauskienė, 2018). Įvairūs vykdomi tyrimai leidžia teigti, kad tai yra aktuali tema, kuria siekiama išanalizuoti kalbos periodizaciją ir jai būdingus bruožus (Hallahan, Kauffman, 2003; Juškuvienė, Luneckienė ir kt., 2008), rasti daugiau ir įvairesnių būdų ir metodų, kurie padėtų lavinti vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžius (Žukauskienė, 2012; Lebedeva, 2013; Stanevičienė, Storūnė, 2017; Kiseliovaitė, Bagdonas, 2017; Lapėnienė, Žilinskaitė, 2017). Tačiau tyrimų, kokie meninio ugdymo būdai yra naudojami ir kaip jie yra pasitelkiami lavinant 4-5 metų vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžius yra mažai.

Tyrimo problema. Kokios meninio ugdymo priemonės, susijusios su vaidyba yra efektyvios ir kaip jas panaudoti?

Tyrimo objektas - Meninio ugdymo, susijusio su vaidyba, priemonės, kurias taikant veiksmingai atskleidžiami kalbos vystymosi aspektai ir padedama 4-5 metų amžiaus vaikui su kalbos sutrikimais lavinti kalbos įgūdžius.

Tyrimo tikslas - Atskleisti 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžių

lavinimo galimybes, taikant meninio ugdymo (vaidybos) elementus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti 4-5 metų amžiaus vaikų kalbos sutrikimus ie kalbos įgūdžių lavinimo galimybes.
2. Nustatyti 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžių lavinimo, taikant meninio ugdymo (vaidybos) elementus, galimybes.

Tyrimo metodai: Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, anketinė apklausa, statistinė duomenų analizė.

4-5 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS SUTRIKIMAI IR KALBOS ĮGŪDŽIŲ LAVINIMO GALIMYBĖS

4-5 metų amžiaus vaikų kalbos sutrikimai. Kalba – vienas svarbiausių psichikos komponentų, dalyvaujantis visose žmogaus psichikos apraiškose (Žukauskienė, 2007; Banaitytė, 2012). Ankstyvasis amžius reikšmingas kalbiniam vystymuisi tuo, kad formuojasi gimtosios kalbos pagrindai (Piaget, 2002) ir vaikas mokosi bendrauti su žmonėmis, įsijungia į jį supančią mikroaplinką. Mokslinėje literatūroje (Makauskienė, Ivoškuvienė, 2012; Jareckaitė, Jakimavičienė, Sadauskienė, 2018, East, Evans, 2008) išskiriamos įgimtos ir įgytos priežastys, kurios gali lemti vaikų kalbos sutrikimus. Įgimtoms priskiriamos tos, kuriuos nulėmusios priežastys yra genetika, biologiniai veiksniai, klausos sutrikimai. Įgyti yra tie,

kuriuos nulėmusios priežastys siejamos su mokymosi sunkumais, ligomis ir aplinka. Remiantis Ambrasės, Imbrasienės, (2017) atliktais moksliniais tyrimais išskiriamos 2 rūšys sutrikimų – kalbos ir kalbėjimo. Pastarasis susijęs su suprantamu vokaliniu pranešimu užkodavimu, o *kalba* su prasmės perteikimu ir interpretacija, t. y. kalbai priskiriamas klausymasis ir kalbėjimas, skaitymas ir rašymas, techniniai pokalbio įgūdžiai ir socialinė sąveika (Wiener, 1999; Garšvienė, 2008). Kalbos problemos būdingos daugeliui negalių, o ypač klausos sutrikimams, protiniam atsilikimui ir mokymosi sunkumams, bei autizmui (Hallahan, Kauffman, 2003; Bimbienė, 2013). Kalbos sutrikimams priskiriami „fonologiniai sutrikimai, kuriems būdingi garsų tarimo trūkumai; sutrikęs girdimasis suvokimas arba nesusiformavę garsų artikuliacijos vaizdiniai; kalbos neišsivystymas, kuriam būdingas visos kalbos sistemos (fonetikos, gramatikos, rišiosios kalbos, leksikos) sutrikimas; kalbos netekimas, kuriam būdinga visiškai arba dalinis gebėjimo kalbėti ir/ ar suprasti kalbą praradimas“ (Lietuvos Respublikos švietimo ministro 2012-03-13 įstatymas Nr. V-395).

Kalbos sutrikimai gali daryti neigiamą įtaką ne tik mokymuisi, mąstymui, savo savybių (pavyzdžiui, pasitikėjimo savimi) vertinimui, bet ir visai tolesnei vaiko raidai. Kaip teigia Juškuvienė, Luneckienė ir kt., (2008, p. 11) „kai sutrikusios visos kalbos sistemos dalys, vaikas vėliau išmoksta tarti garsus, blogai skiria kalbos garsus, lėtai turtėja jų žodynas, kalba gramatiškais sakiniais, nemoka rišliai ir sklandžiai pasakoti, jų žodynas dažniausiai yra skurdus; taip pat jie vartoja mažai būdvardžių, jų kalboje vyrauja daiktavardžiai ir veiksmažodžiai“. Tai esminiai sutrikusios kalbos požymiai. Žukauskienė (2007), išskiria pagrindinius, neretai nustatomus, ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos sutrikimus - sulėtėjusi kalbos raida, kalbos neišsivystymas ir raidos sutrikimai, darantys įtaką kalbai.

Kalbos neišsivystymas apima visos kalbos sistemos (fonetikos, leksikos ir kalbos gramatinės sandaros) neišlavėjimą (Ivoškuvienė, Mamonienė ir kt., 1997; Ivoškuvienė, Garšvienė, 2003; 2008). Mokslinėje literatūroje šis kalbos sutrikimas dažniausiai skirstomas į tris lygmenis – nežymų (kalba rišli, tačiau joje aptinkami leksiniai, gramatiniai ir fonetiniai trūkumai, būdingas foneminės klausos nepakankamumas vartojant sudėtingos garsinės struktūros žodžius, gebama vartoti prielinksnius, suprantami priešdėliniai veiksmažodžiai), vidutinį (ribotas kalbos suvokimas, geba suvokti ir atsakyti į klausimus, sunkiai atlieka būdvardžių giminių, skaičių, linksnių supratimo užduotis, nesupranta įvardžiutinių formų) ir stiprų (fonetinis ir foneminis suvokimas nesusiformavęs, painiojami daiktų ir veiksmonių pavadinimai, nesuvokiami daiktavardžių bei būdvardžių skaičiai, būdvardžių giminių, daiktavardžių, būdvardžių linksniai,

veiksmažodžių laikai) (Ivoškuvienė, Mamonienė ir kt., 1997; Ivoškuvienė, Garšvienė, 2003; 2008).

Raidos sutrikimai, darantys įtaką kalbai, turi žymiai daugiau savybių, pagal kuriuos juos galima atpažinti. Analizuojant mokslinę literatūrą, matyti, kad raidos sutrikimai, darantys įtaką kalbai, gali būti išskirti į 2 esmines grupes: klausos sutrikimus ir intelekto sutrikimus. Klausos sutrikimai dažniausiai įvardijami kaip girdimojo jutimo ir suvokimo trūkumai, trukdantys išmokyti sakytinės kalbos ir bendrauti ja (Ališauskas, Ališauskienė, 2011). „Vaiko kalbos vystymąsi gali lemti keli veiksniai: klausos sutrikimo laikas, klausos sutrikimo laipsnis, pedagoginės ir medicininės korekcijos būdų naudojimo laikas ir jų atitikimas sutrikimo struktūrai, vaiko asmenybės bruožai, charakterio ypatybės“ (Prasauskienė, 2003; Juškuvienė, Luneckienė ir kt., 2008). Šis pavyzdys įrodo, kad klausos yra glaudžiai susijusi su kalba ir turint klausos sutrikimų, sutrinka ir kalba.

Intelekto sutrikimai – protinių sugebėjimų nukrypimas nuo normos, sukkeliantis elgesio, emocijų bei socialinio prisitaikymo sutrikimų (Bagdonas, 1995). Tokių sutrikimų turintys vaikai supranta elementarius sakinius, kuriuose nurodomas subjektas, jo atliekamas veiksmas ir objektas ar veiksmo vieta; gali perimti informaciją, perteikiamą gerai žinomais žodžiais (Elijošienė, 2003; Juškuvienė, Luneckienė ir kt., 2008), pakeičia vienus žodžius kitais, nors ir artimos reikšmės, bet mažiau tinkamais, neišlaiko atmintyje prielinksnių, jungtukų, žodžių tvarkos sakinyje, net tinkamai pakartoję nesupranta sakinio.

Dauguma vaikų, kuriems kalbos sutrikimai nėra įveikiami, „gali turėti ilgalaikių problemų, susijusių su raštingumu, socializacija, elgesiu ir mokymosi pasiekimais“ (Ambrasė, Imbrasienė, 2017: 10), todėl labai svarbu imtis atitinkamų priemonių, nustatant kokius kalbos sistemos komponentai yra labiau sutrikę (Garšvienė, 2008) ir tuomet parenkant geriausius metodus bei sukuriant palankią edukacinę aplinką.

Meninio ugdymo priemonės, metodai ir sąlygos 4–5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbai lavinti. Įrodyta, kad ugdymo priemonės turi didelį poveikį įveikiant vaikams pirminius kalbėjimo ir kalbos sutrikimus – ne tik padeda vaikui tobulinti jau įgytus kalbinius įgūdžius, bet ir praturtina jį naujomis žiniomis (Pierangelo, Giuliani, 2007). Nors galima sukurti daug skirtingų mokymosi galimybių, skatinančių asmenį tobulėti, tačiau „šiandieninių pokyčių akivaizdoje, mokslininkų teigimu, svarbiausia yra kurti įvairialypes aplinkas, kuriose susipintų mokymasis, darbas, poilsis, bendravimas ir kūryba“ (Knowmad Society, 2013).

Viena iš pagrindinių priemonių, apimanti visas įvardintas sąlygas – meninis ugdymas, darantis įtaką emociinei, dvasinei, intelektinei, fizinei vaikų brandai. Švietimo ir mokslo ministerijos sudarytose mokymosi programose (2017, p. 1073) išryškinama, kad meninis

ugdymas padeda atspindėti dvasinį vaikų pasaulį (tai, ką patyrė, suprato, išsiaiškino, ką laiko vertinga arba nevertinga) ir meninės kūrybos gebėjimus. Be to, meninio ugdymo dalykų bendrųjų programų turinys padeda ugdyti bendrąsias vaikų kompetencijas: mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo, socialinę, iniciatyvumo ir kūrybingumo, asmeninę, reikalingas sėkmingai veikti įvairiose gyvenimo ir darbo srityse. Dėl šių priežasčių meninį ugdymą galima laikyti reikšminga mokymosi veikla.

Kaip teigia Ivoškuvienė, Tėvelytė (2015, p. 31) meninio ugdymo svarba kalbos vystymuisi pagrindžiama tuo, kad ji ne tik veiksmingai ugdo vaiko verbalinę ryšį, kuria socialinius ir komunikacinius elementus, bet ir stimuliuoja smulkiąją motoriką, kuria „kalbėjimo motyvą“, lavina sensorinį mąstymą, skatina vizualinių vaizdinių kūrimą, aktyvina abu smegenų pusrutulius netgi tada, kai jie yra pažeisti. Tikslinga pažymėti, kad meninis ugdymas, ypač apimantis vaidybos elementus, daro stiprią įtaką vaikų kalbai ir jos vystymuisi, nes užsiimdami tokia veikla vaikai savo kalboje pavartoja daugiau ir įvairesnių kalbos dalių (dialoginė kalba jiems lengvesnė nei monologinė), jų pavartoti žodžiai būna susiję su vykdoma veikla (jie įvardija atliekamus veiksmus, judesius bei natūraliau kalba ir bendrauja) lengviau įsimena žodžius ir jų reikšmes, stengiasi kuo taisyklingiau juos (iš)tarti; nevalingai atsisako gestų ir mimikos kalbos, stengiasi reikšti mintis žodžiais; kalba tarpusavyje ir tą kalbą inspiruoja užsiimama veikla – ji yra vaikų paskata kalbėti (Ivoškuvienė, Tėvelytė, 2015, p. 31). Tad galima daryti prielaidą, kad meninis ugdymas, apimantis vaidybos elementus, skatina užsiimti vaikus piešimo veikla ir tuo pačiu lavina vaikų kalbos įgūdžius. Anot Indrašienės (2004), vaiko piešimą galima sieti su žaidimu, kurio metu aktyvinamas jo vystymasis. Be to, žaidimo elementais paremta ugdomoji veikla padeda vaikui lengviau plėtoti kalbą, fizinius pajėgumus, pažinti aplinką. Žaidimai, kurie skatina judėjimą, vaidybą, yra itin aktualūs priešmokyklinio amžiaus vaikams ir tam netgi taikomas specialus terminas „žaidimų metai“: „šiuo terminu pabrėžiama, didžiulė žaidimų reikšmė vaiko tolimesnei raidai, žaisdamas vaikas įgyja ir plėtoja daugybę kompetencijų – socialinę, sveikatos, komunikavimo, pažinimo ir meninę“ (Žukauskienė, 2012: 199). Pasak Hille (2015), žaidimai ugdo motorinius, lavina protinius gebėjimus (kalbą, dėmesį, mąstymo procesus), o didaktiniai žaidimai priešmokykliniame amžiuje yra itin reikšmingi, nes lavina mąstymą, kalbą ir formuoja protinio darbo įgūdžius. Jei žaidimas siejamas su vaidyba, veikiausiai, tai reikalaus pasitelkti nemažai komunikacinių elementų, kuriuos taikydamas savo veikloje vaikas atskleis tam tikrus savo kalbos raidos aspektus.

Pastebima, kad naudinga derinti su vaidybos elementais dailės terapiją – piešti kaukes, piešinius,

kurie būtų kaip priemonė vaidinimo procesui užtikrinti – nes tai gali stiprinti silpnąsias vaiko puses, stiprinti savivoką, mažinti įtampą ir leisti kiekvienam vaikui pasijausti svarbiu ir lygiaverčiu, plėtoti pažintines vaiko galimybes, modifikuoti nepageidaujamą elgesį, daryti teigiamą įtaką vaiko kalbos raidai (Stanevičienė, Stūronaitė, 2017).

Tikslinga išskirti kelis dailės terapijos požymius, svarbius edukacijoje. Lebedeva (2013) pagrindžia dailės terapijos sąsajas su vaidybinio proceso elementais teigdama, kad tai yra teorinių ir praktinių idėjų, naujų metodikų kompleksas; ryšių su socialiniais, psichologiniais ir pedagoginiais reiškiniais įvairovė; tam tikras atsiskyrimas (savarankiškumas, išskirtinumas) nuo kitų pedagogikos sričių (mokymo, valdymo procesų ir kt.); gebėjimas integruotis, transformuotis. Taigi, dailės terapija gali būti laikoma viena iš naujausių tarpdisciplininių mokslo šakų, kuri itin pravartanti asmenybės ugdymui, socializacijai ir grupės emocinei bei psichinei savijautai gerinti. Mokslininko Dalley (2004 p. 13) teigimu, dailės terapija ypač pravartanti kalbos sutrikimų turintiems vaikams – „dailinė raiška skatina kalbos vystymąsi, komunikacinius įgūdžius, veiksmų koordinaciją, adekvačią emocijų atitinkamoje situacijoje raišką, suteikia galimybę išreikšti savo jausmus ir mintis dailės darbais bei lipdiniais negalintiems savo minčių išreikšti žodžiais.“

Kaip teigia Lapėnienė, Žilinskaitė (2017) ugdymui galima panaudoti ir erdvės pojūčius. Ši veikla, kuri yra susijusi su vaidyba, gali padėti įveikti vaikų kalbos sutrikimus. Jų metu taikomi metodai, leidžiantys vaikui nusiraminti, atsipalaiduoti ir atkreipti dėmesį į jį supančią aplinką. Išskiriami trys multisensorinių erdvių, taikomų edukacijoje, tipai (Lapėnienė, Žilinskaitė, 2017): nuolatinės specializuotos; trumpalaikės pojūčių erdvės; esamos aplinkos pritaikymas konkrečiai situacijai. Nuolatinės specializuotos pojūčių erdvės apibūdinamos kaip specialiai įrengta multisensorinė aplinka (pojūčių kambariai, takai, sodai), skirta lavinti lytėjimo, regos, klausos, uoslės ar skonio pojūčius. Trumpalaikės pojūčių erdvės, tai momentiniam patyrimui sukurtos pojūčių erdvės, kur turima vieta ir objektai pritaikomi multisensorinės erdvės sukūrimui ir veikimui joje, kaip kūrybinės dirbtuvės ar teatrinės instaliacijos. Esamų aplinkų pritaikymas (natūralios gamtinės ir žmogaus sukurtos), kai naudojamos esama vieta ir objektais, kuriant pojūčiais paremtas mokymosi situacijas, kaip pojūčių keliones.

4 - 5 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ, TURINČIŲ KALBOS SUTRIKIMŲ, KALBOS ĮGŪDŽIŲ LAVINIMO, TAIKANT MENINIO UGDYMO (VAIDYBOS) ELEMENTUS, GALIMYBIŲ EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI.

Atliekant 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžių formavimo tyrimą, buvo remtasi anketos, kurią pildė ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų pedagogai, duomenimis. Siekiant atsakymų patikimumo, tyrimo metu buvo apklausta 70 pedagogų. Kvalifikuotais specialistais pasirinkti Lietuvos ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų (Kaune ir Kauno rajone) darbuotojai.

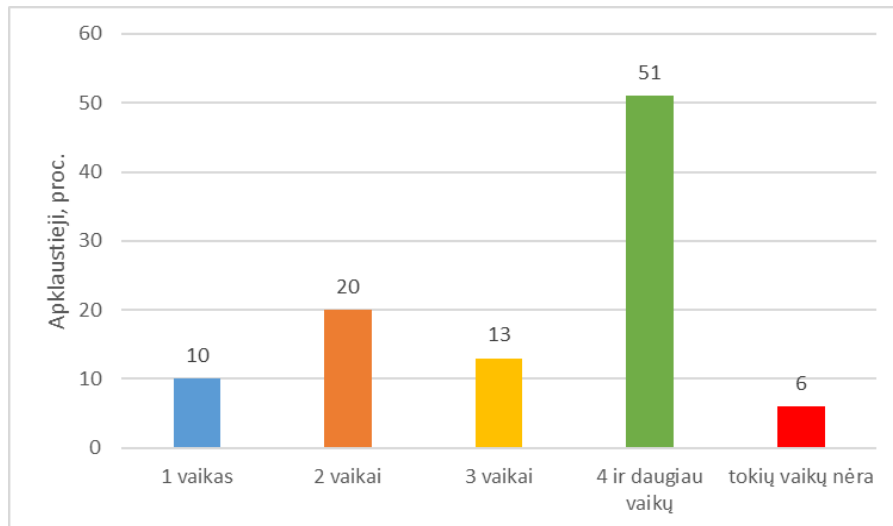
Tyrimo metodas – anketavimas. Šis metodas pasirinktas numatant, kad tik pedagogai (dirbantys su 4-5 metų amžiaus vaikais ugdymo įstaigoje) gali teisingai įvertinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigoje naudojamus meninio ugdymo (vaidybos)

elementus, kurie gerina 4-5 metų amžiaus vaikų kalbos įgūdžius. Anketinė apklausa vykdoma laikantis socialinių tyrimų etikos reikalavimų.

Anketiniais klausimais buvo siekiama išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigose ugdomų 4-5 metų amžiaus vaikų turimus kalbos sutrikimus bei naudojamus meninio ugdymo (vaidybos) elementus. Anketavimo procedūros metu buvo pateiktas fiksuotas uždarų klausimų rinkinys. Tyrimo duomenų apdorojimui ir analizei buvo naudojamas *MS Excel* programinis paketas.

Priešmokyklinio ir ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų skaičius grupėje.

Vienu iš klausimų buvo siekiama išsiaiškinti, kiek 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, yra grupėje.

1 pav. 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, skaičius grupėje.

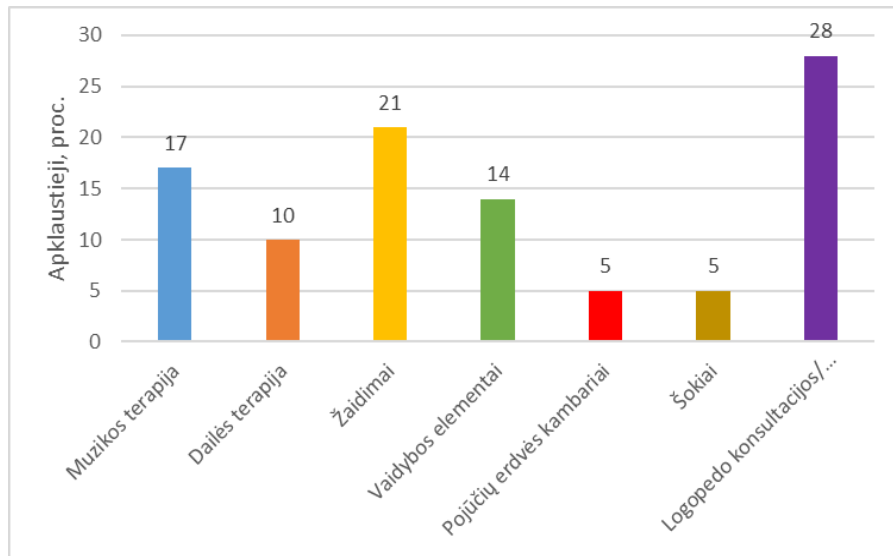
Anketos rezultatų duomenys parodė, kad iš 70 apklausoje dalyvavusių pedagogų, vos 6 proc. apklaustųjų atsakė, kad pas juos grupėje nėra 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, 10 proc. apklaustųjų teigė, jog grupėje yra po 1 vaiką, turintį tam tikrų kalbos sutrikimų, 20 proc. apklaustųjų teigė, kad grupėje yra 2 vaikai, 13 proc., kad 3 vaikai ir 51 proc. atsakė, jog grupėje yra 4 ir daugiau vaikų, turinčių kalbos sutrikimų. Galima daryti prielaidą, kad šio tyrimo rezultatai bus reikšmingi bei atskleis informaciją, susijusią su 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos lavinimu, nes daugiau nei pusė apklaustųjų pažymėjo, kad pas juos grupėje yra 4 ir daugiau vaikų, turinčių kalbos sutrikimų.

Galima daryti prielaidą, jog yra nemažai 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų (žymūs ir vidutinio lygio kalbos sutrikimai sudaro 42 proc.). Kadangi sutrikimai girdimi ir matomi labai akivaizdžiai (vaikas švepluoja, mikčioja, nesuprantamai kalba ir kt.¹⁴ pedagogams užtenka asmeninių gebėjimų, kad jie tą pamatytų ar išgirstų patys (mažesnė dalis remiasi tėv ar specialistų išvaizdomis, įrašais).

Priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo įstaigose taikomi metodai, padedantys lavinti 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbą.

Tęsiant pedagogų apklausą, vienu iš klausimų buvo pasiteirauta, kokiais būdais ikimokyklinio ugdymo

įstaigoje lavinami 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos įgūdžiai.

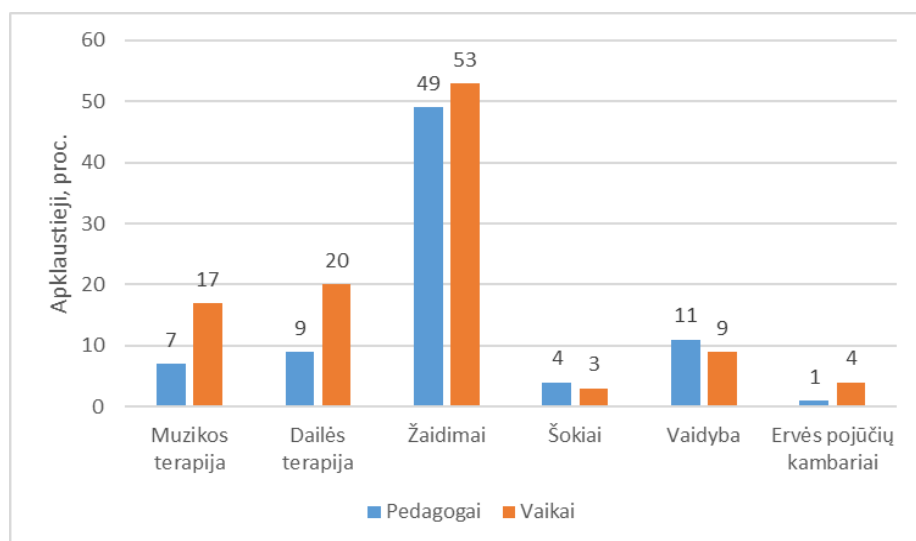
2 pav. Būdai, kuriais lavinama 4-5 metų amžiaus vaikų kalba.

Rezultatai parodė, kad imamas įvairių būdų, kuriais siekiama lavinti ikimokyklinio ugdymo įstaigų lankančių 4-5 metų amžiaus vaikų kalbos įgūdžius. Vienas iš dažniausiai pasirenkamų būdų – logopedo konsultacijos (28 proc.), žaidimai (21 proc.) ir muzikos terapija (17 proc.). Rečiau pasirenkami vaidybos elementai (14 proc.) ir dailės terapija (10 proc.). O rečiausiai pasitelkiami šokiai (5 proc.) ir pojūčių erdvės kambariai (5 proc.).

Atkreiptinas dėmesys, kad tokie pedagogų pasirinkimai yra pagrįsti, nes tiek žaidimų, tiek muzikos ir dailės terapijos metu stimuliuojamos visos sensomotorinės ir psichomotorinės sistemos, plėtojami

kalbiniai įgūdžiai, kūrybiškumas, bendravimas (kalbos aspektu), todėl tai galima laikyti pirmaisiais pažinimo šaltiniais ankstyvaisiais vaiko gyvenimo metais, nes viena vertus vaikai pažįsta pasaulį ir save, kita vertus pedagogai turi galimybę stebėti vaiko saviraišką. Kaip teigia Brazauskaitė (2005), tokiu būdu priartėjama prie vaiko pažinimo bei kalbos išlavėjimo lygmens.

Anketoje buvo palyginamojo pobūdžio klausimų, t. y. jais siekta palyginti vaikų ir pedagogų požiūrį į tuos pačius ugdymo/-si būdus. Vienu iš klausimų buvo prašyta nurodyti, kokie ugdymo metodai dažniausiai pasirenkami pedagogų ir kokie 4-5 metų amžiaus vaikų.

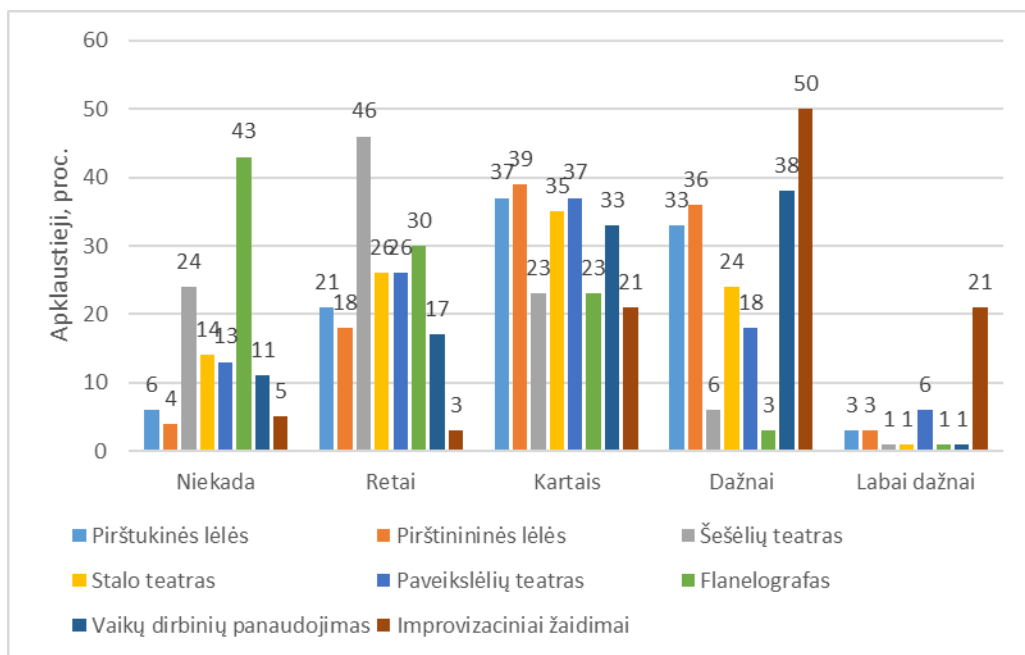

1 pav. Vaikų ir pedagogų atsakymų palyginimas: dažniausiai pasirenkami ugdymo metodai.

Vertinant rezultatus matyti, kad tiek vaikai, tiek pedagogai dažniausiai pasirenka žaidimus, vaidybą, muzikos terapiją. Nuomonės išsisikiria kalbant apie erdvės pojūčių kambarių pasirinkimą, nes juos dažniau renkasi vaikai, nei auklėtojai; šokiai, kuriuos taip pat dažniau renkasi vaikai, nei auklėtojai ir dailės terapija, taip pat labiau mėgstama vaikų. Kaip matome, vaikai dažnai (20 proc. apklaustųjų) renkasi dailės terapiją, kadangi taip gali perteikti savo patirtus įspūdžius ir tai daryti jiems patinka. Šiek tiek mažiau vaikų (17 proc.) renkasi muzikos terapiją, nes patinka klausytis įvairių garsų. Pedagogai tai renkasi rečiau, nes ikimokyklinio ugdymo įstaigose dirba muzikos pedagogas, kuris yra atsakingas už vaikų muzikinį lavinimą ir labiau į tai koncentruojasi. Vertėtų atkreipti dėmesį, kad patys nepopuliariausi tiek tarp vaikų, tiek tarp pedagogų yra

erdvės pojūčių kambariai. Ugdytojai itin retai pasirenka ir šokius bei dailės terapiją, o vaikai šiuos metodus iš patinkančių veiklų sąrašo pašalina rečiau. Pasitaikė keletas atsakymų, kurie parodė, kad retai arba niekada nepasirenkama vaidyba (dažniau pedagogų, nei vaikų) ir muzikos terapija (vienodai nepasirenkama pedagogų ir vaikų). Įdomu tai, kad nebuvo nei vieno vaiko, kuris atsakytų žaidimų, tačiau buvo keli ugdytojai, kurie to atsakė. Beje, tą patį rezultatą parodė ir pavienis klausimas – „Ar darželyje yra taikoma erdvės pojūčių veikla susijusi su meniniu ugdymu“.

Siekiant kuo išsamiau išvelgti meninio ugdymo aktualijas ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, buvo atkreipiamas dėmesys į 4-5 metų amžiaus vaikų pasirenkamas priemones taikant meninio ugdymo (vaidybos) elementus.

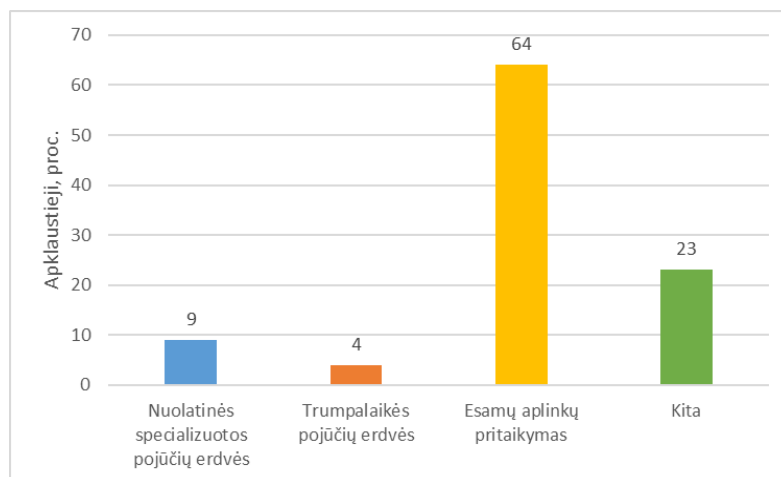

4 pav. 4-5 metų amžiaus vaikų pasirenkamos meninio ugdymo priemonės.

Vieni iš dažniausių pasirinkimų – improvizaciniai vaidinimai (21 proc.), vaikų dirbinių panaudojimas (6 proc.), pirštukinės (3 proc.) arba pirštininės (3 proc.) lėlės. Kartais mėgstama pasirinkti paveikslėlių (37 proc.) arba stalo (35 proc.) teatrą. Retai arba niekada nepasirenkamas flanelografas (43 proc.) bei šešėlių teatras (24 proc.). Tokie rezultatai atskleidžia, kad meninio ugdymo elementas – vaidyba – turi platų spektrą įvairių priemonių, kurias galima rinktis

individualia nuožiūra. Pasakytina, kad nuo pasirinktų priemonių priklauso ir vaidybos veikla bei tos veiklos efektyvumas.

Siekiant išsiaiškinti, kaip nauji ugdymo metodai prasmingai taikomi ikimokyklinio ugdymo įstaigose, pedagogų buvo prašoma įvertinti erdvės pojūčių veiklų, susijusių su meniniu ugdymu, taikymą priešmokyklinio ir ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

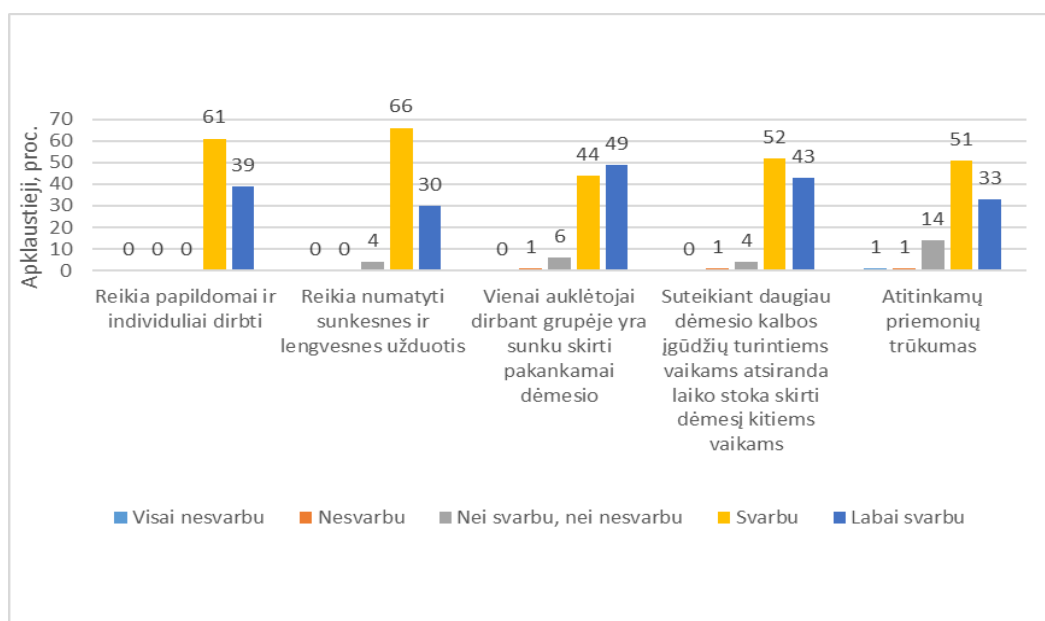

5 pav. Pojūčių erdvių, susijusios su meniniu ugdymu, taikymas darželyje.

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, net 64 proc. apklaustųjų nurodo, kad yra pritaikoma esama aplinka, daug mažiau atsakymų, kad naudojama trumpalaikė pojūčių erdvė ir nuolatinė specializuotą pojūčių erdvė. Net 23 proc. apklaustųjų nurodė, kad erdvės pojūčių veiklos, susijusios su meniniu ugdymu, netaikomos. Tai

leidžia manyti, kad norint įkurti naujas pojūčių erdves, būtinas papildomas finansavimas ir nauji plotai.

Galiausiai, buvo norima išsiaiškinti problemas, kurios kyla pedagogui ugdant 4-5 metų amžiaus vaikus, turinčius kalbos sutrikimų.

6 pav. Problemos, ugdant 4-5 metų vaikus, turinčius kalbos sutrikimų.

Buvo išskirtos 5 problemos: „Vienai auklėtojai dirbant grupėje yra sunku skirti pakankamai dėmesio kiekvienam vaikui“, „Reikia numatyti sunkesnes ir lengvesnes užduotis“, „Reikia papildomai ir individualiai dirbti“, „Suteikiant daugiau dėmesio kalbos sutrikimų turintiems vaikams, atsiranda dėmesio stoka kitiems vaikams“, „Atitinkamų priemonių trūkumas“. Tikslinga pažymėti, kad nebuvo pedagogų, kurie nurodytų, kad išvardytos problemos yra visiškai nesvarbios.

IŠVADOS

1. Aptarus 4-5 metų amžiaus vaikų raidą, veiksniai, darančius įtaką kalbos įgūdžių vystymuisi bei apžvelgus priemones, metodus ir sąlygas šio amžiaus vaikų kalbos įgūdžiams lavintis galima teigti, kad:
 - 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, kalbos vystymuisi įtaką daro nemažai psichologinių, socialinių ir fizinių veiksnių. Kalbos sutrikimai gali būti įgimti, arba paveldėti (iš aplinkos).

- 4-5 metų amžiaus vaikų kalbos įgūdžiams lavinti tikslinga naudoti šias priemones ir metodus: dailės terapiją, kuri yra derinama su vaidybos elementais; žaidimus skatinančius judėjimą ir vaidybą (žodžių žaidimai, garso įrašų žaidimai, spėlojimų žaidimai, porinių paveikslėlių žaidimai ir loto žaidimai); pojūčių kambarius, skirtus stimuliuoti įvairius pojūčius; kitus meninio ugdymo elementus: šokio ir muzikos terapiją. Jų metu ugdomas vaiko verbalinis ryšys, kuriami socialiniai ir komunikaciniai elementai, stimuliuojama smulkioji motorika, kuriamas „kalbėjimo motyvas“, lavinamas sensorinis mąstymas, skatinamas vizualinių vaizdinių kūrimas, aktyvinami abu smegenų pusrutuliai (ir tas, kuris atsakingas už kalbą).
- 2. Atlikus empirinį tyrimą išryškėjo, kad yra nemažai 4-5 metų amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų - žymūs ir vidutinio lygio kalbos sutrikimai sudaro 42 proc..
- Imamasi įvairių būdų, kuriais siekiama lavinti ikimokyklinio ugdymo įstaigą lankančių 4-5 metų amžiaus vaikų kalbos įgūdžius. Vieni iš populiariausių ir dažniausiai pasirenkamų būdų – logopedo konsultacijos, žaidimai ir muzikos terapija. Vieni iš dažniausiai pasirenkamų – improvizaciniai vaidinimai, vaikų dirbinių panaudojimas, pirštinių arba pirštukinės lėlės. Kartais mėgstama pasirinkti paveikslėlių arba stalo teatrą.
- Rečiau pasirenkami vaidybos elementai ir dailės terapija. Patys nepopuliariausi tiek tarp vaikų, tiek tarp pedagogų yra erdvės pojūčių kambariai. Ugdytojai itin retai pasirenka ir šokius; retai arba niekada nepasirenkamas flanelografas bei šešėlių teatras. Iš visų minėtų žaidimų beveik niekada nepasirenkami loto žaidimai ir garso įrašų klausymas. Tokie rezultatai atskleidžia, kad meninio ugdymo elementas – vaidyba – turi platų spektrą įvairių priemonių, kurias galima rinktis individualia nuožiūra.

Galima daryti prielaidą, kad nuo ikimokyklinio ugdymo įstaigų galimybių ir nuo pedagogų kompetencijos priklauso vaikų, turinčių kalbos sutrikimus, ugdymo efektyvumas.

REKOMENDACIJOS PEDAGOGAMS

Siekiant plėtoti pedagogų kompetenciją, tikslinga skatinti kursus ar mokymus, kuriuose būtų pristatoma meninio ugdymo (vaidybos) elementų nauda vaikams su kalbos sutrikimais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ambrasė, N., Imbrasienė J. (2017). „Sound Ways“ ugdymo priemonės poveikis įveikiant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų fonetinius ir fonologinius sutrikimus. *Menas, dizainas ir meninis ugdymas*. Kaunas, p.11.
2. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., Kaffemanienė, I., Melienė, R., Miltenienė, L. (2011). *Specialiųjų ugdymo(si) poreikių tenkinimas: Lietuvos patirtis užsienio šalių kontekste*. Šiauliai: Mokslo studija.
3. Banaitytė, L. (2012). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų komunikacinių gebėjimų skatinimas per interakcinę veiklą pasitelkiant bendraamžius* (baigiamasis darbas).
4. Bimbienė, D. (2013). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ir ugdymo(si) ypatumai dvikalbystės sąlygomis* (baigiamasis darbas).
5. Brazauskaitė A. (2004). *Vaikų dailės terapinis aspektas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
6. Dalley, T. (2004). *Dailė kaip terapija*. Vilnius: Apostrofa.
7. Dodge D. T., Laura J. Colker, Cate Heroman. (2007). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vilnius.
8. East, V., Evans, L. (2008). *Vienu žvilgsniu: praktinis vaiko specialiųjų poreikių tenkinimo vadovas*. Vilnius: Tyto alba.
9. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
10. Garšvienė, A., Juškienė G. (2008). Priešmokyklinio amžiaus vaikų tarimo ypatumai. Jaunųjų mokslininkų darbai Nr. 2(18).
11. Hille K., Evanschitzky P., Bauer A. (2015). *3-6 metų vaiko raida*. Vilnius.
12. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M. (2003). *Ypatingieji mokiniai: specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma Littera.
13. Indrašienė, V. (2004). Pedagogų rengimo koncepcijos projekto analizė pedagoginių praktikų metodikos ir turinio atžvilgiu // *Pedagogų rengimas Lietuvoje. Pertvarkos, pastangos*. Vilnius.
14. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Suveizdienė, V. (1997). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų žymiai ir vidutiniškai neišsivysčiusios kalbos ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
15. Ivoškuvienė, R. Makauskienė, V. (2012). Įrodymais grįstos praktikos principų taikymas kalbėjimo ir kalbos sutrikimams įveikti. *Specialusis ugdymas* Nr. 2 (27).

16. Ivoškuvienė, R. Tėvelytė, J. (2015). Lipdymo iš molio veiksmingumas ugdant ikimokyklinio amžiaus vaikų neišsivysčiusią kalbą. *Mokytojų ugdymas* Nr. 2 (25).
17. Jareckaitė, K., Jakimavičienė, A., Sadauskienė, R. (2017). *Pedagogų pasirengimas dirbti su 3–5 metų amžiaus vaikais, turinčiais kalbos ir komunikacijos sutrikimų*. Pranešimas konferencijoje: Menas, dizainas ir meninis ugdymas. Kaunas.
18. Juškuvienė, R., Luneckienė, A., Palačionienė, L., Petrilionienė, B. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų, ugdymas. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
19. Kiseliovaitė, K., Bagdonas A. (2017). *Žaidimų reikšmė priešmokyklinio amžiaus vaikų socialinės kompetencijos ugdymui/-si*.
20. Lebedeva L. (2013). *Dailės terapija: teorija ir praktika*. Vilnius.
21. Landa, J. R. (2005). Assessment of Social Communication Skills in Preschoolers *American journal on mental retardation*, 2. (p. 171-172). Madison: Wiley-liss.
22. Law, J., Garrett, Z., & Nye, C. (2003). *Speech and language therapy interventions for children with primary speech and language delay or disorder*. The Cochrane Library.
23. Lietuvos Respublikos švietimo ministro įstatymas (2012), Nr. V-395, www.tar.lt
24. Piaget J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius: Alma Littera.
25. Prasauskienė A., (2003). *Vaikų raidos sutrikimai*. Kaunas.
26. Savickienė I. (2007). Form and meaning of diminutives in Lithuanian child language acquisition. In Savickienė, I., Dressler, W. (eds.). *The acquisition of diminutives*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
27. Sabaliauskaitė, G., Bagdonas A. (2017). *Dailės terapijos elementų taikymo galimybės ikimokyklinio ugdymo įstaigoje*. Pranešimas konferencijoje: Menas, dizainas ir meninis ugdymas. Kaunas.
28. Stanevičienė, J., Stūronaitė, J. (2017). *Vaikų, turinčių raidos sutrikimą – autizmą, integravimo į ugdymo procesą galimybės*. Pranešimas konferencijoje: Menas, dizainas ir meninis ugdymas. Kaunas
29. Wiener, D.J., (1999). *Beyond Talk Therapy: Using Movement and Expressive Techniques in Clinical Practice*. Washington:Port City Press.
30. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: VU leidykla.
31. Žilinskaitė, L., Lapėnienė, A. (2015). Šiuolaikinės pojūčių tyrinėjimo ir praktikos tendencijos. *Geografija ir edukacija: mokslo almanachas* (3).

4-5 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ SAKY TINĖS KALBOS UGDYMAS (-IS) MENINĖJE (DAILĖS) VEIKLOJE

Daiva Ilevičienė

Žeimių mokykla-daugiafunkcis centas

Jolanta Stūronaitė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Anotacija. Straipsnyje aptariamos vaiko sakytinės kalbos ugdymo/plėtojimo meninėje (dailės) veikloje galimybės. Pristatomi ir aptariami tyrimo rezultatai. Tyrimui naudoti mokslinės literatūros ir dokumentų analizės, apklausos (raštu, žodžiu) metodai. Tyrimas atskleidė - siekiant ugdyti vaikų sakinę kalbą svarbu derinti įvairias poveikio priemones/būdus: kalbos aparato lavinimą, sąveiką su ugdytojais, kalbos stimuliavimą įvairiomis priemonėmis, veiklomis, specialiąją pagalbą kalbos korekcijai. Smulkiosios motorikos lavinimas, įvairiais darbo būdais ir priemonėmis dailinėje veikloje, gali tapti kalbos raidos sutrikimų prevencijos priemone. Tėvams trūksta informacijos apie ugdymo įstaigoje taikomas vaikų kalbinės raiškos plėtojimo būdus; pedagogai ir tėvai, kaip pagalbos būdus, lavinant/ skatinant vaikų kalbą, nurodo tik logopedo teikiamą pagalbą.

Reikšminiai žodžiai: bendravimas, dailė, ikimokyklinis amžius, kalbos garsų tarimas, kalbos ugdymo procesas, sakinė kalba, smulkioji motorika, vaiko

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Sakinė kalba – tai pagrindinė žmonių bendravimo priemonė, kuria išsakomi norai, reikalavimai, prašymai, emocijos, jausmai ir kt. (Monkevičienė, 2015). Ikimokykliniai metai – palankiausi vaiko sakinės kalbos ugdymosi metai. Pastebėta, kad kalba sparčiausiai progresuoja ikimokykliniame amžiuje, šiuo laikotarpiu vaikai neišgali pakankamai panaudoti savo naujų sugebėjimų (Monkevičienė, 2015; Hille, 2015; Žukauskienė, 2012). Būtent ikimokyklinio amžiaus tarpsniu vaikai per dieną išmoksta vidutiniškai po 9 naujus žodžius ir pradeda suvokti jų skirtingas reikšmes (Žukauskienė, 2012). Pastaruoju metu akcentuojama didelė šiuolaikinės visuomenės problema - vaikų kalbos sutrikimai, kurie vis dažniau pastebimi ikimokykliniame amžiuje (Lafferty ir kt., 2005). Kaip pažymi A. Andrianova ir kt. (2014), kalbos garsų tarimas – sudėtingas procesas, daugumai vaikų kalbiniam lavinimui reikalinga pagalba. Kalbos nukrypimai, trukdo priimtinai, pilnavertiškai bendrauti.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigose logopedas būna dažniausiai vienas ir neišgali priimti visų vaikų, kuriems reikia logopedo pagalbos. Problemą dar labiau aštrina tai, kad pastaruosius penkerius metus, Statistikos departamento duomenimis (2018), respublikos ikimokyklinio ugdymo įstaigose šių specialistų mažėja.

Didžiausias dėmesys yra teikiamas priešmokyklinio ugdymo grupių vaikams, nes jie yra ruošiami mokyklai, o ikimokyklinio ugdymo vaikai šių paslaugų negauna arba jų būna per mažai. Tai rodo, kad problema vis auga, o pagalbos jėgos lieka tos pačios.

Ikimokyklinio amžiaus vaikams dailinė veikla – priimtinas ir natūralus saviraiškos būdas. Tinkamai organizuotos veiklos, parinktų ar pasiūlytų priemonių dėka, vaikai atsipalaiduoja, įsitraukia į kūrybinius ieškojimus, kuria ir pristato savo kūrybos

rezultatus. Dailės užsiėmime pedagogas turi galimybę pastebėti ne tik vaikų meninius gebėjimus, individualius skirtumus, bet ir atkreipti dėmesį į sakinės kalbos trūkumus. Užsiimant dailine veikla plėtojami ne tik įvairūs gebėjimai bei įgūdžiai, bet ir smulkioji motorika pirštų, riešo, akių. Tyrimais nustatyta, kad tarp smulkiosios motorikos judesių ir sklandaus vaiko kalbėjimo yra tiesioginis ryšys. Dailės veiklose naudojama darbo priemonių, medžiagų, darbo būdų įvairovė galėtų būti pasitelkiama vaikų sakinės kalbos ugdymui (si) skatinti.

Tyrimo problema: kokios vaiko sakinės kalbos ugdymo/plėtojimo galimybės meninėje (dailės) veikloje .

Tyrimo objektas - 4 – 5 metų vaikų sakinės kalbos ugdymas (is).

Tyrimo tikslas - Atskleisti 4 – 5 metų amžiaus vaikų sakinės kalbos ugdymo (si) galimybes meninėje (dailės) veikloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aprašyti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos raidą ir jos ypatumus.
2. Aptarti vaiko kalbos ugdymo galimybes meninėje veikloje.
3. Nustatyti ikimokyklinio amžiaus vaikų sakinės kalbos ugdymo galimybes meninėje (dailės) veikloje ikimokyklinio ugdymo įstaigoje „X“.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, apklausa (raštu, žodžiu).

4-5 METŲ AMŽIAUS VAIKŲ SAKY TINĖS KALBOS RAIDA

Vaikai, nepriklausomai nuo tautybės, jo šnekamosios kalbos, praeina tuo pačiu keliu, kol pradeda suvokti bei išmokti kalbą. Anot K. Hille

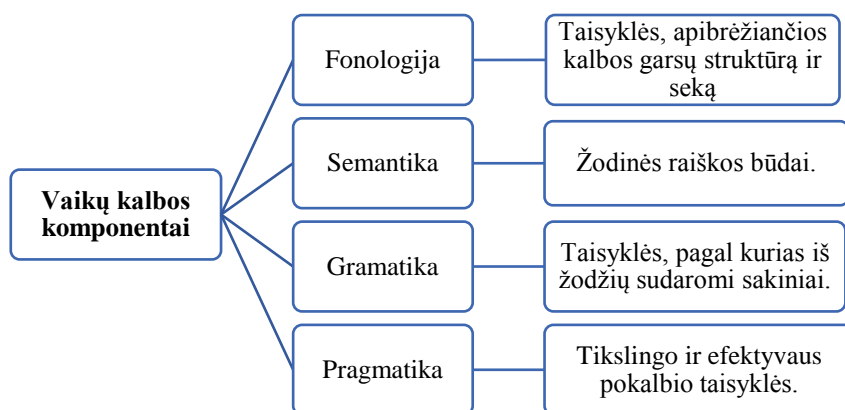
(2015) vaikai jau gimsta su kalbėjimo organais ir kalbos pamato įvaldymui padeda tiesioginis kontaktas su kalba. Taip labai svarbus nenumaldomas vaikų noras bendrauti - nori išreikšti patys save, suprasti vieni kitus, taip jie išmoksta gimtąją kalbą. Ikimokykliniai metai – palankiausi vaiko sakininės kalbos ugdymosi metai.

Sakininės kalbos srityje vaikui ugdantis tobulėja:

- aplinkinių kalbėjimo, skaitymo klausymasis;
- kalbėjimo atpažinimas ir supratimas;
- natūralus vaiko kalbėjimas su suaugusiaisiais ir vaikais apie savo patirtį ir išgyvenimus;

- vaiko kalbėjimas su suaugusiaisiais ir vaikais apie supančią aplinką, jos objektus, įvykius;
- kalbėjimas laikantis perprastų kalbos taisyklių;
- tautosakos, grožinės literatūros kūrybinių deklamavimas, sekimas, pasakojimas (Monkevičienė, 2015).

Kalbą vaikai išmoksta nepaprastai greitai. Kalbos raidos eigą sudaro keturi tarpusavyje susiję komponentai. Besivystant vienam iš jų, skatinamas kito komponento vystymasis.

1 pav. Vaikų kalbos raidos komponentai (pagal Navickas ir kt. 2010).

Vaiko *fonologinė raida* priklauso nuo jo paties sugebėjimo įsiklausyti į garsų sekas, skleisti garsus bei jungti juos į suprantamus žodžius. Žinant 4-5 metų vaikų raidos dėsnį, galima teigti, kad fonologijos srityje 4-5 metų amžiaus tarpsnyje smarkiai pagerėja tartis, iš esmės baigiama fonologinė raida.

Semantikos raida susijusi su žodyno ir įvairių raiškos būdų gausėjimu išsakant mintį žodžiais bei jų deriniais. 4-5 metų amžiaus tarpsnyje vaikai išranda naujų žodžių, sparčiai plečiasi žodynas, jau geba supranta metaforas, pagrįstas konkrečiais sensoriniais palyginimais.

Gramatikos srityje kai vaikai išmoksta daug žodžių, jie pradeda prasmingai juos jungti bei modifikuoti. Atsiranda daugiau gramatinių morfemų, įsisavina daugelį sudėtingų gramatinių struktūrų.

Pragmatikos komponento srityje, kad pokalbis vyktų sklandžiai, vaikai turi išmokti taisykles, kaip naudoti kalbą įvairiomis socialinėmis sąlygomis. Laikytis temos, aiškiai

reikšti mintis, suprasti kalbą lydinčius gestus, intonaciją, perprasti bendravimo tradicijas. 4-5 metų amžiaus tarpsnio vaikai jau pradeda suprasti vidinius ketinimus, geba prilaikyti kalbą priklausomai nuo socialinių lūkesčių.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų sakininės kalbos ugdymas

Ugdant vaikų sakininę kalbą galima išskirti keturias pagrindines poveikio priemones/ būdus:

- *Sąveika su ugdytojais* – pedagogai, tėvai, globėjai aktyviai dalyvauja vaiko kalbos ugdyme(si). Vaikui dažniausiai jie yra pirmieji sektini pavyzdžiai pradėdant kalbėti, plečiant žodyną, perimant bendravimo stilių, kultūrą.
- *Kalbos aparato lavinimas* – tik pakankamai išlavinus kalbos padargus, stiprinant ir mankštinant raumenis, tobulinant smulkiąją motoriką, galima tikėtis aiškios, sklandžios
- vaiko kalbos, tikslaus tarimo.

- *Kalbos stimuliavimas įvairiomis priemonėmis, veiklomis* – vaikams užsiimant įvairiomis veiklomis, kuriose aktyviai veikiama rankomis (manipuliuojama smukiomis detalėmis, grojama muzikos instrumentais ar žaidžiant ugdytojų tikslingai parinktomis priemonėmis) – tobulinama smulkioji motorika ne tik plaštakos, bet ir daromas poveikis ir visam smulkiajam raumenynui, tuo pačiu stimuliuojama ir kalbos raida.
- *Specialioji pagalba kalbos korekcijai* – gana dažnai vaikai turi įvairių kalbos sutrikimų, kurių korekcijai reikalinga specializuota pagalba arba konsultuojant specialistui, korekcines priemones gali taikyti ugdytojai.

Vaiko sakininės kalbos ugdymas sąveikoje su suaugusiuoju. Kalbos ugdymo procesas tai aktyvi vaiko kalbinė veikla, vadovaujant suaugusiajam. Atsižvelgiant į vaiko amžių bei jo psichologines ypatybes kalbos ugdymo proceso veikla turi teikti, džiaugsmą, norą. Skatinant vaiko motyvaciją, šios veiklos turi būti paprastos, žaismingos. Būtina atrasti tarpusavio ryšį, skatinti tai nuotaika, kalbos intonacija, vaidybos elementais. Nepamiršti pasidžiaugti vaiko laimėjimais, įvertinti pastangas, paskatinti, pagirti. Diskutuojant vaikas turi galimybę tirti savo pasaulį, pomėgius, mokosi teisingai išreikšti savo mintis, valdytis. Bendraudami su bendraamžiais, išskeldami klausimus, vaikai padeda vieni kitiems rasti sprendimus. Pabrėžtina, kad visa tai lemia vaikų kalbos ugdymo sėkmę bei tolimesnę motyvaciją. Palaikydami vieni kitus vystosi taip veržliai, kad tai galima akivaizdžiai matyti (Barzdonytė-Morkevičienė, 2009; Vinokur, 2013).

Anot O. Monkevičienės (2015), siekiant sėkmingai plėtoti vaikų sakininę kalbą, reikėtų skatinti kiek galima įvairesnę jo kalbinę raišką. Sakininės kalbos ugdymo turinys turi būti siejamas su laisva saviraiška, vaiko kalbėsena nespraustina į jokių formalius rėmus, skatinamas kalbėti natūraliai, derinant kalbą ir vaizdą. Vaikas turi būti skatinamas taisyklingai kalbėti, o ugdomajame procese skiriamas dėmesys sakininei ir rašytinei vaiko kalbai paskirstomas tolygiai.

Kalbos aparato lavinimas. Įvairiais sakininės kalbos trūkumais pasireiškiantys kalbos ir kalbėjimo sutrikimai apima visą šnekamosios kalbos sistemą. Garsų tarimo trūkumai mažyliams dažniausiai pasireiškia iškreiptu ar netiksliu tam

tikro netariamo garso ištarimu, jo praleidimu, arba netariamo žodžio garso pakeitimu kitu garsu. (R. Giedrienė, 2015) Norint taisyklingai tarti garsus, būtinas lūpų, skruostų, liežuvio, žandikaulio paslankumas, pakankamas raumenų stiprumas ir aktyvumas. (S. Vilkienė ir kt., 2014). Garsų tarimas yra nelengvas procesas, kuriam reikia paruošiamojo darbo, kad vaikams pavyktų ištarti netariamą garsą. Šis veiksmas susijęs su daugybe raumenų (tarp jų kramtymo, rijimo), kurie mankštinaisi nuo pat kūdikystės. Garsų susidarymas priklauso nuo gerklų, trachėjos, bronchų, kvėpavimo organų, burnos, nosies, ryklės būklės (Andrianova ir kt., 2014)

Norint, kad vaiko kalba būtų graži, būtina išlavinti ne tik kalbos aparatą, bet ir smulkiąją motoriką (Jurevičiūtė, 2013). Z. Birontienė (2008) teigia, kad nuo individualaus vaiko augimo, jutimo sistemų lavėjimo, organizmo funkcinių centrinių nervų sistemos vystymosi ypatumų, paveldėtų savybių, aplinkos sąlygų, kuriose auga ir ugdomas vaikas priklauso smulkiosios motorikos raida (tame tarpe ir lūpų, liežuvio), kas yra svarbu ir kalbos lavėjimui.

Kalbos stimuliavimas įvairiomis priemonėmis, veiklomis. Ikimokyklinis amžius yra judesių atsiradimo ir spartaus vystymosi laikotarpis. Plaštakos ir pirštų manipuliaciniai judesiai atsiranda atitinkamame amžiaus tarpsnyje ir lavėja seka nuo paprastų prie vis sudėtingesnių (Birontienė, 2008).

I. Kafemaniienės ir L. Raseckienės (2008) atliktame tyrime atskleidė, ryšį tarp vaiko kalbos išsivystymo ir smulkiosios motorikos lavinimo. Tyrime nustatyta, kad vaikai turintys smulkiosios motorikos sutrikimų ir yra ypatingai apsunkinta smulkioji rankų motorika - dažnai turi ir kalbos sutrikimų. Ikimokykliniame amžiuje kalbos vystymąsi skatina veiklos, kurios tiesiogiai susijusios su smulkiąją motoriką. D. T. Dodge (2002) išskiria šias vaikų kalbą skatinančias veiklas:

Dailės užsiėmimų metu vaikai lavina smulkiuosius rankų raumenis, koordinuoja rankų ir judesių sąveiką, lavina sakininę kalbą. Šių užsiėmimų metu mažieji kaupia patirtį, kuria, reiškia mintis remdamiesi savo pojūčiais. Kurdami (piešdami, tapydami, spalvindami, klijuodami, lipdydami,..) mažieji nuolat aktyviai dalyvauja pokalbyje, pasakoja, klausia, atsakinėja. Susipažindami su dailės terminais (paletė, molbertas, spaustuvai) plečia, turtina žodyną.

Muzikos užsiėmimų metu vaikai lavina ir tobulina klausymosi įgūdžius, valdo smulkiuosius rankų raumenis, koordinuoja akių ir rankų judesius. Dainuodami daineles ir žaisdami žaidimus, mažieji susipažįsta su naujais žodžiais ir sąvokomis, mintis išreiškia žodžiais ir sakiniiais.

Žaidimas vaikai noriai bei aktyviai dalyvauja pokalbyje, tariasi, dalinasi informacija, pasakoja, išgirsta daug naujų žodžių. Kalbėdami tarpusavyje plečia žodyną, ugdo šnekamąją kalbą. Valdo smulkiosios motorikos rankų raumenis, koordinuoja akių ir rankų judesius.

Žaidimas yra puikus vaikų sakininės kalbos plėtojimo būdas, kurio metu išsprendžiamos kilusios problemos, ugdomas pasitikėjimas bei suvokimas apie supantį pasaulį ir save. Tik būtina pasirinkti tinkamą istoriją, kuri prikaustytų vaikų dėmesį, atspindėtų tam tikras bendras vaikų ir suaugusiųjų patirtis, tuomet vaikas atsiskleis, išsakys savo mintis, reikš nuomonę, bendraus (Brėdikytė, 2017).

Dramos užsiėmimų vaikai pasirenka sau tinkamą vaidmenį, nevaržomai, fantazuodami kalba, aiškina, klausia, atsakinėja į klausimus. Išreiškia mintis žodžiais. Klausosi sekamų pasakų, jas bando suvaidinti, improvizuoti. Taip plėtojamas vaikų sakininės kalbos ugdymas.

Specialioji pagalba kalbos korekcijai. Šiandienos darželyje dažnam vaikui nustatomi vienokie ar kitokie kalbos sutrikimai, kurie gali būti skirtingo sunkumo laipsnio. Darželiuose vaikų kalbos korekcinę pagalbą teikia logopedai, kurie dažniausiai ir nustato turimą vaiko kalbos sutrikimą. Specialistai įvardina vaikų kalbos problemas:

- *Gramatikos klaidos* (nesudėtinga sakinio struktūra, giminės, skaičiaus netaikymas, nesuvokimas sakinio pradžios ir pabaigos). (R. Giedrienė, 2015)
- *Leksikos trūkumai* (ribotas vaikų žodynas, netaisyklingai suvokiamos bei vartojamos žodžių reikšmės, tokios, kaip kasdieninių daiktų reikšmių įvardinimų nežinojimas ir keitimas į pagal reikšmę panašų žodį). (R. Giedrienė, 2015)
- *Netaisyklingas garsų tarimas* – kurį lemia įvairūs kalbėjimo ir kalbos sutrikimai. (S. Vilkienė ir kt., 2014)
- *Neišlavėjusi vaikų foneminė klausa* – ji apsunkina rišliosios kalbos, žodyno, gramatinės kalbos sandaros vystymąsi. Vaikai sunkiau išmoksta, rašyti, skaityti,

jiems lėčiau formuojasi žodžio garsų analizės ir sintezės įgūdžiai (Jurevičiūtė, 2013).

Nemažai daliai šių sutrikimų šalinti reikalinga tikslinga logopedo pagalba. Specialistas taikdamas įvairias metodikas, pratimus koreguoja vaiko kalbą, lengvina sutrikimo laipsnį. Siekiant efektyvinti teikiamą pagalbą neretai pasitelkiami ir kiti vaiko ugdymo dalyviai (pedagogai, tėvai, globėjai). Logopedai rengia rekomendacijas, pasiūlymus, pateikia pratimų ar užduotėlių rinkinius, kurie gali būti taikomi tiek visai ikimokyklinio amžiaus vaikų grupei (prevenciniais tikslais), tiek parengti individualiai atskiram vaikui (atsižvelgiant į jo kalbos sutrikimo pobūdį).

Neretai pasitelkiamos ir įvairios terapinės priemonės. Vis labiau populiarėjanti meno terapija (dailės, muzikos, šokio, dramos ir pan.). Esant kalbos sutrikimams, kuriuos sąlygoja padidintas arba susilpnėjęs raumenų tonusas, taikomos specializuotos mankštos, rekomenduojamas logopedinis masažas kalbos aparato raumenų stiprinimui arba (esant įtampai) atpalaidavimui (Karelina, 2013).

EMPIRINIO TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Siekiant atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų sakininės kalbos ugdymo meninėse (dailės) veiklose galimybes ikimokyklinio ugdymo įstaigoje „X“, tyrimui buvo pasirinktas mišraus tipo tyrimas, derinant kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodus: pedagogų apklausą žodžiu (interviu) ir tėvų apklausą raštu (anketa).

Kokybinio tyrimo informantų grupė - ikimokyklinio amžiaus ugdymo pedagogai. Pedagogų apklausai žodžiu parengti klausimai, kurie suformuoti remiantis teorinėje tyrimo dalyje išskirtais kriterijais.

Kiekybiniam tyrimui pasirinkta - apklausa raštu (anketa). Respondentai – tėvai, ugdantys ikimokyklinio amžiaus vaikus. Remiantis darbo teorinėje dalyje išskirtais kriterijais buvo parengtas klausimynas, kuriame pateikiami uždaro ir atviro tipo klausimai.

Tyrimo imtis. Užsakomasis tyrimas buvo vykdomas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje „X“. Darželyje dirba 20 pedagogų, iš jų -12 ikimokyklinio ugdymo. Tyrimui pasirinkti 3-ų ikimokyklinio ugdymo grupių, kuriose ugdomi 4-5 metų vaikai tėvai (60). Tyrimo dalyvavo 6 pedagogai, dirbantys šiose grupėse.

Pedagogų interviu buvo vykdomas individualaus pokalbio metu, tiesiogiai bendraujant su informantais. Pokalbis buvo įrašomas į diktofoną.

Tėvų apklausai pasirinktas apklausos raštu (anketa) metodas. Tyrimo imtis nustatyta remiantis Paniott formule:

$$n = 1 : (\Delta^2 + 1 : N)$$

n- imties dydis;

Δ – imties paklaidos dydis (=0,09);

N – generalinis visumos dydis.

(Valackienė,

2004)

$$n = 1 : (0,09^2 + 1 : 60) = 1 : (0,0081 + 0,0167) = 1 : 0,0248 = 40,3$$

Patikimiems duomenims gauti, reikia apklausti 40 respondentų.

Vykdam tyrimą buvo išdalinta 60 anketų vaikų tėvams, iš kurių grįžo - 42. Tyrime dalyvavusių respondentų skaičius yra pakankamas patikimiems duomenims gauti.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo atsižvelgta į etnines nuostatas, tyrimo metu buvo griežtai laikomasi konfidencialumo. Tyrime dalyvaujantiems informantams buvo pateikta tiksli informacija apie tyrimo tikslą, eigą, rezultatų pateikimo formą, garantuotas jų anonimiškumas, paaiškinta, jog duomenys bus naudojami tik tyrimui, ir pateikiami tik apibendrintai. Prieš atliekant kokybinį tyrimą (interviu), su pedagogais buvo iš anksto susitarta, suderintas jiems tinkamas laikas. Iš kiekvieno tyrimo dalyvio, prieš pradėdant interviu, gauti rašytiniai sutikimai dalyvauti kokybiniame tyrime.

Tyrimo rezultatai

Pedagogų interviu rezultatai

Jūsų grupėje yra vaikų, turinčių kalbos sutrikimų?

„...Taip, turime vaikų turinčių kalbos sutrikimų...“; „...Taip, mūsų grupėje yra vaikų turinčių kalbos sutrikimus...“; „...Taip, turime ir su kiekvienais metais daugėja vaikų turinčių sunkius kalbos sutrikimus, jau nekalbant apie lengvus...“; „...Žinoma, kaip ir kiekvienoje grupėje...“; „...Taip, tokių vaikų turime“.

Kokia pagalba teikiama šiems vaikams?

„...Vaikams teikiama logopedo pagalba, bet per mažai, nes logopedas dirba pusę etato ir tiek vaikų negali priimti...“; „...Su žymesnius sutrikimus turinčiais vaikais dirba logopedas...“; „...Su tokiais vaikais pagal galimybes individualiai dirbame

pačios ir kartą per savaitę su jais užsiėmimus turi logopedė. Vaikams turintiems lengvus kalbos sutrikimus, logopedo pagalba neteikiama, nes visame daželyje esanti viena logopedė yra nepajėgi padėti visiems vaikams...“; „... Vaikams, turintiems sunkesnius sutrikimus, pagalbą teikia įstaigos logopedas. Vaikams, turintiems nežymius kalbos sutrikimus, specialisto pagalba nėra teikiama, kadangi tiesiog nėra vietų...“; „...Su sunkesnius sutrikimus turinčiais vaikais dirba logopedė. Įstaiga, neturi pakankamai logopedo etatų, dėl to nėra galimybių priimti vaikus, kurie turi nežymius kalbos sutrikimus...“; „...Su keliais, sunkesni kalbos sutrikimą turinčiais vaikais, dirba įstaigos specialistė - logopedė. Kiek man žinoma, trys vaikai logopedo užsiėmimus lanko privačiai, kuriuos apmoka patys tėvai...“.

Apibendrinus duomenis, galima teigti, kad visose grupėse yra vaikų, turinčių kalbos sutrikimų. Su sunkesnius kalbos sutrikimus turinčiais vaikais dirba logopedas. Vaikams, turintiems nežymius kalbos sutrikimus, logopedo pagalba neteikiama dėl etatų stygiaus, todėl, kaip nurodo viena informantė - „pagal galimybes individualiai dirbame pačios“.

Kokios problemos iškyla bendraujant su kalbos sutrikimus turinčiais vaikais?

„...Sunku suprasti kalbą. Tenka pakartotinai paklausti. Vaikams tarpusavyje taip pat kyla sunkumų bendraujant...“; „...Vaikui sunku išreikšti save...“; „...Problemų būna įvairių: sunku suprasti ko vaikas nori, ką jis pasakoja. Nemokėdamas savęs išreikšti žodžiais jis tada save išreiškia veiksmais ir dažniausiai tai būna agresija, nes jis pasidaro piktas ir irzlus kai lieka nesuprastas...“; „...Pagrindinė problema tai nesusikalbėjimas, vaikų baimė reikšti mintis, norus...“; „...Problemų bendraujant neiškyla labai sunkių. Gal kartais būna, kad nesuprantam, ką vaikas pasako. Kalbos sutrikimus turintys vaikai yra labiau uždaresni, stengiasi kuo mažiau kalbėti, gėdijasi...“; „... Vaikų užsisklendimas, nenoras reikšti minčių. Kartais ir mes, auklėtojos, nesuprantame pasakytų žodžių...“.

Kokiais būdais sprendžiate šiuos iškilusius sunkumus?

„...Prašome pakartoti. Stengiamės motyvuoti kuo aktyvesnį bendravimą...“; „...Logopedinių pratybų, žaidimų pagalba...“; „...Kiek įmanoma bandau vaiką suprasti, kartais paprašau kitų vaikų pagalbos, kad man padėtų, o jei ir tas nepadeda, bandome išsiaiškinti gestais...“; „...Drąsiname, skatiname...“; „... Stengiamės visada įtraukti į

diskusijas. Padrąšiname, kartu kartojame kelis kartus garsus, žodžius, kuriuos šiems vaikams sunkiau sekasi ištarti...“; „...Tokių kaip būdų net nežinau. Manau, individualiai kiekvienam vaikui jie yra skirtingi. Jei vienam vaikui paprašius pakartoti nesuprastą žodį, jis pakartoja, tai jau kitam, šis būdas visiškai netinka. Vieni vaikai drąsiai kartoja, kiti paprašius pakartoti užsisklendžia...“.

Galima daryti išvadą, kad bendraujant su kalbos sutrikimų turinčiais vaikais pagrindinės problemos: sunkiai suprantama kalba, lemia ap sunkintą bendravimą, vaikai linkę užsisklęsti, jiems dažnai būdingas uždarumas, baimė reikšti mintis, kartais pasireiškia agresija. Apklausti informantai nurodo, kad iškilusias sakinės kalbos problemas stengiamasi spręsti įvairiais būdais: vaiko padrąšinimu, skatinimu, pagelbstint-neaiškiai ištarto žodžio pakartojimu. Su turinčiais sunkesnius kalbos sutrikimus vaikais bandoma susikalbėti net gestais.

Kaip manote, kuri iš meno sričių labiausiai sietina su vaikų sakinės kalbos lavėjimu?

„...Mano nuomone, visos meno sritys drama, dailė, muzika lavina kalbą...“; „...Manau, kad visos meno sritys yra sietinos su vaikų sakinės kalbos lavėjimu...“; „...Manau visos meno sritys yra sietinos su vaiko sakinės kalbos lavėjimu. Sunku net išskirti vieną kaip pagrindinę, bet manau, kad greičiausiai tai galėtų būti žaidimas, nes vaiko sakinė kalba labiausiai ugdoma žaidimo metu...“; „...Manau, kad visos meno sritys lavina sakinę kalbą...“; „...Mano nuomone, kiekviena meno sritis, kad ir ką tu bedarysi, yra sietina su vaiko kalbos lavėjimu...“; „...Galbūt dailė ir žaidimas...“.

1.1 Kaip tai pritaikote ugdomojoje veikloje?

„...Stengiamės pritaikyti visas meno sritys. Susieti su tema...“; „...Ugdomojoje veikloje naudojame visas meno sritys: tiek dailę, tiek muziką, tiek šokį, tiek vaidybą...“; „...Kaip jau minėjau, pagal savaitės temą stengiamės įtraukti visas meno sritys...“; „...Pasitarimo, aptarimo, atpasakojimo būdu...“; „...Kiekvieną dieną užsiimame dailės veiklomis, taip pat leidžiame vaikams laisvai žaisti...“.

Beveik visi apklausti pedagogai neišskiria vienos meno srities, kaip pagrindinės, kuri lavintų vaikų sakinę kalbą. Jų teigimu, visų meno sričių užsiėmimų metu, vaikai bendrauja, diskutuoja, sprendžia iškilusias problemas, tariasi, fantazuoja, pasakoja, išsako mintis, taip lavindami sakinę kalbą. Informančių išsakyta nuomonė sutampa su

mokslinėje literatūroje pateikiamais teiginiais, kad vaikų kalbą skatinančios veiklos- dailė, žaidimas, drama, muzika.

Kaip vertinate dailės ugdomąjį poveikį vaikų sakininei kalbai?

„... dailė turi teigiamą poveikį vaikų kalbai ugdyti...“; „...Vertinu tai teigiamai. Vaikai, atlikę darbą, įsivertina jį, pristato grupei...“; „...Dailės meno sritis taip pat ugdo vaikų sakinę kalbą...“; „...Tai viena iš meno sričių, kuri taip pat glaudžiai susijusi su vaikų sakinės kalbos lavinimu...“; „...Manau, kad dailė, kaip meno sritis, yra puikus būdas ugdyti vaikų sakinę kalbą, ypatingai individualių užsiėmimų metu...“; „...Dailės užsiėmimai lavina vaikų sakinę kalbą...“.

1.2 Kokios dažniausiai pasirenkamos priemonės, technikos, darbo būdai?

„...Parenku įvairias technikas. Piešiame net ir pirštukais...“; „...Techniką, darbo būdus pasirenkame atsižvelgdami į turimas priemones...“; „...Vieną dieną per savaitę vaikai piešia, štampuoja akvarele arba guašu, o kitą dieną lipdo arba lanksto iš popieriaus, tai priklauso nuo dailės pedagogo...“; „...Manau pirmoje vietoje pieštukai ir flomasteriai. Taip pat vaikai mėgsta guašą, klijuoti klijais, aplikuoti. Bei pastaruoju metu pastebėjau, kad vaikai labai pamėgo plastiliną. Tad šiuo metu mūsų grupėje plastilinas užima pirmąją vietą dailės priemonių pasirinkimo skalėje...“; „...Dažniausiai tai pieštukai, klijai, guašas, spalvotas popierius. Paįvairinant, kasdieną renkamos skirtingas technikas bei darbo būdus. Vieną dieną piešiam, kitą aplikuojam, kitą lipdom ir t.t...“; „...Priemones renkamos įvairias, stengiamės paįvairinant naudotis netradicinėmis technikomis. Jei dirbame su guašu pvz. naudojame druską, stebime, kaip keičiasi spalvų pasiskirstymas. Bei dar daugybe įvairių būdų...“.

Dailės ugdomąjį poveikį vaikų sakininei kalbai visi pedagogai vertina teigiamai. Šios meno srities užsiėmimų metu išskiria dažniausiai pasirenkamas priemones ir darbo būdus: pieštukai, guašas, lipdymas, spaudavimas ir kt.. Jų manymu, pasirenkant įvairias dailės technikas, priemones ir būdus, ypatingai individualių užsiėmimų metu, vaikai lavina sakinę kalbą. J. A. Benoit (2012) teigimu, dailės užsiėmimų metu vaikai atsiskleidžia, pradeda kalbėti, pasakoti, aptarinėti. Tai puikus būdas bendrauti su vaiku.

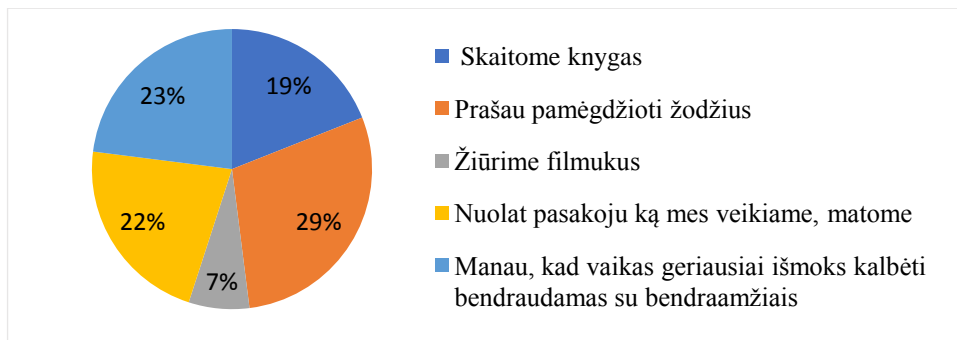
Tėvų apklausos raštu rezultatų aptarimas

Buvo siekiama išsiaiškinti tėvų nuomonę ar reikalinga suaugusiojo pagalba ugdant vaikų kalbą.

Gauti rezultatai atskleidė, kad beveik visi tyrime dalyvavę tėvai puikiai suvokia suaugusiojo pagalbos svarbą vaikų kalbos ugdyme. „Kalbos garsų tarimas – tai nepriklausomai nuo amžiaus grupės, tiek kiekvienam tik pradedančiam tarti pirmuosius garsus, tiek vėlyvesniame amžiuje, yra

sudėtingas procesas. Daugumai vaikų kalbiniam lavinimui reikalinga pagalba (A. Andrianova ir kt. 2014)“. Tik 2 proc. apklaustųjų nežino ar reikalinga suaugusiojo pagalba ugdant vaikų kalbą.

Kitu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti - kaip tėvai skatina vaikų kalbą. Apibendrinti rezultatai pateikiami (žr.2 pav.).

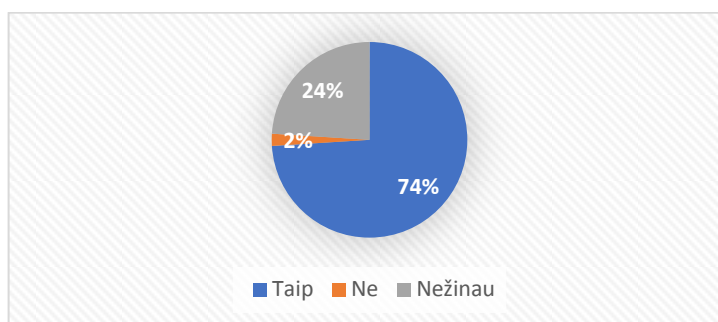

2 pav. Vaikų kalbos skatinimas.

Taigi, galima teigti, kad dauguma respondentų nurodo, kad vaikų kalba skatinama per veiklas skatinančias bendravimą: „skaitome knygas“, „prašau pamėgdžioti žodžius“, „nuolat pasakoju ką mes veikiame, matome“. Kiek daugiau nei penktadalis teigia, kad vaikas geriausiai išmoks kalbėti bendraudamas su bendraamžiais, tačiau reikia įvertinti, kad vaikai vieni iš kitų perima ne tik teigiamus dalykus, bet ir kalbos ydas bei klaidas. 7 proc. respondentų vaikų kalbos skatinimo būdą sieja su filmukų žiūrėjimu, tačiau,

tai pakankamai pasyvus kalbos skatinimo būdas, nebent tai specialūs filmai, kurie įtraukia vaikus (pvz. skatina pakartoti tariamus žodžius). Anot O. Monkevičienės (2015), siekiant sėkmingai plėtoti vaikų sakinę kalbą, reikėtų skatinti kiek galima įvairesnę jo kalbinę raišką.

Buvo siekiama išsiaiškinti tėvų nuomonę ar smulkiosios motorikos lavinimas susijęs su vaiko kalba. Apibendrinti rezultatai pateikiami 3 paveiksle.

3 pav. Smulkiosios motorikos sąsajos su vaiko kalbos raida vertinimas.

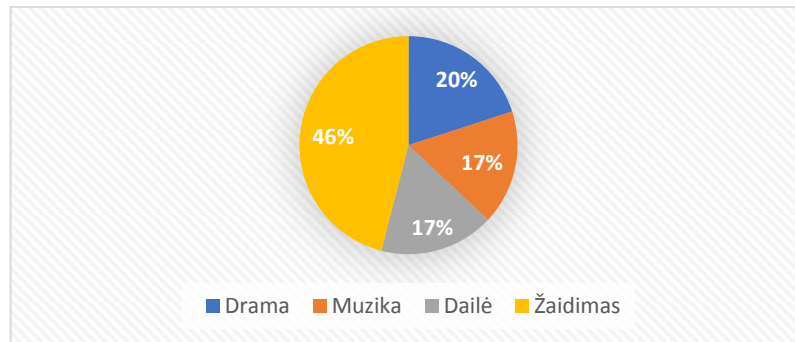
Apibendrinus galima teigti, kad dauguma respondentų smulkiosios motorikos lavinimą sieja su vaiko kalbos raida. Kaip pabrėžia Z. Biontienė (2008), jutimo sistemos lavėjimas ir sklaidi vaiko kalba, yra labai glaudžiai tiesiogiai susiję. Taip yra dėl to, kad kairiojoje kaktos skiltyje yra Broca sritis, kuri atsakinga už žmogaus kalbą, kalbos supratimą, kalbėjimą. Ši sritis tiesiogiai susijusi su

smulkiają motoriką. K. Jurevičiūtės (2013) teigimu, norint, kad vaiko kalba būtų graži, būtina išlavinti ne tik kalbos aparatą, bet ir smulkiają motoriką. Tačiau kiek daugiau nei ketvirtadaliui apklaustųjų trūksta informacijos apie smulkiosios motorikos poveikį vaiko kalbos lavėjimui.

Klausimu buvo siekiama išsiaiškinti- kokia, tėvų nuomone, pagrindinė vaikų kalbą skatinanti

ugdomoji veikla.

Apibendrinti rezultatai pateikiami 4 paveiksle.

4 pav. Pagrindinė vaikų kalbą skatinanti veikla.

Galima teigti, kad pagrindine vaikų kalbą skatinančia ugdomąja veikla respondentai nurodo žaidimą. Atskiros meninės veiklos neišskiria - tarpusavyje jas laiko lygiavertėmis ugdant vaikų kalbą. D. T. Dodge (2002) išskiria ikimokykliniame amžiuje vaikų kalbos vystymąsi skatinančias veiklas: muzika, drama, dailė,

žaidimas, kurios tiesiogiai susijusios su smulkiąja motorika.

Tėvų buvo paprašyta įvertinti dailėje naudojamų technikų/būdų veiksmingumą, pagal poveikį, vaikų sakytinės kalbos ugdymui. Apibendrinti rezultatai pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė

Dailėje naudojamų technikos/darbo būdų pagal poveikį vaikų sakytinės kalbos ugdymui vertinimas.

Tecnika/darbo būdas	Labai veiksmingas	Veiksmingas	Menkas poveikis	Neveiksmingas	Visiškai neveiksmingas	Neturiu nuomonės
Lipdymas	41%	52%	2%	0%	0%	5%
Spaudavimas	26%	55%	0%	2%	0%	17%
Aplikavimas	31%	50%	0%	0%	0%	19%
Lankstiniai	26%	48%	5%	0%	0%	21%
Piešimas	24%	62%	5%	0%	0%	9%
Karpymas	29%	52%	5%	0%	0%	14%
Tapyba	26%	60%	2%	0%	0%	12%

Visus dailėje naudojamus darbo būdus/technikas respondentai vertina teigiamai, tačiau dalis jų neturi nuomonės dėl aplikavimo, lankstinių ir spaudavimo. Įdomu tai, kad menkas poveikis išvelgiamas lankstyme, piešime, karpyme, taip pat keli respondentai nesieja spaudavimo su vaikų sakytinės kalbos ugdymu, teigdami, kad jis nėra veiksmingas. Labiausiai vertinamas lipdymas, kuris siejamas su smulkiosios motorikos veiklomis. Z. Birontienės (2008) teigimu, nereikėtų smulkiosios motorikos ugdymo suprasti siaurąja prasme, tai ne vien pratimai, kurių metu atliekami judesiai per riešo ir pirštų sąnarius. Išlavintos plaštakos judesių reikalauja rašymo, karpymo ir lipdymo veiklos. Bendroji bei smulkioji motorika turi didelę reikšmę sklandžiai vaikų kalbos raidai (Juškuvienė ir kt., 2008). Dailės užsiėmimų metu vaikai lavina smulkiuosius rankų raumenis, koordinuoja rankų ir judesių sąveiką, lavina sakytinę kalbą. Šių užsiėmimų metu kaupia patirtį, kuria, reiškia mintis remdamiesi savo pojūčiais.

Kurdami (piešdami, tapydami, spalvindami, klijuodami, lipdydami,..) mažieji nuolat aktyviai dalyvauja pokalbyje, pasakoja, klausia, atsakinėja. Susipažindami su dailės terminais (paletė, molbertas, spaustuvai) plečia, turtina žodyną. D. T. Dodge (2002). Galima teigti, kad tėvams dar trūksta išsamesnės informacijos apie dailės technikas, darbo būdų naudą ir galimybes, ugdant vaikų sakytinę kalbą.

IŠVADOS

1. Ugdant vaikų sakytinę kalbą išskiriamos pagrindinės poveikio priemonės/būdai: kalbos aparato lavinimas, sąveika su ugdytojais, kalbos stimuliavimas įvairiomis priemonėmis, veiklomis, specialioji pagalba kalbos korekcijai.
2. Smulkiosios motorikos lavinimas, įvairiais darbo būdais ir priemonėmis dailinėje veikloje, gali tapti kalbos raidos sutrikimų prevencijos priemone.

3. Empirinis tyrimas atskleidė, kad: pedagogai neišskiria pagrindinės meno srities ar veiklos, kuri skatintų vaikų sakinę kalbą – ją skatina visos meno sritys ir veiklos; tėvams trūksta informacijos apie ugdymo įstaigoje taikomas vaikų kalbinės raiškos plėtojimo būdus; pedagogai ir tėvai, kaip pagalbos būdus lavinant, skatinant vaikų kalbą, nurodo tik logopedo teikiamą pagalbą; pasigendama glaudesnio tarpusavio bendradarbiavimo ugdant vaikų sakinę kalbą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Andrianova, A., Zinkevičienė, N. (2014). Šokdinkim liežuvėlį. *Pedagoginė mankšta*. Šiauliai: Lucilijus.
- Barzdonytė-Morkevičienė, L. (2009). *Kalbos ugdymas*. Kaunas: Šviesa.
- Benoit, J-A., Pettinati, G. (2012). *Nupiešk man avį. Iššifruokite vaiko piešiniuose slypinčių informaciją*. Vilnius: Baltos lankos.
- Birontienė, Z. (2008). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų smulkiosios motorikos ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Brėdikytė, M. (2017). *Naratyvinis žaidimas ir mokymasis. Gairės ikimokyklinio ir pradinio ugdymo pedagogams, dirbantiems su 3-8 metų vaikais*. Kaunas: Vitae Litera.
- Dodge, D.T., Colker, L., J., Heroman, C. (2007) *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vilnius: Presvika.
- Giedrienė, R. (2015). *Raidos sutrikimai ir vaiko socializacija*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
- Hille, K., Evanschitzky, P., Bauer, A. (2015). *3-6 metų vaiko raida. Psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams*. Vilnius: Tyto alba.
- Jautakytė, R. (2014). *1 kūrybiškumo samprata ir jo ugdymas darželyje: ikimokyklinio auklėjimo pedagogų pozicija*. [interaktyvus], [žiūrėta 2018-12-07]. Prieiga per internetą : <http://193.219.76.12/index.php/tiltai/article/viewFile/780/pdf>
- Jurevičiūtė, K. (2013). *Mama, tėti, padėk man kalbėti. Vaiko kalbos ugdymas nuo kūdikystės*. Vilnius: Išmintis.
- Juškuviene R., Luneckienė A., Palačionienė L., Petrilionienė B., Striunga S. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir elgesio sutrikimų, ugdymas. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo pedagogams ir tėvams*. Vilnius.
- Kafemaniene I., Ruseckienė L. (2008). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, individualizuotojo motorikos ir kalbinių gebėjimų ugdymo ypatumai*. Jaunųjų mokslininkų darbai. 2.(18): psl. 140-148 [interaktyvus], [žiūrėta 2018-12-17]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Irena-Kaffemaniene/publication/267941198_IKIMOKYKLINIO_AMZIAUS_VAIKU_TURINCIU_KALBOS_IR_KOMUNIKACIJOS_SUTRIKIMU_INDIVIDUALIZUOTO_MOTORIKOS_IR_KALBINIU_GEBJIMU_UGDYMO_YPATUMAI/links/577a574408ae213761c9b1e/IKIMOKYKLINIO-AMZIAUS-VAIKU-TURINCIU-KALBOS-IR-KOMUNIKACIJOS-SUTRIKIMU-INDIVIDUALIZUOTO-MOTORIKOS-IR-KALBINIU-GEBJIMU-UGDYMO-YPATUMAI.pdf
- Labanauskienė, A. (2003). *Vaikų kalbos skatinimas*. Kaunas: Judex.
- Lafferty A. E., Gray S. Wilcox M. J. (2005). Teaching alphabetic knowledge to pre-school children with developmental language delay and with typical language development // *The Journal of Child Language Teaching and Therapy*. – Nr. 21 (3), p. 263 – 285.
- Lietuvos švietimas skaičiais. Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas*. (2018). [interaktyvus], [žiūrėta 2018-11-29]. Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga per internetą : <file:///C:/Users/acer/Desktop/ilietuva%20skaičiai%202018.pdf>
- Monkevičienė, O. (2015). *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
- Navickas, V., Vačiulienė, A. (2010). *Žmogaus raidos psichologija*. Vilnius: Versus aureus.
- Valackienė, A. (2004). *Sociologinis tyrimas*. Kaunas: Technologija.
- Vilkienė, S., Novogrodskienė, E., Verpečinskienė, V. (2014). *Garsų tarimo mokymas*. Klaipėda: Eglė.
- Vinokur, I., Sandler, T., Uljanov, A., Kasimov, M., Sysoev, P. (2013). *Laiminga vaikystė*. Vilnius: Mintis.
- Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
- Карелина, И. Б. (2013). *Логопедический массаж при различных речевых нарушениях практическое пособие*. Москва: Издат. Гном.

PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ PAŽINIMO KOMPETENCIJOS UGDYMAS/-IS PER PATYRIMINES VEIKLAS

Vilma Kondzeliuskaitė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Vaida Valalytė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Asta Jakimavičienė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Anotacija. Patyriminis vaikų ugdymas – tai procesas, kurio metu vaikai žinias įgauna per asmeninę patirtį, įsitraukę į veiklas, kurioms pirmiausiai jie gali patys pasiruošti, sugalvoti jų turinį ar pakreipti jį norima linkme, vėliau siekdami įgyvendinti savo sumanymus apmąstyti, kas pasisekė, ir ką būtų galima padaryti kitaip sekantį kartą. Viso to tikslas – padėti mažam žmogui priimti ir įsisąmoninti visą savo patyrimą, kurį jis kasdien įgauna ir kurio dėka gali pozityviai augti, tapti asmenybe, sąmoningai rinktis, turėti galimybę gyvenime nuolat kisti. Nors patyriminio ugdymo/-si samprata mokslinėje literatūroje analizuojama jau ne vienerius metus, tačiau, ikimokyklinio ugdymo įstaigose vis dar pasigendama veiklų, kurių metu būtų sudaromos sąlygos vaikui patirtį kaupti aktyviai veikiant, tyrinėjant, eksperimentuojant, atrandant, atliepiant jo patirtį, gebėjimus, pomėgius. Dar mažiau jų taikoma priešmokyklinio ugdymo grupėse. Užsakomojo tyrimo metu išryškėjo patyriminio ugdymo konkrečioje ikimokyklinio ugdymo įstaigoje privalumai ir ribotumai, pateiktos rekomendacijos pedagogams, kaip ugdyti priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimą per patirtį.

Reikšminiai žodžiai: patyriminis vaikų ugdymas, vaikų pažinimo kompetencijos ugdymas, patyriminės veiklos.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Įvairūs moksliniai tyrimai patvirtinta, kad geriausiai vaikai supranta ir susipažįsta su pasauliu, kai jie tai patiria ir išgyvena patys. „Patyriminis ugdymas - tai į vaiką orientuoto ugdymo/-si paradigma“. Tai procesas, kurio metu vaikai žinias įgauna per asmeninę patirtį, įsitraukę į veiklas, kurioms pirmiausiai jie gali patys pasiruošti, sugalvoti jų turinį ar pakreipti jį norima linkme, vėliau siekdami įgyvendinti savo sumanymus apmąstyti, kas pasisekė, ir ką būtų galima padaryti kitaip sekantį kartą (Karpis, 2016). Viso to tikslas – padėti mažam žmogui priimti ir įsisąmoninti visą savo patyrimą, kurį jis kasdien įgauna ir kurio dėka gali pozityviai augti, tapti asmenybe, sąmoningai rinktis, turėti galimybę gyvenime nuolat kisti (Navickytė, 2014).

Vaiko asmenybės branda priešmokykliniame amžiuje apibūdinama ne konkrečiomis žiniomis, išugdytomis ir išsiugdytomis kompetencijomis. Šiandieninėje visuomenėje, „vaiko ugdymas turėtų būti nukreipiamas į savaiminio mokymosi visą gyvenimą pradmenų suformavimo procesą. Priešmokyklinio amžiaus vaikas suformuos ir įgis pagrindines kompetencijas tik tuo atveju, kai jo ugdymas bus įvairiapusiškai turiningas pasitelkiant įvairius ugdymo metodus per patyrimines veiklas, pedagogui su vaiku nuolat glaudžiai sąveikaujant, visapusiškai subalansuotoje aplinkoje“ (Neifachas, 2007).

Nors patyriminio ugdymo(-si) samprata mokslinėje literatūroje analizuojama jau ne vienerius metus (Karpis, 2016; Navickytė, 2014; J. Piaget, 2002; Petty, 2006; Braslauskienė ir kt., 2018) tačiau, ikimokyklinio ugdymo įstaigose vis dar pasigendama veiklų, kurių metu būtų sudaromos sąlygos vaikui patirtį kaupti aktyviai veikiant, tyrinėjant,

eksperimentuojant, atrandant, atliepiant jo patirtį, gebėjimus, pomėgius. Dar mažiau jų taikoma priešmokyklinio ugdymo grupėse. Todėl kyla *probleminiai klausimai*: kuo patyriminės veiklos naudingos priešmokyklinio amžiaus vaiko ugdymui(-si)? Kokie yra patyriminių veiklų privalumai ir ribotumai ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetenciją?

Tyrimo objektas - priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymas(-is) per patyrimines veiklas.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymą(-si) per patyrimines veiklas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti priešmokyklinio ugdymo(-si) sampratą, ribas, pažinimo kompetencijos apibrėžtį bei ugdymo(-si) metodus priešmokykliniame amžiuje, išanalizuoti patyriminio ugdymo(-si) sampratą, išskirti patyriminio ugdymo(-si) privalumus ir ribotumus.
2. Atlikti priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymo(-si) per patyrimines veiklas empirinį tyrimą. Pateikti tyrimo rezultatus.

Tyrimo metodai:

mokslinės literatūros analizė, skirta teoriškai pagrįsti priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymą(-si) patyriminėmis veiklomis; apklausa (žodžiu) - iš dalies struktūruotas interviu, skirtas ištirti priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymą(-si) patyriminėmis veiklomis.

TEORINIAI PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ PAŽINIMO KOMPETENCIJOS UGDYMO/-SI PATYRIMINĖMIS VEIKLOMIS ASPEKTAI

Pažinimo kompetencijos apibrėžtis ir pažinimo ugdymo/-si metodai priešmokykliniame amžiuje. Priešmokyklinio amžiaus vaiko pažinimo gebėjimai saviti, kintantys. Vaiko pažinimo kompetencijos ugdymas(-is) – tai vaiko kelionės savęs link ir jį supančio pasaulio atradimo keliu: jo savivokos didėjimas, susipažinimas su jį supančių žmonių godomis, kultūra, tarpusavio santykiais, įvairios gyvosios ir negyvosios gamtos reiškinių elementarus suvokimas (Monkevičienė ir kt., 2011).

Kaip teigia O. Monkevičienė (2004), „vaiko pažinimo kompetencija – tai domėjimasis viskuo, kas yra aplink, gebėjimas sutelkti dėmesį, suvokti, įsiminti, samprotauti, spręsti išylančias problemas, kritiškai mąstyti, tai ir gebėjimas taikyti įvairius pasaulio pažinimo būdus – stebinti, klausinėjant, eksperimentuojant, modeliujant, prognozuojant, informacijos ieškant, įgyjant elementarų supratimą apie įvairius kasdienius dalykus tokius kaip kas yra žmonės, gamtinė ir kultūrinė aplinka, gimtinė, Tėvynė ir kt.“

Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) pažinimo kompetencija aiškinama kaip vaiko smalsumas, domėjimasis, informacijos rinkimas ir apdorojimas, aktyvus aplinkos tyrinėjimas, eksperimentavimas, padarinių numatymas, žinių, supratimo ir įgytos patirties kritiškas interpretavimas bei kūrybiškumas.

Pasak G. Dewar (2009), ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų pažintinę kompetenciją, vaikai: mokosi kaip mąstyti, ugdo gebėjimą suvokti, mokosi pritaikyti jau turimas žinias, mokosi analizuoti, įvertinti.

Priešmokyklinio amžiaus vaikų vis didėjantis smalsumas daro juos natūraliais tyrinėtojais ir atradėjais, skatinančius domėtis visu aplink esančiu pasauliu. Šiuo metu vaikai yra įgimti atradėjai, jų neribotas smalsumas ir jų išvystyti pažintiniai gebėjimai suteikia jiems motyvaciją ir galimybes tyrinėti ir geriau suprasti juo supančią aplinką (Dewar, 2009).

Metodiniame leidinyje priešmokyklinio ugdymo pedagogams (2011) vaiko pažinimo kompetencijos ugdymas ir ugdymasis aiškinamas kaip netiesioginis vaiko mokymas/-is, pažinimo kompetencija reikalauja supratimo, kuris atsiranda vaikui veikiant tiesiogiai aplinkoje. Kuomet vaikas pats tyrinėja, stebi ir pamato įvairius ryšius, vėliau analizuoja naujai gautą informaciją su jau turima, tuomet gali padaryti išvadas, interpretuoti, išgyvenant įvairius jausmus, kuriuos sukėlė objektas ir subjektas. Visai tai patyrus savaime kyla naujos idėjos, noras pažinti dar neatrastus dalykus ir pojūčius.

J. Piaget (2002) išskyrė keturias pagrindines pažintines vaiko raidos stadijas. Jo nuomone, vaikas

augdamas pereina vis į kitą stadiją, kiekvienai jų būdingos skirtingos ypatybės, kurios ir lemia specifines mąstymo rūšis. Mokslininkė mano, kad vaikai iki septynerių metų pereina vadinamąją prieš operacinę stadiją, jie dar negali atlikti protinių operacijų. Jaunesni nei septynerių metų vaikai klausiami apie jiems suprantamus dalykus ieško atsakymų bei priežasties ir pasekmės ryšio. Tai parodo, kad pedagogo vaidmuo čia labai svarbus, jis turi skatinti vaiką smalsauti, domėtis, skatinti aktyviai tyrinėti, numatyti įvairius padarinius, stebėti ir gebėti daryti išvadas. Taigi, pažinimo kompetencijos turinį galima išskaidyti į: kritinį mąstymą, pasaulio pažinimą, dėmesio sutelkimą, smalsumą, domėjimąsi, informacijos rinkimą, problemų sprendimą, informacijos apdorojimą, refleksiją ir interpretaciją.

Lietuvos Švietimo įstatyme (2011) teigiama, kad pedagogas gali laisvai rinktis ugdymo(-si) būdus ir metodus, tačiau turėtų taikyti į vaiką orientuoto ugdymo, pedagogo ir vaiko sąveika grįstus metodus. Kaip teigia O. Monkevičienė (2011) ir kt. mokslininkai priešmokyklinio amžiaus vaikas – tai dar nėra mokyklinio amžiaus vaikas, jis dar tik ruošiasi šiam gyvenimo etapui, todėl ugdymo aplinka bei metodai turi būti glaudžiai siejami su ikimokyklinio specifika, kuomet sudaromos sąlygos natūraliam ir emociškai saugiam vaiko brendimui, o ne konkrečiai suorganizuotam rengimuisi mokyklai. Priešmokykliniame amžiuje vaikui dar visiškai nereikia pamokėlių, jam reikia aktyvios, žaismingos, įdomios veiklos, kuri skatintų pažinimą.

Ugdymo(-si) metodai – tai pedagoginio poveikio vaikui ir vaiko poveikio pedagogui bei grupės vaikams būdų sistema, kuri padeda pasiekti tikslų. Įvairių metodų taikymas ugdymo(-si) procese padeda vaikui atsiskleisti, skatina jo saviraišką (Monkevičienė ir kt., 2006). Šiandieninėje švietimo sistemoje pedagoginės veiklos formas ir metodus, atitinkančius šiuolaikinio ugdymosi nuostatas pedagogas gali pasirinkti pats, tačiau svarbu, kad nuolatos būtų tobulinamas ugdymo turinys ir jo kaita, kuri turi atitikti reikalavimus. Ugdymosi metodai priešmokyklinio amžiaus ugdytiniams turi padėti įgyvendinti išsikeltus tikslus ir apimti visų kompetencijų (socialinės, kalbos, pažinimo, sveikatos saugojimo, meninės) ugdymą.

Ugdymo(-si) tikslams pasiekti Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų apraše (2005) rekomenduojamos šios ugdymo(-si) technologijos:

- ugdymosi skatinimas – sudarant tinkamas aplinkos sąlygas, kai vaikas jaučiasi emociškai saugus, gali pats rinktis, nuspręsti ir laisvai augti neįspraudžiant jo į rėmus ir reikalavimus;
- ugdymas pavyzdžiu – vaikas gali sekti pedagogo pavyzdžiu jį vertindamas kaip autoritetą, tačiau turi galimybę laisvai pasirinkti, ar užsiimti pasiūlyta veikla, ar užsiimti tuo ką pats sugalvojo;

- kūrybinė vaiko ir pedagogo sąsaja;
- spontaniškasis ugdymas – čia akcentuojamas vaiko vaidmuo ugdymosi procese;
- terapinis ugdymas.

„Ikimokyklinėse ugdymo įstaigose pagrindiniu ugdymosi metodu laikomas žaidimas. Priešmokyklinio amžiaus vaikai taip pat vis dar ugdo visas savo kompetencijas per žaidimą. Šis metodas tai natūraliausia vaiko būseną, kurios dėka jis gali vystytis ir kurti, aktyviai veikdamas. Žaisdami vaikai nebijo klysti, išbando visus galimus veikimo būdus, todėl žaidimas yra ne tik vyraujanti priešmokyklinio amžiaus vaiko veiklos forma, bet ir vyraujanti ugdymosi nuostata“ (Tarasonienė, 2001). Pasak M. L. Compani ir P. Lang (2015) „greta įvairiapusių kompetencijų, kurias vaikas įgauna per pirmuosius septynerius metus, baigiantis vaikų darželio etapui galima pastebėti kaip iš kūno ir sielos patirčių, kurias vaikas įgavo būtent žaisdamas, susiformuoja priežastiniai ryšiai, tuomet jis tampa subrendęs mokyklai. Taip pat priešmokyklinio ugdymo vaikams pažinimo kompetencijos ugdymui taikomi stebėjimo, tyrinėjimo, eksperimentavimo, patirtinio ugdymo/-si, demonstravimo, pokalbio, pasakojimo, diskusijų, problemų sprendimo, projektinės veiklos ugdymosi metodai bei praktikuojamas šokis ir (ar) vaidyba, muzikavimas, vizualinė raiška, kūrybinės užduotys, išvykos bei ekskursijos“.

Priešmokyklinio amžiaus vaikų ugdymas/-is patyriminėmis veiklomis. Anot M. L. Compani ir P. Lang (2015) tam, „kad vaikai suprastų ir suvoktų pasaulį, jiems reikia jutiminio suvokimo, jiems labai svarbu norint tiesiogiai suvokti paliesti, paragauti, suuosti, girdėti ir matyti, nes kiekvieno asmeninis supratimas prasideda nuo realaus pačiupinėjimo ir tęsiasi iki suvokimo. Vaikai yra pojūčių būtybės, jie nori suprasti, koks yra jausmas paliesti vandenį ir sužinoti kad jis šlapias, pauostyti obuolį, sužinoti kaip skambės sudaužtas stiklas ar metalas. Vaiko pirštai padeda kaupti jutiminę patirtį, o suvokdamas ką reiškia klysti, ir ką reiškia, kai pasiseka jis lavina protą.“ „Glostydamas katytę ar verdamas karoliukus, skaičiuodamas sagas ar pupeles, mėtydamas kamuolį ar mokydamasis stovėti ant rankų – tokiu būdu vaikas lavina ne tik savo rankas – jis lavina visą savo asmenybę“ (Czisch, 2007). „Vaikams reikia tiesioginės ir gyvos sąveikos su tyrinėjamu objektu. Visada, kada tai įmanoma, turi jį įdėmiai stebėti, lytėti, uostyti, ragauti, vertinti emocija ir kartu įgyti bendravimo su kitais žmonėmis patirties“ (Czisch, 2007). Kaip teigia autorius, „ekspertų nuomone nėra prasmės kaupti abstrakčią informaciją, kuri ir pasensta, ir atmintyje neišsisaugoja, nes ji nesusiejama su jokiais paties vaiko jusliniais patyrimais ir asociacijomis, kurios gali atsirasti tikrai individualiai eksperimentuojant ar tyrinėjant. Taigi svarbu priešmokyklinio ugdymo vaikams pasiūlyti ar kartu sugalvoti tokias veiklas,

kurios skatintų pažinimą, būtų jiems įdomios ir naudingos visais atžvilgiais“.

„Aktyvus, patirtinis, moksliniu metodu grįstas ugdymas/-is – 5 raidžių STEAM koncepcija yra kompleksiškas reiškinys, kur visos ugdymosi sritys yra glaudžiai susijusios tarpusavyje, mokantis (gamtamokslinių disciplinų, technologijų, inžinerijos, meno ir matematikos) pasitelkus inovatyvius, netradicinius bei integraliais ryšiais susietus mokymosi būdus sukuriant unikalų įgūdžių rinkinį“ (Burškaitienė, 2019). Vaikai jau nuo pat ankstyvos vaikystės yra pajėgūs ir labai originalūs suformuluojant įvairias idėjas ir teorijas, kurios galėtų ir turėtų būti puikiai panaudojamos rengiant ir organizuojant veiklas. Čia jie turi būti suvokiami kaip aktyvūs ugdymo proceso dalyviai. Kaip teigia R. Burškaitienė (2019) „ugdymo procesas yra glaudžiai susietas ir nenutrūkstamai veikiamas aplinkos ir joje vykstančių ritualų, švenčių, gyvenimo kultūros, o visą šį procesą mokslininkai apibūdina ne kaip kitaip, o kaip savaiminį mokymąsi“. „Tyrinėdami, eksperimentuodami, atlikdami bandymus vaikai gauna daug džiugių emocijų – taip pajūrinamos veiklos. STEAM ugdymo veiklose vyrauja požiūris - mokytis veikiant ir žaidžiant. Ugdymas, patirtis, kurią priešmokyklinio amžiaus vaikai patiria veikdami, turi didelę įtaką einant savęs pažinimo link, formuojant santykius su bendraamžiais ir gebėjimus pažinti pasaulį“ (Burškaitienė, 2019).

Ugdymo/-si patyriminėmis veiklomis privalumai ir ribotumai. Vaiko pažinimo ugdymas/-is labai stipriai priklauso nuo patyriminių veiklų, kuomet vaikas gali pats tyrinėjimais ir atradimais suprasti, koks yra įvairus pasaulis. „Patyriminių veiklų metu dalyvaujant skirtingas patirtis turintys vaikai, tėvai, pedagogai, skatina ieškojimų ir atradimų procesą, didina vaikų motyvaciją bei gali tapti kasdienio gyvenimo dalimi. Išskiriama šio mokymosi per patirtį nauda – kadangi kiekvienas vaikas suvokia pasaulį skirtingai, todėl dalinantis savo patyrimais ir suvokimu vaikai mokosi vieni iš kitų, taip pat geba būti tolerantiški ir atviri įvairioms nuomonėms“ (Monkevičienė, 2004). „Vaikai tyrinėja pasaulį su nuostaba, vedami įgimto smalsumo jie kasdien noriai ieško to, kas nauja ir mėgaujasi atrasdami vis kažką netikėto, todėl tėvų darbas šiuo amžiaus laikotarpiu yra padėti jiems pažinti pasaulį neribojant: gerbiant ir branginant laiką kuomet vaikai žaidžia, parūpinant vaikams įvairiausių priemonių padedančių tyrinėti ir patirti jiems įdomius dalykus, bei skatinti vaikus domėtis ir netgi patiems iš jų žaismingų atradimų pasimokyti, atsispiriant pagundai vadovauti vaikų žaidimams. Mokymasis per patyrimą – tai mokymasis veikiant, kai sudaroma galimybė patirti mokymosi turinio prasmę, turėdami galimybės įvairius dalykus išbandyti per patyrimą, atrandant ryšius su realiu gyvenimu, vaikai daug greičiau ir paprasčiau įsimena ir

supranta naują medžiagą, geriau ją vėliau pritaiko praktikoje“ (Cameron, Lively, 2015).

Patirtinio ugdymo(-si) ribos susijusios su: „nepakankama besimokančiųjų patirtimi konkrečiu klausimu; nesutvarkyta, nesusisteminta kartais ir neteisinga ar mokymosi situacijos neatitinkančia patirtimi; asmenybės savybėmis, nuostatomis, fiziniais ir/ar psichiniais ypatumais, kitais bruožais, kurie ne tik lemia patirtį, bet ir gebėjimą ja naudotis; besimokančiojo negebėjimu pasinaudoti turima patirtimi; mokytis iš patirties, nes besimokančiojo protas (aktyvioji atmintis) perpildytas konkrečios esamos patirties realijų; mokymo/-si aplinka (fizinė, socialinė, psichologinė)“ (Braslauskienė ir kt., 2018).

Pedagogas padedantis ugdyti(-is) priešmokyklinio amžiaus vaikams yra vienas, ir labai svarbus, iš visų švietimo sistemos dalyvių, jis įsipareigoja nuolat keistis, tobulėti ir prisitaikyti prie konkrečių to meto vyraujančių švietimo idėjų, stengiasi atsakyti autoritarinio vaikų ugdymo principų, kuriuos keičia šiuolaikiniais, siekiant užtikrinti patį vaiką kaip aktyvų savo ugdymosi proceso dalyvį, turintį teisę ir galimybę pažinti pasaulį per savo paties patyrimą. Paties pedagogo ribotumas nežinant ar negebant kaip padėti vaikui pažinti aplinką per patyrimą, nesuvokiant to naudos yra didelis trūkumas.

Vaikai per patyrimines veiklas mokosi visur ir visuomet (žaisdami, sąveikaudami su kitais, kažką kurdami, stebėdami, tyrinėdami ir kt.), to net nesuprasdami, tačiau turėdami tam tikrą tikslą, sumanymą konkrečioje veikloje, vaikai nuolat ugdomi, tuo pačiu klysdami ir per savo patirtį analizuodami savo klaidas plečia savo pažinimo lauką. Pedagogo funkcijos yra padėti vaikui eiti pažinimo keliu netaisant jo klaidų, nepatarinėti siūlant konkrečius sprendimo būdus, o leisti pačiam atrasti, sudarant palankią aplinką ir sąlygas. Vaikai naudodami aktyvius ugdymo būdus, patyriminių veiklų metu galėdami diskutuoti, spręsti naujas problemas, ieškodami naujų sprendimų būdų, išbandydami ar išgyvendami naujas situacijas, įgyta patirtį, skatinančią atrasti naujus veikimo būdus, lygiai taip sąveikaujant su aplinka atranda naują supratimą ne tik apie patį save, bet ir aplinkinį pasaulį, tai skatina mąstymo, jausmų ir veiklos integraciją (Šiaučiukėnienė, 2006).

B. Autukevičienės teigimu (2007) pedagogas yra labai svarbus ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikus, jis turi būti nuolat besimokantis, kompetentingas, atviras ir žingeidus nuolat besikeičiančioje visuomenėje, tik pats siekdamas įgyti vis naujas žinias, metodus ir būdus kaip galima sudominti ir išmokyti įgauti kuo daugiau naudingos, prasmingos gyvenimiškos patirties. Vaiko ugdymas(-is) per patyrimines veiklas bus turtingas, jeigu jis ugdysis tinkamoje aplinkoje (Yardley, 2012). Kaip vieną iš patyriminių ugdymą(-si) ribojančių aspektų galima išskirti ugdymo(-si) aplinką (fizinę, socialinę bei

psichologinę). Jeigu vaikas gyvena ar yra ugdomas nykioje, poreikių ir galimybių neatitinkančioje aplinkoje visomis prasmėmis, jis neturi galimybių įgyti patirties įvairiais klausimais, praranda galimybę visapusiškai tobulėti ir augti.

Apibendrinant galima teigti, kad nors patyriminės veiklos turi ir privalumų, ir ribotumų, vis dėlto, asmeninis patyrimas bei ugdymas(-is) per asmeninę patirtį vaikams yra ypač svarbus tiek ugdymo įstaigoje, tiek namuose, nes tai motyvuoja mokytis, atrasti bei pasitikėti savimi.

TYRIMO METODIKA, ORGANIZAVIMAS IR TYRIMO REZULTATAI

Siekiant įgyvendinti išsikeltą tikslą 2020 metų balandžio-gegužės mėnesiais buvo atliktas užsakomasis empirinis tyrimas. Tyrimas vyko Kauno lopšelyje-darželyje „X“. Pasirinktas tyrimo metodas – iš dalies struktūruotas interviu su Kauno lopšelio-darželio „X“ priešmokyklinio ugdymo pedagogais. Tyrimo metu laikytasi kokybinio tyrimo atlikimo etikos: tyrimo autorė prisistatė nurodydama savo asmeninius duomenis (vardą, pavardę, aukštąją mokyklą). Visi tyrimo dalyviai buvo supažindinti su vykdomo tyrimo tipu, tema, tikslu, metodika ir sutiko dalyvauti tyrime, kaip tyrimo dalyviai bei duoti interviu. Tyrime dalyvavo septynios priešmokyklinio ugdymo pedagogės. Tyrimo instrumentas – klausimynas, sudarytas remiantis išskirtomis priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymo(-si) per patyrimines veiklas privalumų ir ribotumų charakteristikomis. Tyrimo metu priešmokyklinio ugdymo pedagogėms buvo pateikta devyni klausimai.

Tyrimo rezultatai. Tyrimo dalyvių buvo teirautasi, kaip jie mano, kokia yra priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos ugdymo esmė. Priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos turinį, anot dalyvių, sudaro: domėjimasis savimi, domėjimasis supančia aplinka, informacijos rinkimas ir apdorojimas, išvadų darymas, patyriminės veiklos, mąstymas ir kt.: „Domėjimasis savimi ir supančia aplinka. Tyrinėjimas ir įvairios informacijos rinkimas ir apdorojimas, reflektavimas ir interpretavimas, išvadų darymas.“, „patyriminė veikla, per patyrimą, eksperimentus.“

Tyrimo metu paaiškėjo, kokius metodus dažniausiai naudoja priešmokyklinio ugdymo pedagogai pažinimo kompetencijos ugdymui(-si). Tai - pokalbis, stebėjimai, tyrinėjimai, projektai, pažintinės ekskursijos, žaidimas, „Minčių lietus“, projektai, eksperimentai, IT naudojimas: „Pokalbiai, stebėjimai, tyrinėjimai, projektai, pažintinės ekskursijos, bandymai.“, „...ugdymas(-is) netradicinėje aplinkoje, diskusijos, pokalbiai, „Minčių lietus“, veiklą komandomis, grupelėmis.“. Dirbantys pagal montessori programą pedagogai pabrėžė, kad vaikai dirba su

priemonėmis, kurias patys pasirenka: „Dirbame pagal Montessori sistemą, tad vaikai renkasi patys veiklas pagal paruoštą sistemą, paruoštas priemonės...“, tai parodo, kad dažnai yra taikomas patyriminio ugdymo/-si metodas: „...taikome patyrimines veiklas“.

Pedagogų nuomonė apie patyriminį ugdymą(-si) labai teigiama, visi informantai apie patyriminį ugdymą/-si atsiliepė kaip apie ypatingai vaikams naudingą ir patinkantį ugdymo(-si) metodą: „...tokia veikla leidžia vaikams susipažinti su įvairiais reiškiniais įtraukiant visus pojūčius...“, „...šių laikų vaikams šis metodas yra priimtinausias...“, „tai puikus metodas, vaikams naudingas, jiems įdomiau toks metodas“. Pasiteiravus priešmokyklinio ugdymo pedagogų kaip dažnai yra organizuojamos patyriminės veiklos, kurios skatina vaikus pačius „daryti“, atrasti, tyrinėti sužinojome, kad tokios veiklos tik kelių pedagogų nėra kasdien organizuojamos: „...du kartus į savaitę, priklausomai nuo savaitės temos, vaikų noro, nusiteikimo, susidomėjimo ir priemonių...“, „...kelis kartus į savaitę taikome šį metodą, linijos metu darome kokį nors eksperimentą, sodinam augalus...“. Tačiau dauguma pedagogų teigia, kad šį metodą taiko kasdien: „...kiekvieną dieną organizuojame. Tokia veikla leidžia vaikams susipažinti su įvairiais reiškiniais įtraukiant visus pojūčius...“, „...organizuojame kasdien, papildomai dar darome eksperimentus, augalus auginame...“, „...vaikai tyrinėja ir atranda kiekvieną dieną žaisdami lauke, gamtoje, kurdami...“, „...ir organizuota ir pačių vaikų inicijuota patyriminė veikla vyksta kasdien“.

Paašškėjo, kad pedagogų nuomone, lopšelio-darželio aplinka pažintinėms patyriminėms veikloms yra vertinama gerai, labai gerai arba puikiai: „...tobulai vertinu aplinką, nieko netrūksta, galima tiesiog papildomai įsigyti kažkokių priemonių eksperimentams“. Vykdam patyrimines veiklas susiduriama su tokiais problemomis kaip priemonių trūkumu eksperimentams, priemonių trūkumu lauko aplinkoje, laiko stoka, papildomų darbuotojų trūkumu: „...trūksta eksperimentams reikalingų priemonių...“, „...priemonės turi būti nuolat atnaujinamos, gaminamos, perkamos, visada reikia kažkokių naujovių, kad vaikams būtų įdomu.“ Pedagogai, mano, kad patyriminių veiklų organizavimą įstaigoje pagerintų dažnesnės išvykos ar edukaciniai užsiėmimai: „...reikia pasikviesti į ugdymo įstaigą įvairių edukacinių renginių susijusių su patyrimine veikla...“, „...reikia daugiau išvykų...“, bei lauko vidaus ir lauko priemonių papildymas ir atnaujinimas: „...lauke reikia daugiau priemonių, nes vaikams mažai veiklos...“, „...stinga priemonių eksperimentams – įvairesnių svarstyklių, pipečių, įvairių talpos indų, saugos priemonių, mikroskopo...“.

Kaip paašškėjo tyrime, pagrindinės priežastys trukdančios vykdyti patyrimines veiklas - reikalingų priemonių neturėjimas patyriminėms veikloms atlikti,

finansai, pedagogų trūkumas ir laiko stoka: „...priemonių eksperimentams trūkumas...“, „...finansavimas, nes lėšų reikia nuolat...“, „...trūksta pedagogų bei laiko.“ Pedagogai nepaminėjo, kad eksperimentams skirtos priemonės ne būtinai turi būti perkamos, o dalis jų, paprasčiausiai, gali būti randama aplinkoje, tyrimams ir eksperimentams naudojant elementarius buitines daiktus, pasitelkiant gamtos reiškinius ir panašiai.

Pasiteiravus pedagogų apie tai, kokias savybes jie kaip pedagogai turi turėti ir išsiugdyti inicijuojant patyrimines veiklas, visi įvardijo tokias savybes kaip žingeidumas, atvirumas inovacijoms, jaunatviškumas, veiklumas, organizuotumas, iniciatyvumas, empatija: „...žingeidumas, viskuo domėjimasis, atradimas naujų būdų, iniciatyvumas.“ Kaip paašškėjo pedagogai akademinis ugdymo metodus vis dar naudoja, tačiau kaip teigia daugiau dėl pačių vaikų parodomos iniciatyvos arba išreikšto tėvų noro: „...galėtų ir nebūti tų pratybų, tačiau daugumai tėvų priešmokyklinis ugdymas, tai ir yra pratybų ir užduočių atlikimas...“, „...daugiau visos veiklos yra orientuotos į vaiką, nebent patys nori atlikti kažkokias užduotėles...“, „...pedagogai ne už pratybas, nebent po pietų, tačiau tėvai nori, tad atkreipiame dėmesį ir į jų norus“.

Informantų buvo klausta kaip organizuojant patyrimines veiklas atsižvelgiama į vaikų ar tėvų iniciatyvas, visi atsakė, kad dauguma patyriminių veiklų idėjos gimsta inicijuojant vaikams ir jų tėvams: „...jei tėvai siūlo kokią veiklą, manau, reikia sureaguoti ir jei tinka pasinaudoti pasiūlymu...“, „...labai atsižvelgiame į vaikų ir tėvų iniciatyvą patyriminėms veikloms, tėvai labai domisi šiuo metodu...“, „...reikia reaguoti į vaikų iniciatyvą, bei tėvų siūlomas veiklas, jas įvertinti atsižvelgiant į vaikų amžių ir ugdomąją reikšmę vaikui...“.

Pedagogai atsakė, kad tėvai apie patyriminį ugdymą(-si) informuojami susirinkimų, pokalbių metu, Facebook paskyroje: „...tėvai informuojami susirinkimų, pokalbių metu, Facebook paskyroje...“. Kaip pasakojo visi pedagogai tėvams šis metodas patinka, jie patys skatina jį plėtoti ugdymo įstaigoje ir namuose pagal galimybes: „...nuomonė teigiama tėvų...“, „...tęstinumo namuose yra, reikia paraginti...“, „...domisi patyrimine veikla ir vertina teigiamai...“, „...namie veiklą tęsia retai...“, „...nuomonė gera, supranta, kad per patyrimą vaikai gali daug išmokti, bet nori ir užduotėlių...“.

Pedagogų pasiteiravus, „ar tik patyriminio ugdymo būdu vaikai pilnai atskleistų savo pažintines kompetencijas“ atsakė, kad tai įmanoma, tačiau dauguma vis tiek naudotų kažkokius elementus: „...būtų galima, bet elementus naudotumėm, atsisakant tik gatavų užduotėlių...“, „...reikia ir skaičiuoti ir rašyti, lavinti ranką, bei kažkiek vis tiek prisiliesti prie to akademinio mokymosi...“, „...manau, taip, pasitelkiant labai daug papildomų priemonių...“.

Paskutiniu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip vadovai skatina/neskatina patyrimines veiklas. Visi pedagogai atsakė, kad pastaruoju metu šis ugdymo(-si) būdas itin skatinamas ir pabrėžiamas kaip naudingas vaikams: „...labai skatina, per susirinkimus daug apie tai kalba, jei randa kokios naudingos informacijos visada pasidalina...“, „...vadovai skatina patyriminį ugdymą(-si) rekomendacijomis, patarimais, seminarais.“ Tačiau pedagogai pasigenda realios pagalbos iš vadovų.

Gauti rezultatai atitinka tokias teorines koncepcijas, kad ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų pažintinę kompetenciją, vaikai: mokosi kaip mąstyti, ugdo gebėjimą suvokti, mokosi pritaikyti jau turimas žinias, mokosi analizuoti, įvertinti. Pedagogai sutinka, kad patyriminių veiklų metu, vaikai patys gali spręsti iškilusias problemas, kritiškai mąstyti, labiau įsimena, aiškiau ir geriau supranta tiriamus dalykus, tai jiems yra įdomesnis ir naudingesnis ugdymo(-si) metodas. Nors ikimokyklinėse ugdymo įstaigose pagrindiniu ugdymosi metodu laikomas žaidimas. Taip pat priešmokyklinio ugdymo vaikams pažinimo kompetencijos ugdymui tiriamos įstaigos priešmokyklinio ugdymo pedagogai taiko tokius metodus, kaip stebėjimo, tyrinėjimo, eksperimentavimo, patirtinio ugdymo(-si), demonstravimo, pokalbio, pasakojimo, diskusijų, problemų sprendimo, projektinės veiklos vizualinė raiška, kūrybinės užduotys, išvykos bei ekskursijos.

Lietuvos ir užsienio literatūroje autoriai akcentuoja, kad vaikai žinias geriausiai įgauna per asmeninę patirtį, įsitraukę į patyrimines veiklas, kuomet viską gali pajusti ir išbandyti patys (P.A. Caughlin 1997, Petty G. 2006; Burškaitienė, 2019; Karpis, 2016). Būtent tokia patirtis leidžia vaikui natūraliai pažinti pasaulį. Sėkmingam patyriminių veiklų įgyvendinimui svarbu yra tinkama, palanki veiklos aplinka, tinkama pedagogo pagalba skatinant ugdytinį pažinti pačiam nenurodinėjant ir nepasakant problemos sprendimo būdų, atsižvelgti į kiekvieno vaiko individualius sugebėjimus. Tyrimo metu paaiškėjo, kad pedagogų nuomone lopšelio-darželio aplinka pažintinėms patyriminėms veikloms yra vertinama gerai, labai gerai arba puikiai. Vykdam patyrimines veiklas susiduriama su tokiomis problemomis kaip priemonių trūkumu eksperimentams, priemonių trūkumu lauko aplinkoje, laiko stoka, papildomų darbuotojų trūkumu, bei lauko vidaus ir lauko priemonių papildymo ir atnaujinimo kliūtimis. Pedagogai, mano, kad patyriminių veiklų organizavimą įstaigoje pagerintų ir dažnesnės išvykos ar edukaciniai užsiėmimai.

Patyriminių veiklų taikymas priešmokyklinio ugdymo amžiaus vaikams turi ir privalumų ir trūkumų. Dauguma autorių išskiria tokias stipriąsias ugdymo per patyrimą puses: pažinimo patirties kaupimą, mokymąsi sutelkti dėmesį, susikaupimą, kritinio mąstymo lavinimą, plečia diskutavimo ir analizavimo galimybes,

geriau įsimena informaciją, lavina rankos-akies koordinaciją, pastabumą, žadina smalsumą, skatina norą išbandyti jėgas neatrastose srityse. Kaip ribotumas autoriai mini: pedagogų nekompetenciją patyriminio ugdymo(-si) srityje, netinkamos ugdymosi aplinkos (fizinės, socialinės, psichologinės) parinkimą (P.A. Caughlin 1997, Petty G. 2006). Kaip paaiškėjo pedagogai akademinis ugdymo metodus vis dar naudoja, tačiau kaip teigia daugiau dėl pačių vaikų parodomoms iniciatyvos arba išreikšto tėvų noro, kadangi tėvams vis dar atrodo, kad jeigu vaikams netaikoma akademinio mokymosi, jie nieko ir neišmoks. Nors kaip teigia pedagogai tėvai yra informuojami apie patyriminių veiklų organizavimą ir vykdymą susirinkimų ir individualių pokalbių metu ar Facebook grupėse, tačiau ko gero būtų aktualu ir svarbu akcentuojant patyriminių veiklų naudą ir svarbą vaikams apie jas kuo daugiau kalbėti ir tuo pačiu plėsti tėvų akiratį.

Pasiteiravus pedagogų apie tai, kokias savybes jie turi išsiugdyti inicijuojant patyrimines veiklas, visi įvardijo tokias savybes kaip „žingeidumas, atvirumas inovacijoms, jaunatviškumas, veiklumas, organizuotumas, iniciatyvumas, empatija“. Galima teigti, kad pedagogų nuomone jie yra kompetentingi patyriminio ugdymo(-si) srityje, tačiau, skatinami vadovų šią kompetenciją nuolat kelia, kadangi šioje srityje tobulėjimui ribų nėra.

Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos turinį, anot tyrimo dalyvių, sudaro: domėjimasis savimi, domėjimasis supančia aplinka, informacijos rinkimas ir apdorojimas, išvadų darymas, patyriminės veiklos, mąstymas ir kt. Dažniausiai priešmokyklinio ugdymo pedagogai pažinimo kompetencijos ugdymui(-si) naudoja šiuos metodus: pokalbis, stebėjimai, tyrinėjimai, projektai, pažintinės ekskursijos, žaidimas, „Minčių lietus“, projektai, eksperimentai, IT naudojimas. Pedagogų nuomonė apie patyriminį ugdymą(-si) labai teigiama, visi atsiliepė kaip apie ypatingai vaikams naudingą ir patinkančią ugdymo(-si) metodą. Lopšelio-darželio aplinka pažintinėms patyriminėms veikloms yra vertinama gerai, labai gerai arba puikiai. Vykdam patyrimines veiklas susiduriama su tokiomis problemomis kaip priemonių trūkumu eksperimentams, priemonių trūkumu lauko aplinkoje, laiko stoka, papildomų darbuotojų trūkumu. Pedagogai, mano, kad patyriminių veiklų organizavimą įstaigoje pagerintų dažnesnės išvykos ar edukaciniai užsiėmimai. Pagrindinės priežastys trukdančios vykdyti patyrimines veiklas - reikalingų priemonių neturėjimas patyriminėms veikloms atlikti, finansai, pedagogų trūkumas ir laiko stoka. Pasiteiravus pedagogų apie tai, kokias savybes jie kaip pedagogai turi turėti ir išsiugdyti inicijuojant patyrimines veiklas, visi įvardijo tokias savybes kaip siekiantį žinių, atvirumą

inovacijoms, jaunatviškumą, veiklumą, organizuotumą, iniciatyvumą, empatiją. Organizuojant patyrimines veiklas atsižvelgiama į vaikų ar tėvų iniciatyvas, visi atsakė, kad dauguma patyriminių veiklų idėjos gimsta inicijuojant vaikams ir jų tėvams. Pedagogai atsakė, kad tėvai apie patyriminį ugdymą(-si) informuojami susirinkimų, pokalbių metu, Facebook paskyroje. Kaip pasakojo visi pedagogai tėvams šis metodas patinka, jie patys skatina jį plėtoti ugdymo įstaigoje ir namuose pagal galimybes. Pedagogai mano, kad vaiko pažinimą galima ugdyti tik patyriminėmis veiklomis, tačiau galėdami rinktis dauguma pedagogų vis tiek naudotų kažkokius tradicinius ugdymo(-si) elementus, metodus.

Visi pedagogai atsakė, kad pastaruoju metu šis ugdymo(-si) būdas itin skatinamas vadovų seminarais, rekomendacijomis, patarimais, dalijimusi naudinga informacija ir pabrėžiamas kaip naudingas vaikams, tačiau pedagogai pasigenda daugiau realios pagalbos. Tyrimo metu pedagogai nepaminėjo, kad eksperimentams skirtos priemonės ne būtinai turi būti perkamos, o dalis jų, paprasčiausiai, gali būti randama realioje aplinkoje, tyrimams ir eksperimentams naudojant elementarius buitines daiktus, pasitelkiant gamtos reiškinius ir panašiai.

IŠVADOS

1. Pažinimo kompetencija - tai mokyti vaikus stebėti ir pažinti, tyrinėti ir atrasti save ir aplinkinį pasaulį, priimti apgalvotus ir pagrįstus sprendimus, domėtis socialine ir kultūrine, gamtine aplinka, jos raida, kryptingai pasirinkti ir taikyti pažinimo metodus. Priešmokyklinio ugdymo vaikams pažinimo kompetencijos ugdymui taikomi stebėjimo, tyrinėjimo, eksperimentavimo, patirtinio ugdymo(-si), demonstravimo, pokalbio, pasakojimo, diskusijų, problemų sprendimo, projektinės veiklos ugdymosi metodai bei praktikuojamas šokis ir (ar) vaidyba, muzikavimas, vizualinė raiška, kūrybinės užduotys, išvykos bei ekskursijos. Patyriminis ugdymas(-is) – tai ugdymas(-is), kai esminis išteklius yra paties vaiko patirtis, tai pažinimas veikiant, kai kiekvienas besimokantysis kuria savo žinojimą, ugdomi įgūdžius, gebėjimus, puoselėja vertybes, remdamiesi savo ir kitų patirtimi. Ugdymas(-is) patyriminėmis veiklomis visapusiškai puoselėja vaiko raidą, o priešmokykliniame amžiuje ypatingai formuoja ir skatina gebėjimus bendrai veikti, susikaupti, vaikai tampa pastabesni ir išradingesni, aktyvesni ir tvarkingesni, praturtėja žodynas, auga ir plečiasi pažinimo pakopos, o kartu su jomis auga ir diskursinio mąstymo pradmenys, palaikomas intelektualinis augimas ir turi didelį poveikį konceptualiam mokymuisi. Sėkmingam patyriminio ugdymo(-si) įgyvendinimui svarbu yra tinkama, palanki

veikloms aplinka, skatinanti pažinti ir patirti pedagogo pagalba nenurodinėjant, o nukreipiant tinkama linkme sudarant palankias aplinkybes, ir žinoma visada svarbu tėvų indėlis į vaiką namų aplinkoje susipažįstant su pasauliu per savo asmeninę patirtį. Patyriminės veiklos turi ir privalumų ir trūkumų. Dauguma autorių išskiria tokias stipriąsias ugdymo per patyrimą puses: pažinimo patirties kaupimą, mokymąsi sutelkti dėmesį, susikaupimą, kritinio mąstymo lavinimą, plečia diskutavimo ir analizavimo galimybes, geriau įsitema informaciją, lavina rankos-akies koordinaciją, pastabumą, žadina smalsumą, skatina norą išbandyti jėgas neatrastose srityse. Kaip ribotumus autoriai mini: pedagogų nekompetenciją patyriminio ugdymo(-si) srityje, netinkamos ugdymosi aplinkos (fizinės, socialinės, psichologinės) parinkimą.

2. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad priešmokyklinio amžiaus vaikų pažinimo kompetencijos turinį, anot tyrimo dalyvių sudaro: domėjimasis savimi, domėjimasis supančia aplinka, informacijos rinkimas ir apdorojimas, išvadų darymas, patyriminės veiklos, mąstymas ir kt. Dažniausiai priešmokyklinio ugdymo pedagogai pažinimo kompetencijos ugdymui(-si) naudoja šiuos metodus: pokalbis, stebėjimai, tyrinėjimai, projektai, pažintinės ekskursijos, žaidimas, „Minčių lietus“, projektai, eksperimentai, IT naudojimas. Pedagogų nuomonė apie patyriminį ugdymą(-si) labai teigiama, visi atsiliepė kaip apie ypatingai vaikams naudingą ir patinkantį ugdymo(-si) metodą. Lopšelio-darželio aplinka pažintinėms patyriminėms veikloms yra vertinama gerai, labai gerai arba puikiai. Vykdam patyrimines veiklas susiduriama su tokiomis problemomis kaip priemonių trūkumu eksperimentams, priemonių trūkumu lauko aplinkoje, laiko stoka, papildomų darbuotojų trūkumu. Pedagogai, mano, kad patyriminių veiklų organizavimą įstaigoje pagerintų dažnesnės išvykos ar edukaciniai užsiėmimai. Pagrindinės priežastys trukdančios vykdyti patyrimines veiklas - reikalingų priemonių neturėjimas patyriminėms veikloms atlikti, finansai, pedagogų trūkumas ir laiko stoka. Pedagogai inicijuojant patyrimines veiklas turi būti žingeidūs, atviri inovacijoms, jaunatviški, veiklūs, organizuoti, iniciatyvūs, empatiški. Pedagogai nemini, jog patyriminėms veikloms itin svarbus pedagogo kūrybiškumas, tradicinių aplinkos daiktų, priemonių, reiškinių pritaikymas ir pritaikymas eksperimentams, tyrinėjimams, atradimams.

REKOMENDACIJOS PEDAGOGAMS

Vaikų tyrinėjimams – nebūtinai išskirtinės priemonės, kurias reikia pirkti.

Daug įvairių priemonių vaikų patyriminėms veikloms siūlo įprastinė gamta ir buitinė aplinka.

Pasitelkti kūrybiškumą panaudojant gamtos reiškinius, buitinę aplinką, priemonės – tai esminiai dalykai patyriminiam ugdymui(-si).

Daugumą veiklų, inicijuojamų vidaus aplinkose, galima įgyvendinti ir lauke.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Autukevičienė, B. (2007). *Studento praktikanto ir pradedančiojo dirbti ikimokyklinio ugdymo pedagogo saviugdų ir karjeros planavimo ypatumai*. Vilnius : Vilniaus pedagoginis universitetas.
2. Blandė A., Gudalienė E. (2018) *Ypatingas vaikas: vienas ar kiekvienas?* Vilnius: Šviesa.
3. Braslauskienė R., Norvilienė A., Šmitienė G., Vismantienė R. (2018) *Patirtinis ugdymas(-is) vaikystėje: šiuolaikinės medijos ir informacinių komunikacinių technologijų galimybės*. Klaipėda.
4. Burškaitienė R. (2019) *STEAM ugdymas: patarimai ir idėjos, kaip ugdyti darželinuką*. Vilnius: AB spaustuvė „Spauda“.
5. Cameron J., Lively. E. (2015) *Kaip ugdyti vaikų kūrybingumą*. Vilnius: leidykla „Alma littera“.
6. Compani M.- L., Peter L. (2015) *Valdorfo vaikų darželis šiandien*. Kaunas.
7. Coughlin P. A., Hansen K. A., Heller D., Kaufmann R. K., Stolberg J. R., Walsch K. B. (1997) *Į vaiką orientuotų grupių kūrimas. Knyga auklėtojai*. Vilnius.
8. Czisch F. (2009, 2010) *Vaikai gali daugiau*. Vilnius: Kronta.
9. Dewar G. (2009) *Teaching empathy: Evidence-based tips for fostering empathy in children* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-20], Prieiga per internetą <https://www.parentingscience.com/teaching-empathy-tips.html>
10. Dewey, J. (1971). *Experiência e educação*. São Paulo: Companhia Editora Nacional.
11. Dewey, J. (2001). *Democracy and Education*. Hazleton: The Pennsylvania State University - Electronic Classics Series, Jim Manis, Faculty Editor
12. Dewey, J. (2002). *A escola e a sociedade e A criança e o currículo*. Lisboa: Relógio D'Água Editores.14.Elliott, A. (2006).
13. Dodge D. T., Colker L. J., Heroman C. (2007). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Presvika: Vilnius.
14. Duoblienė L. (2011) *Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
15. Early childhood education: pathways to quality and equity for all children. Camberwell, Vic: ACER Press. 15.Epstein, A. (2007). *The Intentional Teacher: Choosing the Best Strategies for Young Children's Learning*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.
16. Electronic Platform for Adult Learning in Europe (2015) *Patirtinio mokymo(si) strategija: mokymas(is) iš patirties ir per patirtį* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-17].Prieiga per internetą: <https://epale.ec.europa.eu/en/node/11241>
17. European Commission. *Teaching and Learning in Programmes for Pre-Primary Education* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-17]. Prieiga per internetą: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-programmes-pre-primary-education-0_lt
18. Godvadas P., Jasienė G., Malinauskas A. *Patirtinio refleksyvaus mokymo taikymo vietos bendruomenėse metodika* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-10].Prieiga per internetą:
19. <http://www.telsiuvg.lt/failai/Patirtinio%20ugdymo%20taikymo%20darbe%20su%20C3%84%20AFvairiomis%20vietos%20bendruomeni%C3%85%C2%B3%20grup%C3%84%E2%80%94%20metodika.pdf>
20. <https://www.slideshare.net/SUEFUSK/navvu2014konf>
21. Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašas (2005) patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. ISAK-627
22. Juodaitytė A. (2002) *Socializacija ir ugdymas vaikystėje: vadovėlis pedagogikos specialybių studentams*. Vilnius.
23. Juodaitytė A. (2004).Vaikystės pedagogo pasaulėžiūrinė koncepcija: „laisvojo“ ugdymo kontekstas. *Pedagogika* Nr. 70 Vilnius.
24. Karpis Ž. (2016) *Naujovė – patirtinis ugdymas*. Ikimokyklinis.lt [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-20], Prieiga per internetą <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/naujove-patirtinis-ugdymas/23231>
25. Katrin H., Evanschitzky P., Bauer A. (2015) *3-6 metų vaiko raida: Psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams*. Vilnius.

26. Lansbergienė A., Jankauskienė L. (2004). *Priešmokyklinės grupės aplinka. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos.* Vilnius.
27. LR Švietimo ir mokslo ministerija (2016) *Nuostabūs ženklių ir prasmių pasaulis. Patarimai priešmokyklinio ugdymo pedagogams* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-20], Vilnius Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/kiti/patarimai_pedagogams.pdf
28. LR Švietimo ir mokslo ministerija (2016) *Nuostabūs ženklių ir prasmių pasaulis. Patarimai priešmokyklinio ugdymo pedagogams* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-20], Vilnius Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/kiti/patarimai_pedagogams.pdf
29. LR Švietimo ir mokslo ministerija.(2014) *Bendrojo priešmokyklinio ugdymo(-si) programa* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-20], Vilnius Prieiga per internetą: [https://www.smm.lt/uploads/documents/Prie%C5%A1mokyklinio%20ugdymo%20bendroji%20programa\(3\).pdf](https://www.smm.lt/uploads/documents/Prie%C5%A1mokyklinio%20ugdymo%20bendroji%20programa(3).pdf)
30. LR Švietimo įstatymas. 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105>
31. Monkevičienė O. (2004) *Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos.* Vilnius.
32. Monkevičienė O. (2008) *Reformuojamo ikimokyklinio ugdymo/-si turinio įgyvendinimo technologijos ir pedagogų rengimas.* Vilnius.
33. Monkevičienė O., Glebuviene V.S., Stankevičienė K., Mazolevskienė A., Montvilaitė S., Jonilienė M., Kerulienė I., Mauragienė V. (2011) *Metodinis leidinys priešmokyklinio ugdymo pedagogams.* Klaipėda: spaudinio leidykla-spaustuvė „Klaipėdos banga“.
34. Naviskienė D. (2014) *Į vaiką orientuotas ugdymas, ugdymosi poreikių tenkinimas, individualizavimas, diferencijavimas* [interaktyvus], [žiūrėta 2019-12-20], Prieiga per internetą
35. Neifachas S. (2004). *Optimalaus priešmokyklinio ugdymo konceptualizavimosi kontekstai.* Vilnius: Ciklonas.
36. Petty G. (2006) *Šiuolaikinis mokymas. Praktinis vadovas.* Vilnius: Tyto alba.
37. Piaget J. (2002) *Vaiko kalba ir mąstymas. Vaiko logikos tyrinėjimai.* Vilnius: Aidai.
38. Šiaučiukėnienė L. (2006). *Šiuolaikines didaktikos pagrindai.* Kaunas: Technologija.
39. Szarkowicz D. (2006). *Stebėjimas ir refleksija vaikystėje.* Vilnius.
40. Žukauskienė R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris.* Vilnius.

ŠOKIO, KAIP MENINĖS RAIŠKOS BŪDO, TAIKYMO GALIMYBĖS UGDANT PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ MENINĘ KOMPETENCIJĄ

Gintarė Petkutė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

dr. Sigita Saulėnienė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Anotacija. Straipsnyje pateikiami atlikto tyrimo rezultatai, kurio tikslas - išsiaiškinti lopšelio-darželio „A“ tėvų ir pedagogų požiūrį į šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant vaikų meninę kompetenciją. Tyrimas atskleidė, kad tėvai teigiamai vertina šokį kaip meninės raiškos būdą, ir mano, kad tai ne tik pramoga, tačiau ir ugdymo metodas, kuriuo vaikai gali išreikšti save. Vis dėlto, dauguma tėvų teigia, kad įdomiau pamatyti vaikus šokančius scenoje, nei stebėti šokio kūrimo procesą. Labiausia neigiamai tėvai vertina vaikų improvizacijas, lyginant su pedagogo pastatytu šokiu. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė daugiau teigiamą pedagogų požiūrį į šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikus. Taikant šokį, kaip meninės raiškos būdą, respondentai daugiau renkasi pačių kuriamus žingsnelius, žinomus ratelius ar žaidimus. Taikydami šokį, kaip meninės raiškos būdą, ugdant vaikų meninę kompetenciją, pedagogai yra išradingi, pasitelkia įvairias, darbo vietoje esančias priemones, technologijas, apjungia šokio metodus su kitomis, meno raiškos priemonėmis. Daugiau neigiamai pedagogai vertina kūrybinių šokio žaidimų bei šokio taikymą, kai kuriama laisvai, be pedagogo įsikišimo.

Reikšminiai žodžiai: priešmokyklinio amžiaus vaikų meninės kompetencijos ugdymas.

IVADAS

Darbo aktualumas. Priešmokyklinio amžiaus vaikui, besirengiančiam tapti aktyviu pradinės mokyklos dalyviu, keliami itin dideli reikalavimai (Pileckaitė-Markovienė ir kt., 2004; Malinauskienė, 2006; Žukauskienė, 2012; Goebel Glöckler, 2015; Hille ir kt., 2015; Central Board of Secondary Education, 2019). Dėl vykstančios kaitos, priešmokyklinio ugdymo institucijos taip pat patiria spaudimą naujinti ugdymo programas bei jų taikymo metodus. Iki šiol meninė kompetencija buvo vertinama kaip mažiau svarbi, nei pažinimo ar komunikavimo kompetencijos, tačiau dėl naujų technologijų ir informacijos gausos požiūris keičiasi. Aktualiais tapo žmogaus individualios savybės, atskiros kompetencijos bei įgūdžiai. Meninė kompetencija pripažįstama ne tik naudinga, tačiau ir būtina priešmokykliniame amžiuje (Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014; Central Board of Secondary Education, 2019). Meninės kompetencijos ugdymas daro įtaką sėkmingai vaiko raidai ir adaptacijai (Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002; Pileckaitė-Markovienė ir kt. 2004; Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014; Central Board of Secondary Education, 2019). Atsižvelgiant į priešmokyklinio amžiaus vaikų raidą ir gabumus teigiama, kad šokis yra tinkamas meninės raiškos būdas, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją. Šokis lengvai išmokstamas pasitelkiant skirtingus pojūčius (klausa, regą, lytėjimą, pusiausvyros pojūtį ir raumenų jutimą). Vaikai yra pakankamai brandūs, kad šokant klausytų pedagogo, gerbtų save ir bendraamžius. Šokis taikomas kaip grupinė veikla, primena vaikams

žaidimus, teikia daug džiaugsmo (Monkevičienė, 2003; Boyd ir Bee, 2011; ir Žukauskienė, 2012). Vis dėlto, šokis dažniausia laikomas popamokine veikla (Benevičiūtės, 2009), priskiriamas pramogai, o šokio ugdymo tikslai ir uždaviniai pamirštami. Šokis prarado savo meninę išraišką ir tapo viena iš fizinio lavinimo pamokų, tačiau akivaizdu, kad „šokis – tai visų pirma menas, o tik paskui fizinė veikla“ (Banevičiūtė, 2009 cit. Arnold, 2000, p. 24; Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014; Central Board of Secondary Education, 2019). Atsižvelgiant į temos aktualumą kyla šie probleminiai klausimai: *Kokia tėvų (globėjų) nuomonė apie šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją? Kokia pedagogų nuomonė apie šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją?*

Tyrimo objektas - Lopšelio-darželio „A“ tėvų ir pedagogų požiūris į šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant vaikų meninę kompetenciją.

Tyrimo tikslas - Išsiaiškinti lopšelio-darželio „A“ tėvų ir pedagogų požiūrį į šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant vaikų meninę kompetenciją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti priešmokyklinio amžiaus tėvų nuomonę apie šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją.

2. Išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją.

Tyrimo metodai: Siekiant atskleisti šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybes, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją pasirinkta atlikti *atvejo studiją*. Tai itin tinkama tyrimo strategija tiriant vieną konkretų atvejį, siekiant atsakyti į klausimą: kaip tai veikia sąveikaujant su aplinkos kontekstu? (Yin, 2018). Siekiant įsigilinti į konkretų atvejį, atlikti kokybinis (apklausiant konkretaus atvejo ekspertų grupę) ir kiekybinis (apklausiant konkretaus atvejo vaikų tėvus) tyrimai. Pasirinktas tipas - vieno atvejo studija, atliekant tyrimą vienoje organizacijoje.

Tyrimo realizavimui pasirinkta vieta – Kauno lopšelis-darželis „A“. Ši organizacija pasirinkta remiantis *netikimybine patogia atranka* - tyrimui parenkami lengviausiai pasiekiami: situacija, individai ar dokumentai. Lopšelis-darželis „A“ – Kauno miesto savivaldybės institucija, ugdanti ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikus. Lopšelis-darželis veikia Centro seniūnijoje. Ypač svarbus atrankos kriterijus yra tai, kad šioje organizacijoje dirba darbo autorius.

Tyrimo laikas. Siekiant atskleisti šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybes ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją 2020 vasario – balandžio mėnesiais buvo atliktas tyrimas.

Tiriamųjų atranka. Remiantis netikimybine patogia atranka, *kokybinio tyrimo imtį* sudaro Kauno lopšelio-darželio „A“ 6 ikimokyklinio ugdymo pedagogai. Remiantis netikimybine patogia atranka, *kiekybinio tyrimo imtį* sudaro - Kauno lopšelio-darželio „A“ visų grupių vaikų tėvai. Tyrimui apklausama po vieną kiekvieno vaiko tėvų. Tokį pasirinkimą sąlygojo realios atvejo galimybės. Konkretus tiriamųjų grupių skaičius pasirinktas atsižvelgiant į priešmokyklinio amžiaus vaikų grupių skaičių tiriamame lopšelyje-darželyje (viena) bei atsižvelgiant į mokslinės literatūros analizės išvadas, kad vaikų aktyvumas, taigi noras užsiimti šokiu, kaip meninės raiškos būdu pastebimas jau nuo ankstaus amžiaus (Žukauskienė, 2012; Goebel ir Glöckler, 2015).

Tyrimo duomenų rinkimo metodai.

Siekiant nuodugnaus mokslinės problemos analizės bei *surinktų duomenų patikimumo, taikoma metodologinės trianguliacijos* principas, kai informacija yra renkama iš skirtingų informacijos šaltinių, naudojant skirtingus duomenų rinkimo metodus (Yin, 2014). Kai taikomi skirtingi tyrimo metodai, siejami su tuo pačiu tyrimo objektu (Žydžiūnaitė V., 2006).

Kokybiniam tyrimui atlikti pasirinkta taikyti **pusiau struktūruotą interviu**. Šis metodas taikomas, kai informantams tema yra aktuali bei žinoma (Bhattacharjee, 2012). Kadangi bus apklausiami ikimokyklinio ugdymo pedagogai, šis duomenų rinkimo būdas ypač tinkamas. Šis metodas taikomas apklausiant tiriamuosius tiesiogiai, remiantis iš anksto numatytais, pusiau struktūruotais, pagrįstais moksline literatūra klausimais. Esant poreikiui, tiesioginės apklausos metu bus užduodami papildomi klausimai.

Kiekybiniam tyrimui pasirinkta taikyti **anketinę apklausą**, apklausiant tiriamuosius raštu, remiantis iš anksto numatytais klausimais. Tyrimas vykdomas naudojantis viešai prieinama apklausų svetainėje *apklausa.lt*. Šis būdas pasirinktas kaip ekonomiškiausias bei patogiausias būdas pasiekti respondentus.

Duomenų analizė. Kokybinio turinio duomenys apdoroti pasitelkiant turinio analizę, kiekybinio tyrimo duomenys analizuoti matematine analize. Gauti rezultatai paversti vidurkio išraiška ir išanalizuoti.

Etiniai tyrimo principai. Atliekant tyrimą, laikomasi etikos principų, kai laikomasi etikos nepažeidžiant respondentų teisių bei siekiant išlaikyti atlikto tyrimo rezultatų patikimumą (Guzman ir kt., 2017). Laisvanoriškumo – visi respondentai tyrime dalyvavo laisvanoriškai, apklausiami tik tie, kurie sutiko atsakyti į klausimus; organizacijos ir respondentų informuotumo – vykdant apklausas informantams buvo suteikta visa informacija apie vykdomą tyrimą; konfidencialumo – informantai buvo supažindinti, kad duomenys pateikiami apibendrinti, išsaugant apklaustųjų anonimiškumą.

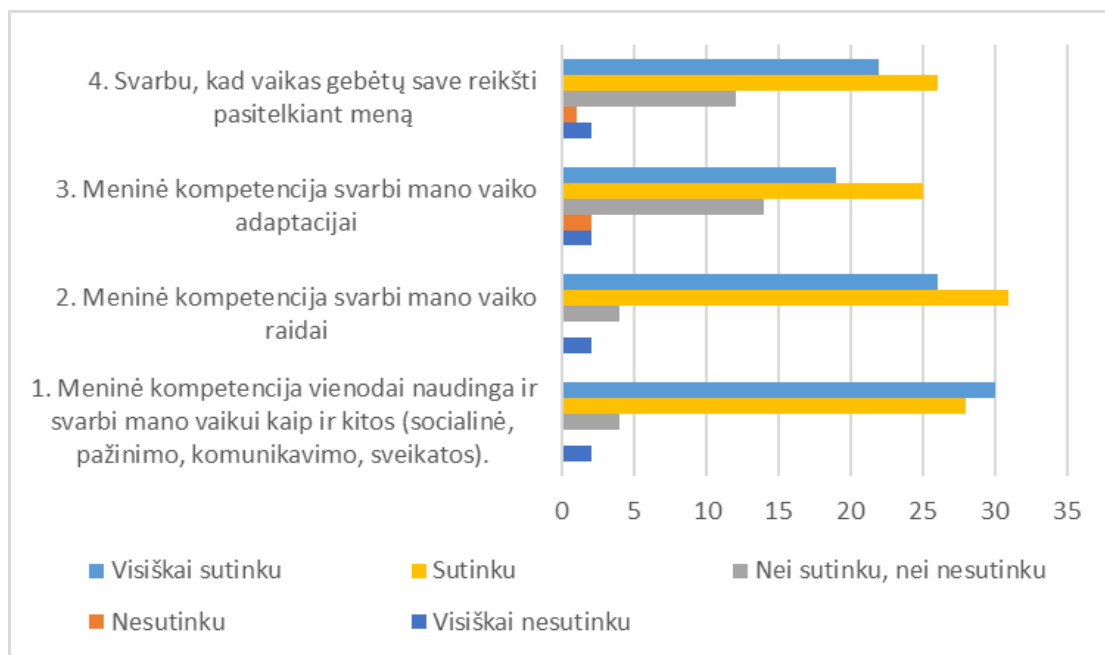
TĖVŲ NUOMONĖ APIE ŠOKIO, KAIP MENINĖS RAIŠKOS BŪDO TAIKYMO GALIMYBES, UGDANT PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ MENINĘ KOMPETENCIJĄ

Kiekybinio tyrimo rezultatai. Siekiant išsiaiškinti priešmokyklinio amžiaus tėvų

nuomonę apie šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją, 2020 m. kovo-balandžio mėnesiais, Kauno lopšelis-darželis „A“ buvo atliktas tyrimas.

Respondentams buvo užduota 21 klausimas. Iš jų 15 skirti išsiaiškinti tėvų nuomonę apie šokį, kaip meninės raiškos būdą buvo suskirstyti į tris klausimų blokus. Atsižvelgiant į mokslinės literatūros analizę, pasitelkiant meną, gali atsiskleisti net užsisklendę, neigiamas emocijas

pergyvenę vaikai (Central Board of Secondary Education, 2019). Taigi, itin svarbu, kad vaikai gebėtų reikšti save pasitelkiant meną. Tai itin naudinga ir pedagogo darbe su vaikais ir tėvams, siekiant padėti vaikui atsiskleisti. Galima pastebėti, kad didžioji dauguma (48) yra teigiamo požiūrio ir mano, kad svarbu, jog jų vaikai gebėtų save išreikšti pasitelkiant meno metodikas. Tačiau, svarbu pastebėti, kad 2 respondentai visiškai nesutinka su šiuo teiginiu, keturi respondentai nei sutinka, nei nesutinka.

1. pav. Tėvų nuomonė apie meninę kompetenciją.

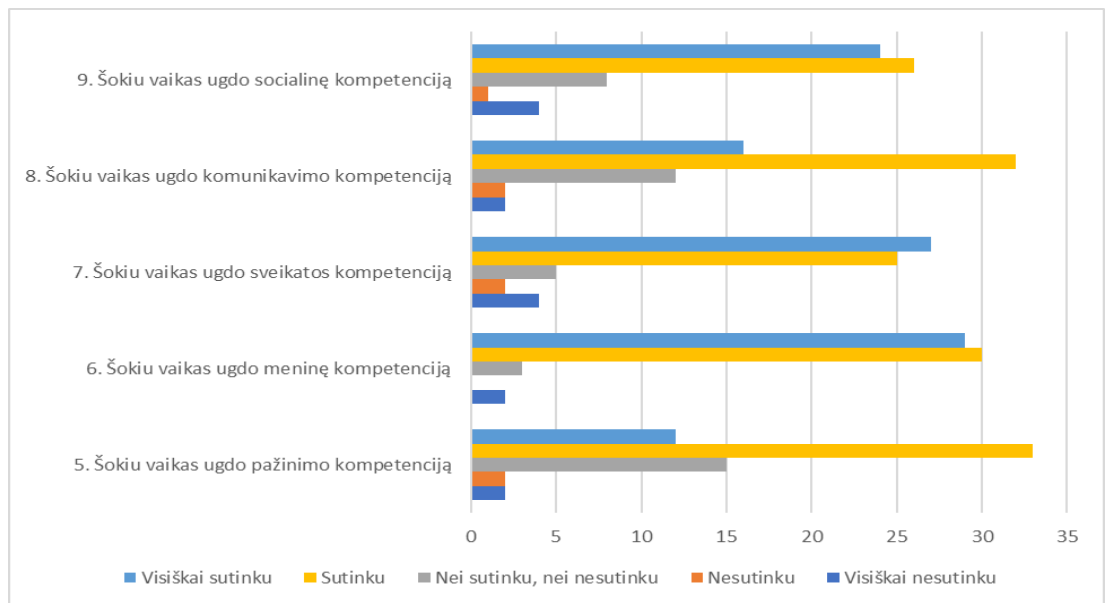
Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad šokiu ugdoma ne tik meninė, tačiau ir kitos vaikų kompetencijos: pažinimo, meninė, sveikatos ir komunikavimo (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2003). Pastebint tokią akivaizdžią šokio naudą vaikams bei jų gebėjimų tobulinimui buvo užduoti keturi klausimai respondentams.

Empirinio tyrimo 5 – 9 klausimų rezultatus pavertus į grafinę išraišką pastebėta, kad beveik visi respondentų atsakymai pasiskirsto teigiamai (nuo 45 iki 59). Pastebima, kad tėvai labiausia teigiamai vertina tai, kad šokiu ugdomos meninė (visiškai sutinku 29, sutinku 30) ir sveikatos (visiškai sutinku 27, sutinku 25) kompetencijos.

Visiškai nesutiko su klausimais nedidelė dalis respondentų (nuo 2 iki 6).

Svarbu pastebėti, kad itin išsiskyrė tėvų nuomonės atsakant į du klausimus. Respondentų atsakiusių „Nei sutinku, nei nesutinku“ pasiskirstymas nevienodas. Didesnė dalis neutralios nuomonės respondentų išryškėjo teiginiuose, kad šokiu ugdoma pažinimo bei komunikavimo kompetencijos.

Daugiausia neigiamų atsakymų (visiškai nesutinku atsakė 4 ir nesutinku - 2, viso - 6) surinko teiginys, kad šokiu ugdoma sveikatos kompetencija.

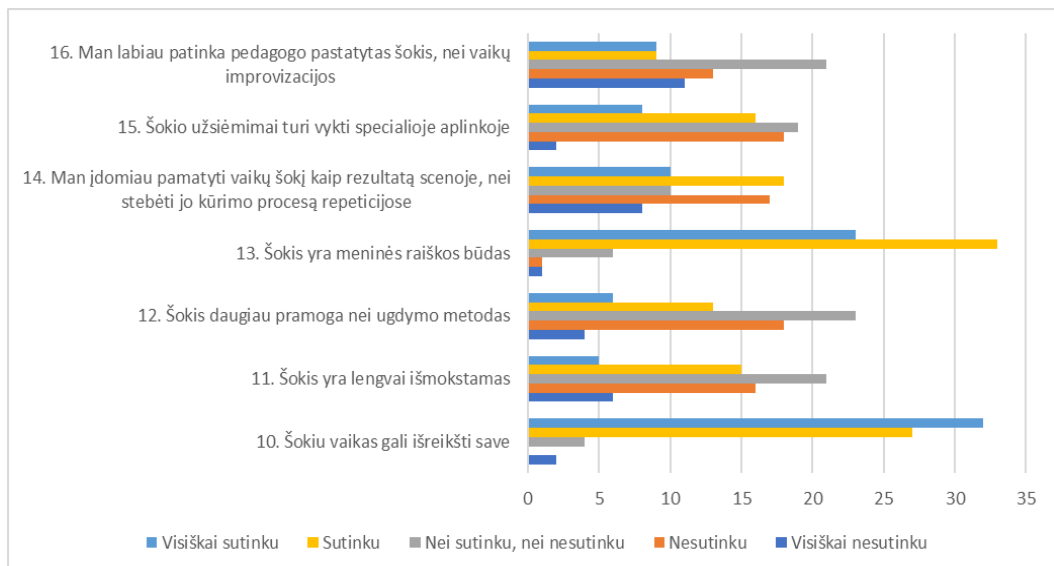

2. pav. Tėvų nuomonė apie šokių ugdomas vaikų kompetencijas.

Nepaisant pagrįstos šokio naudos vaikui, svarbu atskleisti tėvų nuomonę apie šokį, kaip meninės raiškos būdą.

3 paveiksle atsispindi, kad 59 iš 66 respondentų sutinka, kad šokiu vaikas gali išreikšti save. Mokslininkai šokį apibūdina, kaip itin lengvai pritaikomą, vaikams žaidimą primenantį mokymo metodą, kuris gali būti taikomas ir pedagogui mokant vaikus, tačiau ir leidžiant vaikams patiems kurti be jokių apribojimų, suteikiant visas reikalingas priemones (muziką ir pan.) (Banevičiūtė, 2009 cit. Kazragytė, 2000). Vis dėlto, didelė dalis respondentų nesutinka (16), visiškai nesutinka (6) su teiginiu, kad šokis lengvai išmokstamas. 21 respondentas pasirinko atsakymą „Nei sutinku, nei nesutinku“. Pastebima teigiama tėvų nuomonė apie šokį; tėvai šokį vertina daugiau kaip metodą, taikomą vaikams ugdyti ir neigiamai pateiktą teiginį vertina neigiamai

(nesutinku 18, visiškai nesutinku 4); dalis respondentų nėra. Pastebima, kad respondentų nuomonės itin išsiskyrė vertinant teiginį „Man įdomiau pamatyti vaikų šokį kaip rezultatą scenoje, nei stebėti jo kūrimo procesą repeticijose“. 28 respondentai sutiko ar visiškai sutiko su teiginiu, 25 respondentai visiškai nesutiko ar nesutiko su teiginiu. 10 respondentų pasirinko neutralų atsakymą. Panašiai pasiskirstė ir teiginys „Šokio užsiėmimai turi vykti specialioje aplinkoje“, vis dėl to, respondentai šį teiginį vertino labiau teigiamai nei neigiamai, didžioji dalis nei sutiko nei nesutiko su teiginiu (19). Vertinant paskutinį teiginį „Man labiau patinka pedagogo pastatytas šokis, nei vaikų improvizacijos“ didžioji dauguma nei sutiko nei nesutiko (21), teigiami (18) ir neigiami (24) atsakymai pasiskirstė panašiai, nors visumoje pasiskirstė labiau neigiamai.

3. pav. Tėvų nuomonė apie šokį, kaip meninės raiškos būdą.

Apibendrinant pirmąjį bloką apimančių teiginius apie meninę kompetenciją, galime pastebėti, kad respondentų atsakymų pasiskirstymas panašus į visus klausimus. Pastebėta, kad didžioji dauguma tėvų itin teigiamai vertina meninės kompetencijos naudą savo vaikams. Tačiau taip pat, svarbu paminėti, kad atsakant į teiginius „Meninė kompetencija svarbi mano vaiko adaptacijai” ir „Svarbu, kad vaikas gebėtų save reikšti pasitelkiant meną“, daugiau respondentų neturėjo aiškios nuomonės ir pasirinko atsakymą „Nei sutinku, nei nesutinku”. Taigi, galima teigti, kad didelė dalis respondentų nėra supažindinti su meninės kompetencijos nauda vaiko gebėjimui išreikšti emocijas ir daroma teigiama įtaka vaiko lankstumui prisitaikyti naujoje aplinkoje (mokykloje, būreliuose ir pan.). Taip pat svarbu pabrėžti, kad į visus klausimus apie meninės kompetencijos naudą keli tėvai atsakė neigiamai. Tai gali reikšti informacijos arba kritinio mąstymo trūkumą vertinant meninės kompetencijos reikšmę vaikų ugdyme. Galimai respondentai meninės kompetencijos ugdymui skiria mažai ar visai neskiria jokio dėmesio. Tėvai daro stiprią įtaką savo vaikams ir tai gali turėti įtakos vaiko ugdymui šiuo požiūriu ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje ar namuose bei daryti įtaką ir ugdančiam pedagogui, taigi ir jo veiklai. Mažesnis tėvų domėjimasis vaiko meninės kompetencijos ugdymu, lyginant su kitomis ugdymomis kompetencijomis, lygiagrečiai gali daryti įtaką ir vaiko mažesniai domėjimuisi menu.

Apibendrinant antrojo bloko rezultatus galima teigti, kad didžioji dauguma tėvų sutinka, kad šokiu ugdomos ne tik meninė, tačiau ir kitos (pažinimo, sveikatos, komunikavimo) kompetencijos. Taigi, galima teigti, kad tėvų požiūris į šokį, kaip kompetencijų ugdymo raiškos būdą yra teigiamas. Prasčiausia įvertinti teiginiai, kad šokiu ugdoma pažinimo ir komunikavimo kompetencijos. Šiuo atžvilgiu pedagogai turėtų suteikti tėvams daugiau informacijos ir aptarti su jais, kokie gebėjimai konkrečiai ugdomi ir kokias kompetencijas ugdo tam tikrais metodais ir užsiėmimais priešmokyklinėje grupėje. Tačiau kyla klausimas, ar pedagogai patys suinteresuoti taikyti šokį, kaip metodą ugdant skirtingas vaikų kompetencijas. Tai atskleis empirinio tyrimo kokybinė dalis.

Apibendrinant trečiąjį bloką, svarbu išskirti, kad dauguma tėvų vaiko laisvą improvizaciją ne specialioje, šokiui pritaikytoje aplinkoje vertina gana vidutiniškai ar nuvertina. Akivaizdu, kad šokis tėvų nėra laikomas, kaip lengvai pritaikomas ir smagus vaikams ugdymo metodas, todėl, kad daugiausia mąstant apie šokį, apsiribojama pedagogo pastatytu, specialioje scenoje pristatytu šokiu. Galima daryti prielaidą, kad tėvai savo vaikus ikimokyklinėje įstaigoje daugiausia gali pamatyti per tam tikras valstybines bei kitas kalendorines šventes. Tokiu atveju galima svarstyti, ar pedagogai pakankamai aptaria su tėvais šokio metodų lengvą pritaikomumą ar naudingumą vaikams. Taigi, kyla klausimas,

nepaisant naujausių metodinių nurodymų ir mokslinėje literatūroje aprašytos šokio metodų naudos, ar pedagogai patys vertina šoki, kaip meninės raiškos priemonę ir taiko ją savo darbe kaip metodą, ugdantį ne tik meninę, tačiau ir kitas svarbias vaikams kompetencijas. Šis probleminis klausimas aptariamas empirinio tyrimo kokybinėje dalyje.

PEDAGOGŲ NUOMONĖ APIE ŠOKIO, KAIP MENINĖS RAIŠKOS BŪDO TAIKYMO GALIMYBES, UGDANT PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ MENINĘ KOMPETENCIJĄ

Kokybinio tyrimo rezultatai. Siekiant išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybes ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikų meninę kompetenciją, 2020 m. balandžio mėnesį buvo apklausti Kauno lopšelio-darželio „A“ pedagogai. Penkiems lopšelio-darželio pedagogams buvo užduota 14 klausimų. Planuojant tyrimą, buvo pasirinkta klausimus užduoti tiesiogiai, akis į akį, tačiau dėl susidariusios padėties bei karantino apribojimų, klausimai buvo užduoti nuotoliniu būdu, pasitelkiant nešiojamąjį kompiuterį bei mobilųjį telefoną. Respondentams sutikus, interviu buvo įrašomi naudojantis specialiomis garso įrašymo programomis ir vėliau perrašomi.

Gauti kokybinio tyrimo rezultatai (interviu atsakymai) buvo struktūruoti į kategorijas ir analizuoti taikant turinio analizės metodą dviem etapais (Bitinas ir kt., 2008).

Empirinio kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė penkių pedagogų požiūrį į šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybes.

Respondentų nuomonė apie skatinimą tyrinėti judesio įvairovę gamtoje. Išanalizavus gautus rezultatus atsiskleista, kad didžioji dalis apklaustųjų (4) skatina judesio įvairovės tyrinėjimą gamtoje. Respondentai atkreipia dėmesį į judančius, važiuojančius, skrendančius objektus ir jų garsus (4), stebi lėtą judėjimą (1). Toks vaiko skatinimas primena žaidimą, ugdymosi procesas tampa smagiu ir įdomiu. Vaikai natūraliai įsiraukia į šiam amžiui itin mėgstamus vaidybinius žaidimus ir pradeda imituoti regimus objektus ir jų judėjimą ar net garsus. Mokslininkai teigia, kai judesys sietinas su vaizduote, jis tampa plastine, menine raiška (Šalkauskis, 1990; Becker-Textor, 2001). Tai

atsispindi ir respondentų atsakymuose. Didžioji dauguma respondentų (4) pastebi vaikų judesio tyrinėjimą: bandymą imituoti paukščius, gyvūnus ar kitus regimus objektus bei jų judesius: karstymąsi, šokinėjimą, važiavimą ir pan. Taigi, galima daryti prielaidą, kad didžioji dauguma vaikų yra supažindinami ir skatinami tyrinėti judesio įvairovę gamtoje. Taikant šią metodiką, respondentai pastebi ir vaikų imituojamų ar kuriamų judesių pasikartojimą bei ritmiką (vienas iš šokio, kaip meninės raiškos būdo elementų). Taigi, galima teigti, kad tyrinėjami judesio įvairovę vaikai lavina savo plastiškumą, kūnui suteikiant meninį pobūdį per jo ritminimą erdvėje ir laike. Taigi, atskleidžiamas itin teigiamas daugumos pedagogų požiūris į tokį šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybes. Judesio tyrinėjimas – tai šokio metodo taikymo pagrindas. Išmokdami naujų judesių vaikai įgauna pasitikėjimo savimi. Vis dėlto, vienas iš pedagogų teigia, kad neskatina judesio įvairovės gamtoje. Pedagogas neatskleidė, ar vaikai patys pastebi ir bando judėjimą imituoti. Taigi, reikia pastebėti, kad tokie respondentų atsakymai atskleidžia, kad toks mokymo metodas šioje įstaigoje yra paties pedagogo pasirinkimas. Taigi, vaikai, kurių pedagogas neskatina judesio tyrinėjimo jų aplinkoje, netenka šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo pagrindo.

Meninės raiškos būdas turi būti ugdomas ir spontaniškai, jo taikymas turi vykti ir kasdieninės vaikų veiklos metu (Banevičiūtė, 2009 cit. Kazragytė, 2000). Požiūris į šokio taikymo galimybes kasdienės veiklos metu geriausia atsispindi respondentų atsakymuose į tyrimo klausimą, kurio tikslas – informantų nuomonės apie vaiko skatinimą judesiu reaguoti į skambančią įvairių žanrų muziką, nemuzikinius (gamtos, miesto) garsus, tylą atskleidimas. Išanalizavus gautus rezultatus atsiskleista, kad tik dalis respondentų skatina vaikus reaguoti į muziką, įvairius nemuzikinius gamtos, miesto garsus, tylą. Šokis yra geriausias meninės raiškos būdas siekiant rasti harmoniją tarp sielos ir kūno ugdant protą ir valią (Šalkauskis, 1990). Vienas iš pedagogų mini, kad vaikų neskatina kiekvieną kartą, girdint muziką, reaguoti, nes tai išblaško. Pedagogas mini, kad judesį taiko retai. Ugdant vaiko meninius gabumus turime suvokti, kad kartais yra svarbesnis procesas, o ne rezultatas. Taigi,

nepaisant trumpalaikio vaikų išsiblaškymo, svarbu kokie šios metodikos ilgalaikės perspektyvos rezultatai. Neišugdyta meninė kompetencija gali iššaukti ir neigiamą vaikų reakciją į muziką ar kitus garsus.

Ugdant meninę kompetenciją, tobulinamas gebėjimas reikšti save, taigi vystosi ir vaiko suvokimas apie tai koks saviraiškos būdas ir kada yra priimtinas ir vertinamas teigiamai aplinkinių (Šalkauskis, 1990). Taigi, galima daryti prielaidą, kad vaikai tikslingai ugdomi reaguoti į įvairių žanrų muziką, nemuzikinius (gamtos, miesto) garsus ar tylą, susidūrus su šiais garsais ar tyla reaguos taip, kaip yra išugdyti reaguoti. Šią prielaidą patvirtina ir pedagogų, kurie ugdo vaikus reaguoti į įvairius garsus ar tylą atsakymuose. Šie pedagogai mini, kad klausosi lietuvių liaudies muzikos (1), natūralių gamtos garsų (1), tvarkosi skambant varpeliui (1), imituoja tylą, tyloje klausosi laikrodžio tikslėjimo, tyliai judina rankas, kojas (2). Skambant muzikai žaidžia, atlieka ritmikos pratimus, juda pasirinktais judesiais, lavina fizinį aktyvumą, nutilus muzikai ką nors pavaizduoja, sustingsta (3). Taigi, vaikai žino kaip skirtingai galima ir reikia reaguoti į tam tikrus garsus. Neugdomi vaikai nežinos, kaip elgtis išgirdus tam tikrus, ypač nežinomus garsus. Jie gali blaškytis, pasimesti, vaikus gali apimti neigiamos emocijos – baimė, nerimas. Žinojimas, ką daryti susidūrus su tam tikra situacija, suteikia pasitikėjimo savimi, ramumo ir užtikrintumo jausmus. Muzika vaikams padeda atkreipti dėmesį, padeda atsipalaiduoti (1).

Kūrybiškumą lavinantys dalykai turi būti mokomi nuo mažų dienų (Becker-Textor, 2001). Nustatyta, kad kūrybinius šokio žaidimus dažnai arba rečiau taiko tik trys respondentai iš penkių. Pedagogai rodo judesius pagal muziką, moko vaikus jungtis poromis (1), kasdien daro mini šokio pertraukas, kurių metu paleidžia muziką ir vaikai gali pašokti (1), moko per muzikos pamokėles išgirsti muziką ir atlikti judesį (1). Vis dėlto, mokslininkai teigia, kad vienas iš pagrindinių tikslų taikant šokį – fizinis nusiteikimas kūrybinei išraiškai vykstančiai natūraliai, ne tik savęs atskleidimui, tačiau ir emocinei iškrovai, atsipalaidavimui, gerinti savijautą, skatinti tarpusavio bendravimą (Banevičiūtė, 2009 cit. Kazragytė, 2000). Pedagogų atsakymuose pastebimas pasikartojimas, kad vaikams rodomi

judesiai, jie atkartoja išmoktą šokį, vaikai mokomi atlikti judesį. Šio amžiaus ugdytiniams svarbus natūralus jautrumas įvairioms meno raiškos priemonėms ir svarbus suvokimas, kad jas visas (garsus, žodžius, formas, spalvas, judesius, ritmą, intonaciją, kompoziciją, linijas) galima derinti tarpusavyje. Tačiau ne visi pedagogai linkę taikyti kūrybinius šokio žaidimus savo darbe. Tik du pedagogai paminėjo, kad taiko kūrybinius šokio žaidimus. Vienas iš jų kiekvieną dieną taiko muzikinę, šokių pertraukėlę, kuri padeda vaikams atsipalaiduoti, išreikšti save, parodyti savo įgūdžius, gebėjimus ir talentus. Mokslininkai teigia, kad būtent kūrybiniai šokio žaidimai yra tinkami ugdyti vaikų meninę kompetenciją priešmokykliniame amžiuje. Kūrybiniai šokio žaidimai leidžia vaikams atsipalaiduoti, išbandyti savo jėgas (Becker-Textor, 2001). Mokymosi procesas tampa džiaugsmingas. Vaikai ir dalyvauja ir stebi savo bendraamžius žaidimų metu. Taigi, apibendrinant tokius respondentų atsakymus galima daryti prielaidą, kad vaikai, kuriems netaikomi kūrybiniai šokio žaidimai, gali tapti nejautriais šokiui, kaip meno raiškos būdai. Kūrybinius šokio žaidimus taikyti vaikams, kurie negeba derinti šokio su kitomis meno raiškos priemonėmis gali tapti sudėtinga užduotimi pedagogui. Nustatyta, kad didesnioji dalis pedagogų sieja muzikavimo elementus su šokiu.

Pedagogai derina šokį ir dailės elementus, priemones su šokiu, naudoja kūrybiškumą skatinančias pagalbines priemones (Monkevičienė, 2003). Pedagogai minėjo, kad pašokę vaikai piešia (1), vaidina muzikos metu, šoka ir improvizuoja su instrumentais, kitomis priemonėmis (3), panaudoja spalvotas skareles (2). 2 respondentai nurodė, kad vaikai atlieka pantomimos judesius: banguoja kol dainuoja, sustingus dėlioja laivą, keičia veido išraiškas šokio metu. Dalis respondentų (2) nesieja su šokiu pantomimos, muzikavimo, vaidybos, dailės elementų. Vis dėlto, mokslinėje literatūroje akcentuojama, kad taikant šokį, kaip meninės raiškos būdą ugdyti meninę kompetenciją, svarbu sukurti mokymąsi skatinančią aplinką bei parinkti tinkamas pagalbines priemones (Monkevičienė, 2003). Tačiau, du pedagogai mini, kad nesieja pantomimos, muzikavimo, dailės ar kitų priemonių su šokiu ugdam vaikus.

Vis dėlto, atsakymuose galime pastebėti ir neigiamą požiūrį į šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybes. Atskleista ir tai, kad vienas pedagogas šokį vertina daugiau neigiamai

lyginant su kitais taikomais, meninę kompetenciją ugdančiais metodais. Šokis apibūdinamas kaip išblaškantis metodas, kuris gali būti pritaikomas tik tam tikroje aplinkoje. Nei vieno pedagogo atsakyme nebuvo atskleista būtinybė taikyti šokį, kaip meninės raiškos būdą. Taigi, galima daryti prielaidą, kad šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymas, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikus, yra subjektyvus paties pedagogo pasirinkimas. Taigi, remiantis tik respondentų atsakymais, galima daryti prielaidą, kad lopšelyje-darželyje „A“ šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybės ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikus priklausys nuo pedagogo dirbančio su grupe.

IŠVADOS

1. Kiekybinio empirinio tyrimo rezultatai atskleidė daugiau teigiamą tėvų požiūrį į šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikus. Respondentai mano, kad svarbu vaikui gebėti reikšti save pasitelkiant meną. Meninė kompetencija vertinama, kaip svarbi vaiko raidai ir adaptacijai. Meninė kompetencija respondentų vertinama, kaip vienodai naudinga vaikams, kaip ir socialinė, pažinimo, komunikavimo bei sveikatos. Respondentai teigiamai vertina šokį kaip meninės raiškos būdą, ir mano, kad tai ne tik pramoga, tačiau ir ugdymo metodas, kuriuo vaikai gali išreikšti save. Tėvai pritaria, kad šokis, kaip meninės raiškos būdas, gali būti taikomas įvairioje aplinkoje. Vis dėlto, dauguma tėvų mano, kad įdomiau pamatyti vaikus šokančius scenoje, nei stebėti šokio kūrimo procesą. Tėvų požiūriu, šokis nėra lengvai išmokstamas. Labiausiai neigiamai tėvai vertina vaikų improvizacijas, lyginant su pedagogo pastatytu šokiu.
2. Kokybinio empirinio tyrimo rezultatai atskleidė daugiau teigiamą pedagogų požiūrį į šokio, kaip meninės raiškos būdo taikymo galimybes, ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikus. Respondentai stengiasi sukurti palankias ugdymosi sąlygas taikant šokį, kaip meninės raiškos būdą, ugdant meninę

kompetenciją. Pedagogai atkreipia vaikų dėmesį į aplinkoje vykstančius reiškinius, judančius objektus, garsus, tylą bei skatina reaguoti. Taikant šokį, kaip meninės raiškos būdą, respondentai daugiau renkasi pačių kuriamus žingsnelius, žinomus ratelius ar žaidimus. Pastebimas teigiamas pokytis vaikams, naudojant šokio metodus: natūralus įsiraikymas, judesių atkartojimas, ritmika, judesių plastiškumas, pasitikėjimas savimi, pagarba aplinkai ir aplinkiniams, iniciatyvumas. Taikydami šokį, kaip meninės raiškos būdą, ugdant vaikų meninę kompetenciją, pedagogai yra išradingi, pasitelkia įvairias, darbo vietoje esančias priemones, technologijas, apjungia šokio metodus su kitomis, meno raiškos priemonėmis. Šokio taikymas vyksta grupėje ir už jos ribų (lauke, išvykų metu). Esant galimybei vaikams rodomi lietuvių ir kitų tautų liaudiški šokiai, rateliai, šokių kūrybiniai žaidimai. Daugiau neigiamai pedagogai vertina kūrybinių šokio žaidimų bei šokio taikymą, kai kuriama laisvai, be pedagogo įsikišimo. Atskleistas neigiamas vieno pedagogo požiūris, kad šokis blaško vaikų dėmesį, neleidžia susikoncentruoti darbui. Remiantis respondentų atsakymais daroma prielaida, kad lopšelyje-darželyje „A“ šokio, kaip meninės raiškos būdo, taikymo galimybės ugdant priešmokyklinio amžiaus vaikus priklausys nuo pedagogo dirbančio su grupe.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Banevičiūtė B. (2009). *Šokio gebėjimų ugdymas ankstyvojoje paauglystėje. Daktaro disertacija*. Vilnius, Vilniaus Pedagoginio universiteto leidykla. [žiūrėta 2019-12-13]. Prieiga per internetą: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:1812014/1812014.pdf>
2. Becker-Textor I. (2001). *Kūrybiškumas vaikų darželyje*. Vilnius:Presvika.
3. Bhattacharjee, A. (2012). *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. University of South Florida

- Scholar Commons. Textbook Collection. Book 3 [žiūrėta 2020-01-01]. Prieiga per internetą: http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=oa_textbooks
4. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. I dalis. Klaipėda.
 5. Boyd D., Bee H. *Augantis vaikas: [vadovėlis]* (2011). Vilnius: Vaistų žinios. p. 216 – 297.
 6. Central Board of Secondary Education (2019). *Art integration – towards experiential learning*. [žiūrėta 2019-12-22]. Prieiga per internetą: http://cbseacademic.nic.in/web_material/Circulars/2019/art_integration.pdf
 7. Guzman ir kt. (2017). *Ethical challenges for international collaborative research partnerships in the context of the Zika outbreak in the Dominican Republic: a qualitative case study*. Health Research Policy and Systems, 15. 1-13. DOI 10.1186/s12961-017-0246-0
 8. Hille K., Evanschitzky P., Bauer A. (2015) *3–6 metų vaiko raida: psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams*. Iš vokiečių kalbos vertė Giedrė Gričienė. – Vilnius: Tyto alba.
 9. Yin, R. K. (2014). *Case study research: design and methods (5 th ed.)*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications. [žiūrėta 2020-03-02]. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/89c8/30dc397c4d76c8548b8f5f99def607798feb.pdf>
 10. Yin, R. K. (2018). *Case Study Research: design and methods*. Los Angeles. [Calif.]: SAGE.
 11. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija (2002). *Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa*.
 12. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija (2014). *Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa*.
 13. LR švietimo ir mokslo ministerija (2003). Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos [žiūrėta 2019-12-22]. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/biblioteka/vaikuugdymas/priesmokyklinio-ugdymo-turinio-igyvendinimas/metodines-rekomendacijos/742>.
 14. LR švietimo ir mokslo ministerija (2014). *Jūsų vaikas priešmokyklinukas*. [žiūrėta 2019-12-04]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/prie%C5%A1mokyklinukas.pdf>
 15. Malinauskienė D. (2006). *Priešmokyklinio ugdymo pakopos svarba vaikų socialinės kompetencijos ugdymui*. [žiūrėta 2019-12-04]. Prieiga per internetą: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:1812014/1812014.pdf>
 16. Monkevičienė O. (2003). *Mano vaikai : priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Kaunas : Šviesa. p. 7- 22.
 17. Pileckaitė-Markovienė M., D.Nasvytienė, D.Bumblytė. (2004) *Vystymosi psichologija. Vaikystė*. Vilnius: VPU. p. 69 – 93.
 18. Šalkauskis S. (1991). *Filosofijos ir pedagogikos terminija. – Raštai. T. 2 (Iš Lietuvos filosofijos palikimo)*. p. 7 – 60.
 19. Wolfgang Goebel, Michaela Glöckler (2015). *Padėkime augti. Sveikas ir saugus vaikas nuo kūdikystės iki brandos*. Vilnius. p. 308-332.
 20. Žukauskienė R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius. p. 281-372.

AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ TURINČIŲ VAIKŲ SOCIALINIŲ KOMPETENCIJŲ UGDYMO (-SI) GALIMYBĖS

Odeta Vievesytė

Garliavos lopšelis-darželis „Obelėlė“

dr. Algimantas Bagdonas

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Anotacija. Straipsnyje siekiama atskleisti autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų socialinių kompetencijų ugdymo(-si) galimybes priešmokykliniame amžiuje. Teoriškai pagrindžiama ASS turinčių vaikų socialinių kompetencijų ugdymo(-si) svarba. ASS turinčių vaikų socialinės kompetencijos priešmokyklinio ugdymo įstaigose ugdymas reikalauja sudėtingesnio pedagogų darbo ir supratimo apie ASS turinčius vaikus, jų problemas. Teisingiausiai ugdyti ASS turinčius vaikus gali spec. pedagogai, išmanantys įvairias ASS turinčių vaikų ugdymo programas. Empiriškai nustatius ASS turinčių vaikų socialinės kompetencijos ugdymosi ypatumus priešmokyklinio ugdymo įstaigoje atskleista - autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ugdymo(-si) priemonėmis rūpinasi daug praktikos turintys pedagogai ir logopedai, todėl svarbu įstaigose turėti perengtus ir kvalifikuotus specialistus darbui su tokiais vaikais. Veiksmingiausiomis socialinės kompetencijos ugdymo priemonėmis laikomos kasdienės rutinos griežta tvarka, aiškus ir lėtas užduoties paaiškinimas, paskatinimai, TEACCH terapija, ABA terapija, psichologo ir logopedo pagalba.

Reikšminiai žodžiai: autizmo spektro sutrikimai, socialinių kompetencijų ugdymas.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Autizmo spektro sutrikimų (toliau – ASS) turinčių vaikų Lietuvoje daugėja. Lietuvos Higienos instituto duomenimis, ASS sutrikimų pasiskirstymas Lietuvoje 2011–2015 metais rodo, kad šių sutrikimų skaičius Lietuvoje stipriai išaugo – nuo 833 iki 1423 atvejų („Pažangos projektai“, 2016). Augantis ASS turinčių vaikų skaičius skatina domėtis jų raida, ugdymo galimybėmis. ASS sutrikimų turintys vaikai dažnai atsiduria ikimokyklinio ugdymo įstaigose tarp sveikų vaikų, todėl labai svarbu, kad pedagogai gebėtų ugdyti ASS turinčius vaikus. Ikimokyklinio ugdymo įstaigose yra ugdomos vaikų įvairios kompetencijos, tarp jų ir socialinė kompetencija, kuri yra susijusi su vaiko integravimusi visuomenėje, bendravimo įgūdžiais, gebėjimu gyventi tarp kitų ir su kitais. „Pagrindiniai autizmo požymiai – sutrikusi socialinė raida, kalbos ir neverbalinės komunikacijos problemos, keistas, netipiškas elgesys, vaizduotės ribotumas, interesų nenormalumai“ (Zager, 2006). „ASS turintys vaikai negeba žaisti, bendrauti su kitais, jie dažnai atsiriboja nuo kitų vaikų, bendros veiklos, todėl jų socialinė kompetencija atsilieka nuo bendraamžių“ (Christensen, Bilder ir kt., 2016). „Socialinės kompetencijos svarba yra didžiulė, nuo jos priklauso vaiko ateities galimybės mokytis, bendrauti, dirbti, kurti šeimą, nes visa tai reikalauja nuolatinio bendravimo, buvimo tarp žmonių“ (Constantino, Charman, 2016). Kadangi ASS turintys vaikai labai stokoja socialinės

kompetencijos, būtina išsiaiškinti, kaip jų minėta kompetencija gali būti ugdoma. Tai padėtų atrasti problemines ugdymo sritis ir jas tobulinti tam, kad ASS turintys vaikai nebūtų palikti likimo valioje ir būtų tinkamai ugdomi. Temos aktualumą rodo ir tai, kad pastaraisiais metais daugelis Lietuvos ir užsienio autorių nagrinėja panašias temas, tyrimai rodo šio sutrikimo padažnėjimą, ugdytojai praktikai teigia, kad vaikų su šiuo sutrikimu daugėja. Galima paminėti tokius autorius: ASS turinčių vaikų ugdymo ypatingumą ir sudėtingumą nagrinėjo J.S. Handelman, L.M. Delmolino (2005), kurie padarė išvadą, kad ASS vaikų ugdymo tikslas – išugdyti bendravimo, savitvarkos įgūdžius ir pagal galimybes parengti savarankiškam gyvenimui; ugdymas apima keturias pagrindines priemonių grupes: medicininės, psichologinės, pedagoginės, darbą su tėvais; ASS turinčių vaikų gerąją ugdymo praktiką pritaikant psichologinį ir pedagoginį ugdymą, įtraukiant tėvus, tyrė T. Charman ir kt. (2011); šeimų, auginančių autistus vaikus, gyvenimo kokybę, tarp jų ir vaikų ugdymo(-si) veiksniais, domėjosi Aleksejūnaitė (2012); ugdytinio, turinčio autizmo spektro sutrikimą, probleminio elgesio keitimo galimybes, pritaikant funkcinio elgesio vertinimo metodiką, analizavo V. Indrašienė, E. Kairelytė-Sauliūnienė (2018). Tačiau mokslinėje literatūroje daugiausiai yra analizuojamos ASS turinčių vaikų ugdymo(-si) medicininės ir psichologinės priemonės. Mažai informacijos apie ASS turinčių vaikų konkrečiai socialinės

kompetencijos ugdymo(si) galimybes, nepakanka palyginimų su užsienio šalių gerąja patirtimi.

Tyrimo problema: kokios galimybės ASS turintiems vaikams ugdytis socialines kompetencijas priešmokyklinio ugdymo įstaigoje?

Tyrimo objektas – autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų socialinių kompetencijų ugdymo(si) galimybės priešmokykliniame amžiuje

Tyrimo tikslas – atskleisti autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų socialinių kompetencijų ugdymo(si) galimybės priešmokykliniame amžiuje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti ASS turinčių vaikų socialinių kompetencijų ugdymo(si) svarbą.

2. Empiriškai nustatyti ASS turinčių vaikų socialinės kompetencijos ugdymosi ypatumus priešmokyklinio ugdymo įstaigoje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, apklausa (žodžiu).

AUTIZMO SUTRIKIMAS IR SOCIALINĖ KOMPETENCIJA

„Autizmas ir kiti autizmo spektro sutrikimai (toliau ASS) pirmą kartą buvo diagnozuoti XX a. pradžioje, nors tokie sutrikimai lydi žmones nuo seniausių laikų“ (Wiszniowska-Majchrzyk, ZdzisławMajchrzyk, 2014). Autizmas yra sutrikimas, priskiriamas ASS grupei. Šiais laikais pagal DSM-V ir TLK – 10 ASS grupei yra priskiriamas įvairiapusis raidos sutrikimais, kuriems priskiriami vaikystės autizmas, Aspergerio sindromas, Rett sindromas, vaikystės dezintegracinis sutrikimas“ (Makauskienė, 2011). Vieningo autizmo apibrėžimo mokslinėje literatūroje nėra, be to nėra ir visiškai detalaus, visus požymius apimančio apibrėžimo, nes autizmas yra labai sudėtingas sutrikimas, pasireiškiantis skirtingiems vaikams ne vienodai. „Autizmas yra psichikos sutrikimas, kuriam būdinga heterochronija, t. y. vystymosi procesų netolygumas, nesinchroniškas centrinės nervų sistemos subrendimas“ (Lebedinskaja, Nikolskaja, 1991). „Autizmo sutrikimą turintys vaikai išvaizda nesiskiria nuo sveikų vaikų, tačiau dėl komunikacijos ir elgesio sutrikimų, skirtumų autizmo sutrikimą turinčių vaikų aplinkiniai nesupranta, nes vaikai atrodo užsidarę, grubūs, besielgiantys keistai ir nepaaiškinamai, nebendruojantys arba keistai bendraujantys“ (Lesinskienė, Vilūnaitė, Paškevičiūtė, 2002).

Autizmo sutrikimą turintys vaikai save stimuliuoja, todėl pasireiškia agresija kitų arba savęs atžvilgiu. „Autizmas yra sutrikimas, pasižymintis visą gyvenimą trunkančiais kokybinio socialinio bendravimo, komunikacijos ir elgesio nukrypimais nuo normos“ (Lesinskienė, 2002). „Autizmo sutrikimą turinčių vaikų didžiausios problemos yra bendravimo ir kalbos sutrikimai (nerišli kalba, menkas žodynas, uždarumas – visa tai trukdo bendrauti su aplinkiniais), nepakankamas socialinis turimų kalbinių įgūdžių vartojimas, pažeisti sugebėjimai žaisti imitacinius bei socialinius žaidimus, kūrybingumo bei fantazijos stoka mąstymo procesuose“ (Christensen, Bilderir kt., 2016). Negebėjimas žaisti ypatingai skatina autizmo sutrikimą turinčio vaiko atskirtį grupėje. Pavyzdžiui, darželio grupės vaikai žaidžia, kalbasi tarpusavyje, atlieka užduotis, visi bendrauja, o autizmo sutrikimą turintis vaikas yra atsiskyręs: jis nemoka žaisti – nežaidžia; nemoka sklandžiai bendrauti, kalbėti – nenori bendrauti. Toks vaikas lieka atsiskyręs. „Galima išskirti tris pagrindinius autizmo sutrikimą turinčio vaiko požymius: pasikartojantis, stereotipinis elgesys; priešinimasis aplinkos ar dienotvarkės pasikeitimui; neįprastos reakcijos į sensorinius dirgiklius“ (Schmidt, 1998).

Priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių ASS, socialinių kompetencijų ugdymo(si) metodai

Socialinės kompetencijos ugdymas priešmokyklinio ugdymo įstaigose yra sudėtingesnis, kuomet reikia ugdyti ASS turinčių vaikų socialinę kompetenciją. Kadangi vaikai, turintys ASS yra gana uždari, pasižymi bendravimo sunkumais, pedagogams tenka įdėti daug pastangų, kaip lavinti vaikų socialinius įgūdžius. Pats svarbiausias socialinės kompetencijos ugdymo būdas vaikams, turintiems ASS, yra elgesio valdymas. „Elgesio valdymas yra svarbus veiksnys visose situacijose ir bet kurioje aplinkoje. Juo sėkmingai valdomi tokie elgesio modeliai kaip savęs žalojimas, agresija, daiktų bei turto niokojimas, tuo lengviau vaikui adaptuotis aplinkoje, būti priimtam kitų vaikų“ (Mikulėnaitė, Ulevičiūtė, 2003). Agresija, savęs žalojimas ir kiti neigiami elgesio bruožai apsunkena vaiko integraciją į visuomenę, todėl nukenčia bendravimo galimybes. Jei vaiko neigiamas elgesys valdomas, sustabdomas, galima lengviau pritapti visuomenės tarpe. „Veiksmingas elgesio valdymo planas apima aplinkos analizę, funkcinių

elgesio įvertinimą ir mokymą bei skatinimą gražiau elgtis, aplinkos praturtinimą, nusivedant autistiškus asmenis į kokius nors renginius“ (Hallahan, Hauffman, 2003). Netinkamas vaiko, turinčio ASS, elgesys gali būti nutraukiamas tvirtu ir aiškiu vienu žodžiu „Stop“; „Baik“; „Liaukis“ ir pan. Komanda turi būti trumpa ir griežta. Labai veiksmingai padeda kokio nors paveiksluko, spalvos, kortelės, rankos iškėlimas prieš vaiką. „Tačiau tokia priemonė visada turi būti vienoda vienam vaikui: jei keliama ranka dėl neigiamo elgesio, tai visada ji ir keliama; jei rodoma kortelė, visada elgesys stabdomas tokiu būdu“ (Thomas, Chapman, 2013). Vaikai, turintys ASS, turi būti nuolat stebimi tam, kad galima būtų pastebėti netinkamą elgesį ir jį stabdyti.

Viena labiausiai moksliskai ištirtų ir dokumentais pagrįstų programų – taikomosios elgesio analizės (ABA) programa. Jos iniciatorius – Lovaas (1987). Šios programos esmė – mokyti vaikus specifinių gebėjimų, smulkinant įgūdžius į mažus žingsnelius, mokant kiekvienos jų atskirai ir pamažu pereinant prie kito. Pagrindiniai ABA aspektai – analizė, formavimas ir apdovanojimas. „Ši programa rekomenduoja sudaryti elgesio planus, kurie turi būti aiškūs, tikslūs, užrašomi ir nukreipti prieš netinkamą elgesį – jį pakeičiant tinkamu. Bet pirmiausia turi būti išanalizuojamos elgesio problemos priežastys“ (Indrašienė, Kairelytė-Sauliūnienė, 2018). Lietuvoje, Vilniaus vaikų raidos centre, plačiai taikoma TEACCH terapija, išplėtotą Eric'o Schoplerio. Tai – tėvų ir vaikų psichoanalizės grupė, kur įgūdžių mokoma remiantis tėvų ir specialistų bendradarbiavimu. Šios terapijos esmė – funkcinių įgūdžių mokymas modifikuojant vaiko, aplinką, palengvinant vaiko poreikių patenkinimą.

TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Tyrimo tikslas – nustatyti, kaip Kauno X ugdymo įstaigoje ugdoma ASS turinčių vaikų socialinė kompetencija. Šis tyrimo metodas pasirinktas, nes: *apklausos (žodžiu) metodas* - suteikia galimybę išsamiai supažindinti apklaustuosius su darbo problema, kokiu tikslu jie yra apklausiami, naudojant šį metodą apklaustieji gali atsakyti plačiai, „savais žodžiais“ į jiems užduodamus klausimus, todėl gaunami išsamūs duomenys. Apklausti 9 pedagogai.

Tyrimo etika. Tyrimo metu buvo laikomasi konfidencialumo principo, todėl konkrečios pavardės, asmenys neminimi arba užšifruojami.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Interviu su pedagogais metu buvo klausama, kokių socialinės kompetencijos gebėjimų stoka pasižymi ASS turintys vaikai:

„...Ne... nėra vienodi. ...neatpažįsta savo ir kitų emocijų. ...būdingas kitų žmonių jausmų nesupratimas...nenoras bendrauti išryškėja pas ASS turinčius vaikus...“ ;„...gebėjimai ... dažniausiai nepriklauso nuo amžiaus. Gebėjimų stoka pasižymi vaikai, atėję iš BU darželių. Trūksta supratimo, empatijos,...“.

Tyrimas parodė, kad pedagogai pastebi ASS turinčių vaikų socialinės kompetencijos gebėjimų stoką. Taip pat pedagogai pastebi, kad ASS vaikų socialinės kompetencijos nuo amžiaus nepriklauso. Buvo pastebėta, kad socialinių gebėjimų stoka pasižymi vaikai visai nelankę jokios įstaigos, mažesni gebėjimai - atėjusiųjų iš bendrojo ugdymo darželių.

Tyrimo metu buvo klausama, kokios socialinės kompetencijos ugdymo(si) priemonės yra veiksmingos ASS turintiems vaikams:

„...įvairios. Kiekvienam vaikui efektyvumas skirtingas,... Tėvai daugiausiai naudoja pirktines priemones. Rekomenduotina – savadarbės priemonės, tai: žirniai butelyje, ... įdėti, išimti, sagas, gamtines priemones ir t.t...“ ;„...Labai veiksminga, jei grupėje yra aukštesnio intelekto vaikų, kurie gali būti pavyzdžiu ASS vaikams. Pačios efektyviausios, mano nuomone, yra mokymas būti šalia bendraamžių ir mėgdžioti jų elgesį. Tada išmoksta daugybės dalykų, kaip elgtis daugelyje situacijų. Kasdienės rutinos griežta tvarka, palaikymas padeda saugiai jaustis aplinkoje vaikams...; „...tėvams siūlome neužsidaryti namuose ir išeiti į sociumą. Auklėtojoms rekomenduočiau projektinės veiklos metodą...“ . „...TEACCH terapija – tėvų ir vaikų grupė, įgūdžių mokoma remiantis tėvų ir specialistų bendradarbiavimu...“.

Tyrimas parodė, kad veiksmingiausiomis ASS turinčių vaikų socialinės kompetencijos ugdymosi priemonėmis pedagogai laiko kasdienės rutinos griežtą tvarką. Jos palaikymas padeda saugiai jaustis aplinkoje vaikams. Taip pat labai veiksminga priemonė yra aiškus ir lėtas užduoties paaiškinimas, paskatinimai, TEACCH terapija, ABA terapija, logopedo pagalba. Veiksmingomis

priemonėmis yra laikomas netinkamo elgesio stabdymas naudojant gestus, trumpus ir griežtus žodžius, darbas grupėje.

Buvo klausta, kaip stabdomas ASS turinčio vaiko pyktis ar agresija:

„...Naudojame daug gestų, laikomės griežtai nustatytos tvarkos NE yra NE... . Nepasiduodame vaiko isterijomis ir su laiku vaiko probleminis elgesys mažėja. Naudojame korteles.... Rodome kortelę „Nešaukti.“ Nepasiseka todėl, kad namuose dirbama kitaip...“ ;„...Įstaigoje turime psichologą, kuris yra sukūręs veiksmų planą, kaip valdyti vaiko pyktį ir agresiją...“, „...Įstaigoje yra psichologas, kuris teikia rekomendacijas tėvams, specialistams, auklėtojoms. Svarbu, kad visi laikytųsi vieningo elgesio valdymo plano...“.

Visi tyrimo dalyviai atsakė, kad pyktį ir agresiją ar kitokį neigiamą elgesį stabdo sulaukę vaiką už rankos, apkabinę, griežtai pasakę trumpą žodį, reiškiantį nurodymą liautis: stop, liaukis, gana ir pan. Pedagogai žino, kaip stabdyti ASS turinčio vaiko netinkamą elgesį, agresiją. Tai pat tyrimas atskleidė, kad pedagogai daug konsultuojasi su psichologe, ieško geriausių būdų elgesiui valdyti. Geriausių rezultatų pasiekiami tada, kai elgesio valdymo plano laikosi ir pedagogai, ir tėvai.

Tyrimo metu buvo klausama, kokias informantai žino ir naudoja elgesio valdymo metodikas:

„...Labai daug darbe naudoju ABA metodo elementų: Auklėtojos turi būti nuoseklios savo darbe, nustatyti ribas vaikui. Elgesį formuoti reikia labai individualiai, kiekvienam vaikui vis kitaip...“ ;„...taikome struktūruotą ugdymo metodą, kuris valdo vaikų elgesį. Auklėtojos turi dirbti labai kantriai ir nuosekliai ir ilgą laiką. Elgesys formuojamas kiekvienam vaikui individualiai...“.

Tyrimas parodė, kad pedagogai elgesio valdymui taiko pripažintus ir moksliskai pagrįstus metodus. Daugiausiai yra taikoma ABA metodo elementai. Buvo pažymėta, kad elgesio formavimas labai individualus dalykas ir gali užtrukti pakankamai ilgai. Buvo pažymėta, kad labai svarbios tėvų pastangos.

Tyrimo metu buvo prašoma išskirti ASS turinčių vaikų socialinės kompetencijos ugdymo(si) įgyvendinimo problemas:

„...nuolat atnaujinti savo žinias, tačiau kursų būna mažai arba išvis nebūna, kartais pristinga žinių. Yra tėvų kurie su vaikais daug dirba ir namuose, domisi taikomomis metodikomis. Tačiau tokių

tėvų vienetai. Su ASS vaikais reikia pradėti dirbti kuo anksčiau, tada galima pasiekti teigiamą rezultatą. Manau, kad tėvams reikėtų didesnės psichologų ir kitų specialistų pagalbos...“. *Tyrimas atskleidė, kad autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ugdymo(si) įgyvendinimo problemos yra: specialistų, ypač psichologo, trūkumas ugdymo įstaigoje, pedagogų kvalifikacijos ir žinių atnaujinimo kursų nebuvimas bei ASS turintiems vaikams reikalingų terapijų neįdiegimas į švietimo sistemą. Trūksta pagalbos tėvams. Socialinių kompetencijų gebėjimai nepriklauso nuo amžiaus ir nėra tikslų tyrimų, kurie leistų nustatyti ar ASS turintys vaikai turi būti ugdomi bendrose priešmokyklinio ugdymo įstaigose kartu su įprastinės raidos vaikais, ar specialiose ugdymo įstaigose.*

IŠVADOS

1. ASS turinčių vaikų socialinės kompetencijos priešmokyklinio ugdymo įstaigose ugdymas reikalauja sudėtingesnio pedagogų darbo ir supratimo apie ASS turinčius vaikus, jų problemas. Teisingiausiai ugdyti ASS turinčius vaikus gali spec. pedagogai, išmanantys įvairias ASS turinčių vaikų ugdymo programas. Labai naudingos socialinės kompetencijos lavinimo programos yra ABA ir TEACCH.
2. Atlikus tyrimą atskleista - autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ugdymo(si) priemonėmis rūpinasi daug praktikos turintys pedagogai ir logopedai, todėl svarbu įstaigose turėti perengtus ir kvalifikuotus specialistus darbui su tokiais vaikais. Veiksmingiausiomis socialinės kompetencijos ugdymo priemonėmis laikomos kasdienės rutinos griežta tvarka, aiškus ir lėtas užduoties paaiškinimas, paskatinimai, TEACCH terapija, ABA terapija, psichologo ir logopedo pagalba.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Aleksejūnaitė, L., (2012). *Šeimų, auginančių autistus vaikus, gyvenimo kokybė*. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.
2. Aramavičiūtė, V. (2011). *Žaidimas kaip vaiko socializacijos veiksnys*

- ikimokykliniame amžiuje. Acta paedagogica Vilnensia, Nr. 26.*
3. Bankauskienė, N., Jegelevičienė, S. (2006). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos ir komunikacijos sutrikimų, socialinė adaptacija: ekspertinis vertinimas. *Specialusis ugdymas, Nr. 1 (14), p. 145 – 155.*
 4. Indrašienė, V., Kairelytė-Sauliūnienė, E., (2018). Ugdytinio, turinčio autizmo spektro sutrikimą, probleminio elgesio keitimas pritaikant funkcinio elgesio vertinimo metodiką. *Socialinis ugdymas, Nr. 1 (48).*
 5. Ivoškuvienė, R., Balčiūnaitė, J. (2002). *Autistiškų vaikų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
 6. Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
 7. Lesinskienė, S. (2002). *Vaikystės autizmo diagnostikos ir gydymo principai. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius.
 8. Makauskienė, V. (2011). *Autizmo spektro sutrikimai*. Logopedas gali padėti. Logopedinės pagalbos centras.
 9. Malinauskienė, D. (2006). Priešmokyklinio ugdymo pakopos svarba vaikų socialinės kompetencijos ugdymui. *Socialinis darbas: mokslo darbai, Nr. 5(1), p. 116–122.*
 10. Mikulėnaitė, L., Ulevičiūtė, R. (2003). *Vaikų su autizmu ugdymo principai. Metodinės rekomendacijos tėvams*. Vilnius.
 11. Ruškus, J., Gerulaitis, D., Vaitkevičienė, A. (2001). Šeimos, auginančios autizmo sindromą turintį vaiką, išgyvenimų struktūra. Atvejo analizė. *NursePractitioner, Nr. 26(2), p. 47.*
 12. Tijūnėlienė, O., Jonutytė, I. (2009). Skirtingo išsilavinimo tėvų nuostatos į vaikų socialinės kompetencijos ugdymą(si) priešmokykliniame amžiuje. *Socialinis ugdymas, Nr. 9 (20), p. 70.*

PATYRIMINIO UGDYMO (- SI) REALIZAVIMO GALIMYBĖS LAUKO DARŽELYJE

Jūratė Vilkaitė Barcelos

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Asta Jakimavičienė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto pedagogikos katedra

Anotacija. Lauko pedagogikos sąvoka neatsiejama nuo patirtinio ugdymo/ -si sąvokos - tai „patirtinis mokymosi procesas, kuris vyksta lauke“. Ugdymiesi lauke vaikai atranda save, įgyja pasitikėjimo savimi, išmoksta saugaus eisimo, patiria mažiau streso, tampa emociškai tvirtesni, fiziškai aktyvesni, lavina smulkiąją ir stambiają motorikas, stiprina imunitetą. Straipsnyje analizuojamas lauko pedagogikos ir vaikų ugdymosi „darant“ sąryšis, atskleidžiamos lauko pedagogikos ištakos bei jos raida, galimybės Lietuvoje.

Reikšminiai žodžiai: patyriminis ugdymas (-is), lauko pedagogika, lauko darželis.

IVADAS

Temos aktualumas. Vaikai iš prigimties yra tyrinėtojai, ieškantys visos įmanomos informacijos apie juos supančią aplinką. Moksliniais tyrimais patvirtinta, kad norėdami suprasti dalyko esmę, vaikai patys turi tai patirti, išgyventi. Patirtinis ugdymas - tai į vaikus orientuotas švietimo sistemos požiūris, tai vaikų ugdymas/-is eksperimentuojant, bandant, atrandant ir taip kaupiant žinias, patirtis. Mokslinėje literatūroje patirtinio ugdymo/ - si sąvoka neatsiejama nuo vaiko ugdymo(-si) lauko aplinkoje, o lauko pedagogikos sąvoka neatsiejama nuo patirtinio ugdymo/ -si sąvokos - tai „patirtinis mokymosi procesas, kuris vyksta lauke“. Anot lauko pedagogikos propaguotojų Lietuvoje, vaikai ugdymiesi lauke, atranda save, įgyja pasitikėjimo savimi, išmoksta saugaus eisimo, patiria mažiau streso, tampa emociškai tvirtesni, fiziškai aktyvesni, lavina motoriką, stiprina imunitetą, o lauko darželyje besiuožiųjų vaikų mokyklinė branda yra nei kiek ne silpnesnė nei tradicines ugdymo įstaigas lankiusių vaikų. Tačiau, nežiūrint šių, mokslininkų bei pedagogų praktikų pripažintų lauko pedagogikos bei patirtinio ugdymo/-si privalumų, lauko darželių populiarumas užsienio šalyse yra ženkliai didesnis nei Lietuvoje, kur jų yra tik keletas. Todėl kyla *probleminiai klausimai*: kuo lauko aplinka reikšminga skatinant vaikus tyrinėti, eksperimentuoti, atrasti? Kokios sąlygos ugdytis per patirtį kuriamos Lietuvos lauko darželiuose?

Tyrimo objektas - patyriminio ugdymo(- si) realizavimo galimybės lauko darželyje.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti patyriminio ugdymo(- si) realizavimo galimybes lauko darželyje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti patyriminio ugdymo(-si) sampratą, išskirti patirtinio ugdymo (-si) komponentus. išanalizuoti lauko pedagogikos apibrėžtį ir ugdymo(-si) lauke įtaką vaiko raidai, sveikatai, išsiaiškinti ugdymo (- si) sąlygas lauko aplinkoje.
2. Ištirti patirtinio ugdymo (- si) realizavimo galimybes lauko darželyje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, skirta pagrįsti patirtinio ugdymo (- si) realizavimo galimybes lauko darželyje, pedagogų apklausa (žodžiu) – iš dalies struktūruotas interviu, skirtas išsiaiškinti lauko darželių vadovų nuomonę patyriminio ugdymo (- si) lauko aplinkoje klausimais.

PATYRIMINIO UGDYMO/-SI REALIZAVIMO GALIMYBIŲ TEORINIAI ASPEKTAI

Patirtinio ugdymo/- si apibrėžtis. Kaip teigia Monkevičienė (2004) „pažinimo kompetencija – tai vaiko domėjimasis viskuo, kas jie supa, gebėjimas sutelkti dėmesį, samprotauti, suvokti, spręsti problemas, mąstyti kritiškai“. „Visi žmonės turi savo pažinimo būdą, kai kurie vaikai geriausiai ugdomi klausydami, kiti - matydami treti - judėdami. Daiktų lytėjimas ir pajautimas informacijos priėmimas ir perteikimas judesiu gerina jų atmintį ir suvokimą. Pedagogas turi išmanyti visus pažinimo būdus, dėl to , kad ne visi vaikai ugdomi vienodai“. (Dodge, 2007)

Mokslininkų teigimu, „vaikai iš prigimties yra tyrinėtojai, ieškantys visos įmanomos informacijos apie juos supančią aplinką. Norėdami suprasti dalyko esmę, vaikai patys turi tai patirti, išgyventi. Vaikai patirdami įvairių išgyvenimų, tuo pačiu lavina savo pojūčius, eksperimentuodami jie gerina rankų, akių koordinaciją, mokosi susikaupti, ilgiau išlaikyti dėmesį, išbandyti savo jėgas“ (Jerissa de Bilde ir kt. 2015). Pažinimo patirtis vaikui kaupiasi atlikinėjant eksperimentus, stebint aplinką, bandant spręsti iškilusias problemas (Monkevičienė, 2014). Kaip teigia D. Plytnykienė (2009), „aktyviai veikiant gamtoje vaikas įgyja patirties, atsakingai taiko gamtos tyrinėjimo žinias, patiria atradimų ir pažinimų džiaugsmą“. Anot D.T.Dodge (2007), „reikia kurti palankias sąlygas vaikams naudotis jų mąstymo įgūdžiais. Vaikui augant, jo pažinimo įgūdžiai tampa vis sudėtingesni. Pedagogo pareiga rengti ugdytiniams jų supratimo lygį atitinkančias užduotis, bendraujant su vaikais, juos skatinti tyrinėti

aplinką, bandyti patiems spręsti problemas, eksperimentuoti“.

Anot J. Augustinavičienės (2002), „vaikams atliekant eksperimentus, per tam tikrą laiką susiformuoja gebėjimai veikti bendrai, susikaupti, vaikai tampa pastabesni bei išradingesni, aktyvesni ir tvarkingesni, taip pat, taupesni, turtėja jų žodynas. Įgiję daugiau eksperimentavimo įgūdžių, vaikai dažniau pasiūlo kokius eksperimentus atliekant būtų galima išspręsti tam tikras problemas“.

Užsienio literatūroje patirtinio ugdymo sąvoka neatsiejama nuo lauko pedagogikos sampratos: „Sąvoka patirtinis ugdymas turi ilgą istoriją. Seniau lauko pedagogai patirtinį ugdymą laikė kaip mokymosi lauke būdą. Patirtiniame ugdyme labai svarbi tikrojo pasaulio patirtis, norint pasiekti savo tikslą“ (Association for Experiential Education (AEE), 2002). 1970 metais patirtinis ugdymas buvo pripažintas kaip pedagogikos dalis, 1977 metais sukurta patirtinio ugdymo asociacija (Association for Experiential Education (AEE)). Šios srities specialistai siūlė daug patirtinio ugdymo apibrėžimų. Patirtinį ugdymą/-si buvo siūloma vadinti „mokymasis darant patirtį“ ir teigta, kad ugdymas lauke taip pat turi būti priskirtas patirtiniam ugdymui, kadangi visas ugdymas taip pat vyksta per patirtį. 1994 metais patirtinio ugdymo asociacija praplėtė patirtinio ugdymo sąvoką: „patirtinis ugdymas - tai procesas, kurio metu ugdytinis kaupia žinias, patirtį tiesioginės patirties būdu“ (AEE, 2002). Šis apibrėžimas susideda iš 12 principų, kurių 3 susiję su mokymusi :

- patirtinis ugdymas vyksta tada, kai kruopščiai atrinkta patirtis yra paremta refleksija, analize bei sinteze;
- ugdytinio mokymosi rezultatai yra asmeniniai ir sudaro būsimos patirties ir mokymosi pagrindą;
- patirtinis ugdymas/-si tiek ugdytiniams, tiek pedagogai sukuria sąlygas tyrinėti ir iširti savo galimybes, savo vertybes.

Apibendrinant užsienio šalių mokslininkų ir praktikų patirtis ir tyrimus, „patyriminis ugdymas, konkreti patirtis ir mokymasis praktiškai yra vienas ir tas pats. Vietoj to, kad vaikai matytų tik vienos ar dviejų dimensijų vaizdą, patirtinis ugdymas suteikia galimybę vaikui patirti trijų ar keturių dimensijų vaizdus. Pavyzdžiui pasakojant vaikui apie metų laikų kaitą, grupėje auklėtoja gali tik parodyti paveikslėlius, geriausiu atveju video medžiagą, patirtinio ugdymo atveju vaikas, pats gali pamatyti kaip keičiasi metų laikai, kas vyksta lauke, kaip keičiasi oras, kas būna lyjant, sningant. Arba pasakojant apie tai, kaip auga augalai: grupėje auklėtoja gali tik parodyti paveikslėlius kaip auga augalas, kaip sėjama sėkla. Patirtinis ugdymas suteikia galimybę vaikui, pačiam pasodinti sėklą, ją laistyti, prižiūrėti, laukti kol išaugs augalas,

viską aptariant su auklėtoja ir draugais“ (Jerissa de Bilde ir kt. 2015).

Anot J. de Bilde (2015) „patirtinis ugdymas/-is turi daug didesnės įtakos vaikų ugdymui dar ir todėl, kad vaikai viską gali paliesti ir pajaušti patys. Patirtinis ugdymas sužadina jausmus - juk tai ką, gali pats patirti ar pajaušti įsimena daug geriau nei faktai kuriuos pamatei knygoje ar tiesiog išgirdai. Minėtos autorės teigimu, patirtinio ugdymo dėka, galima išvengti vaikų blogio elgesio. Juk visos išdaigų idėjos ir kyla tada, kai vaikams nuobodu. Nepaisant fakto, kad daugelis vaikų gali sėdėti susikaupę ir klausytis, ką jiems pasakoja auklėtoja, yra vaikų, kuriems tai atrodo kaip neįveikiama užduotis. Dėl to patirtinis ugdymas leidžia vaikams ne tik išmokyti visą reikiamą informaciją, bet ją išmokyti jaučiant, liečiant, uodžiant, patiems patiriant, ką reiškia mokytis“. Minimasis autorius teigia, kad „būtent dėl šios priežasties vaikai kurie yra linkę į blogą elgesį pradeda elgtis geriau, daugiau domėtis mokymusi“ (de Bilde ir kt. 2015). Patirtinis ugdymas/-is „labai svarbus leidžiant vaikams suprasti kas yra pralaimėjimas ir kaip geriau susitaikyti su tuo, kaip sužinoti kas yra pasipriešinimas ir iššūkiai. Vaikai gali didžiuotis savimi, kai patys suranda atsakymą į kokį jiems rūpimą klausimą, o ne dėl to, kad kas nors jiems tą atsakymą pasakė“. Patirtinis ugdymas leidžia vaikams patiems atrasti strategijas, kurios yra tinkamos tik jiems patiems, tam, kad jie atrastų atsakymus į jiems rūpimus klausimus. Dėl to tokie vaikai ateityje bus daug išradingesni ir žinos, kad visos problemos turi daugiau išeičių, ne tik „gera“ arba „bloga“ (de Bilde ir kt., 2015).

Patirtinis ugdymas - tai švietimo sistemos požiūris orientuotas į vaikus, kuris prasideda iš prielaidos, kad visi vaikai turi vienodus motyvacijos šaltinius, tokius kaip asmeniniai interesai, integruotos vertybės bei autonomijos poreikis. Pedagogai savo darbą siejantys su patirtiniu ugdymu/-si stengiasi, kad jų darbo vieta stimuliuotų ugdytinių norą mokytis. Pedagogai remia vidinę vaikų motyvaciją didžiausią dėmesį skiriant :

- palaikyti laisvą vaikų iniciatyvą;
- pasiūlyti ugdomąją aplinką, kuri būtų turtinga bei įkvepianti;
- pademonstruoti jautrumą ir emocinį palaikymą ugdytiniui (Laevers, 1992).

Patyriminio o ugdymo reikšmę žmogaus ugdymui (-si) galima iliustruoti garsaus mokslininko Čarlzo Darvino (Charles Darwin) (1859) pavyzdžiu: „istorinių šaltinių teigimu, savo evoliucijos teoriją Ch. Darwin sukūrė eidamas į lauką ir stebėdamas gyvūnus, vabalus ir jūrų gyvūnus. Pirmiausios idėjos jam gimė tada, kai mokydamasis universitete jis išeidavo pasivaikščioti į lauką. Deja, kai kurios universitete įgytos teorinės žinios jam trukdė laisvai kurti, todėl, kad jos paprasčiausiai nesutapo su faktais kuriuos Darwinas matė realybėje. Dėl šitos priežasties daugelis Darvino

teorijų buvo išspausdintos daug vėliau nei buvo atrastos“ (Laevers, 1992).

Esminiai patirtinio ugdymo(-si) komponentai.

J.de Bilde (2015), skiria šiuos esminius patirtinio ugdymo (-si) komponentus:

- tinkama, palanki veikloms aplinka.
- Patirtis, kur suaugęs ne nurodinėja, o skatina pačiam atrasti, mąstyti.
- Tempas, kurį pasirenka kiekvienas vaikas individualiai.
- Patirties apgalvojimas – kas ir kodėl pavyko, kodėl reikėjo daryti būtent taip, ką galima keisti, kas patiko, kaip paveikė.
- Ateities planavimas – kaip kitą kartą padaryti geriau.

Remiantis humanistine pedagogika, centre yra vaikas, trokštantis tobulėti, augti, laisvėti. To nori visi vaikai, tad „pedagogo uždavinys - sudaryti sąlygas jų poreikiams patenkinti. Auklėtojas šalia yra tam, kad kurstyti vaiko smalsumą, o ne vadovauti jam“ (Aračiauskienė, 2016). „Motyvuotas pedagogas suteikia ugdytiniui galimybę analizuoti, kurti, pažinti ir integruoti savo žinias. Klausdami intriguojančių klausimų pedagogai stimuliuoja vaikų mąstymą, skatina vaikus bendrauti, pasakoti apie savo norus“ (Laevers ir Heylen, 2003).

Ugdant vaikus per patirtį, labai svarbi aplinka, kuri turėtų padėti vaikui atrasti savo norus ir siekius. „Pirmasis būdas kaip padidinti vaikų norą tyrinėti, tai suteikti jiems tokią aplinką kuri pati skatintų kažko ieškoti, kažkuo domėtis“ (Hiddi 1990).

„Ikimokyklinio ugdymo metodinėse rekomendacijose“ (2015), atkreipiamas didesnis dėmesys į esmines šių laikų ikimokyklinio amžiaus vaiko charakteristikas. Pažymima, kad šiuolaikiniai vaikai daug mieliau ieško informacijos patys, nori ją suvokti patys (pamatyti, išgirsti, veikti, kurti realioje aplinkoje), jų netenkina paprastas žiūrėjimas į paveikslėlius ir pasakojimų klausymas, kai ugdytojas turi tikslą, kad vaikai įsimintų informaciją ir paskui ją taikytų savo veikloje. Šitoks metodas jiems netinka. Šios kartos vaikai mieliau renkasi tyrinėti, spręsti problemas, išsiaiškinti jų kilimo priežastis, tikint savimi ir savo sprendimais, pajauti sėkmę.

„Ikimokyklinio ugdymo pasiekimų apraše“ (2014), tyrinėjimas apibūdinamas kaip procesas, kai atidžiai žiūrint, klausant, uodžiant, liečiant, klausinėjant, ieškant informacijos. Tyrinėjimas apima ir bandymus (eksperimentus), kai keičiame daiktus ar medžiagas, aplinkos sąlygas, pvz., kai išardome ir sudedame kitaip, kai tirpiname, šildome, šaldome medžiagas, kai sodiname augalus ir stebime, kaip jų augimą veikia šviesa, laistymas ir panašiai.

Tyrinėjimas apibūdinamas kaip:

- smalsumas, domėjimasis, noras pažinti, išsiaiškinti kas ir kodėl vyksta;

- Gebėjimai kelti problemas, klausimus ir tyrinėjimo tikslus, numatyti (spėti) laukiamus tyrinėjimo tikslus.

- Gebėjimas numatyti kaip tyrinės ir pasirinkti priemones;

- Gebėjimas apmąstyti tyrinėjimo rezultatus, juos aptarti ir padaryti išvadas;

- Tyrinėjimo žingsnių, saugaus tyrinėjimo taisyklių žinojimas ir supratimas.

Pasak S. D. Wurdinger ir J. A. Carlson (2010), „ugdymas paremtas eksperimentiniu mokymusi yra didelis iššūkis pedagogams, tačiau nepaisant to eksperimentai yra naudingi vaiko ugdymuisi, o ypač vaikams, kurie yra imlūs ir smalsūs eksperimentuoti bei savarankiški. Eksperimentinis ugdymas – tai aktyvus mokymosi metodas, kuris naudojamas norint pagerinti ugdymosi kokybę bei sulaukti geresnių rezultatų. Jų teigimu, eksperimentų pagalbą ugdytiniai lengviau bei geriau įsisavina pateikiamą informaciją. Pastebima, jog pedagogai vis dažniau renkasi eksperimentinį ugdymą ir integruoja jį su kitomis kompetencijomis“.

Eksperimentuodami ir darydami atradimus, ugdytiniai išmoksta naujų sąvokų. Stebėdami daiktus ir žmones savo aplinkoje, jie sprendžia problemas ir daro prielaidas remdamiesi tuo, ką jau žino. Vaikai gali mąstyti kompleksiskai, naujai gautą informaciją susiedami su dalykais, kuriuos jau žinojo anksčiau. Jie gali suvokti spalvos, dydžio ir formos sąvokas. Vaikai trokšta pažinti aplinkinį pasaulį. Jie galvoja:

- Įdomu, kas nutiks, jeigu spustelsiu šį mygtuką;
- Įdomu, ką jaučia kiškutis;
- Kažin kodėl nuvyto mano gėlytė;
- Kaip galiu išpūsti didesnę burbulą?

„Tyrinėjimų erdvė yra ta vieta, kur galima rasti atsakymus į tokio pobūdžio klausimus. Tai vieta, kur skleidžiasi vaikų smalsumas ir nuostaba, kai jie naudoja naujas ir įdomias medžiagas. Šioje erdvėje vaikai naudojami visais savo pojūčiais: lytėjimu, skoniu, uosle, rega, klausa. Jie gali daryti daiktams poveikį ir stebėti, kas nutinka. Vaikams galime padėti ugdyti jų smalsumą. Kai garsiai komentuojame, vaikai ugdomi mąstymo įgūdžius tyrinėdami ir darydami atradimus. Jiems viskas rūpi, jie viską tyrinėja. Taigi šioje erdvėje visapusiškai puoselėjama vaiko raida.“ (Dodge, D. T., Colker, L. J., Heroman, C., 2007).

Lauko pedagogika ir jos reikšmė vaiko raidai bei ugdymui (-si). Lauko pedagogikos apibrėžimas ir požiūris į vaiko ugdymą(-si) lauke kito daug kartų. Vienas pirmųjų apibrėžimų lauko pedagogiką siejo su stovyklavimu lauke. 1943 metais vertindamas vaikų ugdymą/-si lauke L.B Sharp teigė: „tai, ką geriausiai galima išmokti klasėse, turėtų būti ten ir mokoma, tačiau tai, ką geriausiai išmokti per patirtį, tiesiogiai susiduriant su natūraliomis medžiagomis ir gyvenimiškomis situacijomis lauke, ten turėtų būti ir mokomasi.“

Laikui bėgant lauko pedagogikos idėja stiprėjo, dėl to buvo siekiama gauti paramą ir iš mokytojų ir iš mokymo įstaigų. 1955 metais Julian W. Smith pradėjo tarptautinį lauko pedagogikos projektą (National Outdoor Education Project). Julian W. Smith aiškino ryšį tarp lauko pedagogikos ir mokyklos mokymo programos: „lauko pedagogika - tai mokymasis lauke ir apie lauką, o tai yra mokymosi programos papildymas patirtimi įgyjama lauke“ (de Bilde ir kt., 2015).

Donaldson ir Donaldson (Adkins ir kt., 2002), lauko pedagogiką apibūdino kaip „mokymąsi lauke, apie lauką ir mokymąsi už durų“. Anot Priest (Adkins ir kt., 2002), teigimu, „lauko pedagogika tai patirtinis mokymosi procesas, kuris vyksta lauke. Skirtumas tarp lauko pedagogikos ir patirtinio ugdymo yra tas, kad lauko pedagogikai svarbiausia kur vyksta procesas, o patirtiniam ugdymui – kokie procesai įtraukti“.

„Daugiau kaip 20 metų Skandinavijoje ir pastaraisiais metais Jungtinėje Karalystėje atliktais tyrimais įrodyta, kad vaikų buvimas lauke visą dieną ir ištikus metus daro teigiamą įtaką jų mokymuisi ir vystymuisi, sveikatai. Lauko darželiai gerokai daugiau dėmesio skiria gerai vaikų sveikatai, nes vieta, kurioje įrengiamas lauko darželis, yra grynesniame ore, švaresnėje aplinkoje, natūralioje gamtoje, naudojamos natūralios priemonės, sveikiau maitinamasi“ (Aračiauskienė, 2016).

Lauko ir miško darželiai Lietuvoje ir pasaulyje. Užsienio šalių literatūroje apie lauko darželius „lauko darželio“ sąvoka tapatinama su terminu – „miško darželis“. Miško vaikų darželis arba lauko vaikų darželis – ikimokyklinio ugdymo įstaiga, vaikų darželio rūšis, kilusi iš Skandinavijos. Lauko ir/ar miško darželiuose visi užsiėmimai vyksta už darželio pastato ribų – miške arba lauke. Tokio tipo darželyje ugdomi ir prižiūrimi vaikai, kurių amžius – 3-7 (o kartais ir mažiau nei 3) metai.

Pirmasis lauko tipo darželis 1950 metais įkurtas Danijoje. Jo įkūrėja - Ella Flatau. „Darželio idėja kilo spontaniškai, prižiūrint savo ir kaimynų vaikus: daug laiko praleisdama miške Ella Flatau pastebėjo kiek daug gebėjimų vaikui gali suteikti gamta, kaip pozityviai ji veikia vaiko raidą. Ugdymo miške idėja sulaukė ir pasekėjų: tėvai pradėjo kurti bendruomenes, kurios kūrė pirmuosius miško darželius. Ilgainiui, šio tipo darželiai Skandinavijoje tapo labai populiarūs. 1968 metais lauko darželis įkurtas ir Vokietijoje, tačiau šis darželis niekada negavo oficialaus veiklos leidimo ir nebuvo pripažintas Vokietijos vaikų teisių tarnybos. Miško darželių judėjimas sulaukė atgarsio tik 1990-aisiais metais. Pirmasis pripažintas miško darželis Vokietijoje pradėjo veikti 1993 metais. Jis įkurtas Flensburgo mieste“ (Häfner 2002; Gorges, 1999, 2002).

Šiuo metu Vokietijoje yra virš 1000 miško vaikų darželių, Austrijoje – 23. Šveicarijoje taip pat egzistuoja šio tipo darželiai ir lopšeliai. Miško vaikų darželis dažnai vadinamas „darželiu be sienų ir stogo“. Esminis

skirtumas tarp įprastų vaikų darželių ir miško vaikų darželių yra tai, jog vaikai su auklėtojais kasdienybę leidžia lauke (miške, pievoje arba pajūryje). Užsiėmimai lauke vyksta beveik visada, išskyrus ypatingai blogas oro sąlygas. Todėl lauko darželiams rekomenduojama (Vokietijoje – privaloma) darželio teritorijoje turėti šildomą patalpą, kurioje labai blogomis oro sąlygomis auklėtoja ir vaikai turėtų pastogę. Įstatymiškai yra nustatyta, kad ši patalpa turi būti šildomas statybinis vagonėlis arba šildoma miško trobelė (Häfner 2002; Gorges, 1999, 2002).

Lauko/miško tipo darželiuose dažniausiai atsisakoma pramoniniu būdu pagamintų žaislų. Vaikai dažniausiai žaidžia su aplinkoje rastais gamtiniais objektais. Dažniausiai miško vaikų darželiuose yra nenaudojami pramoniniai žaislai su konkrečia paskirtimi. Vaikai žaidžia tuo ką patys randa gamtoje. Tai lavina kalbos išraišką ir skatina didesnę komunikaciją tarpusavyje (Warmbold 2002).

Įstatymiškai nustatyta, kad vaikų skaičius grupėje gali svyruoti nuo 15 iki 20 vaikų, juos prižiūrėti turi mažiausiai du auklėtojai. Neskaitant šių ypatybių, užsienio šalyse miško vaikų darželiai yra įprasti vaikų darželiai, kurie ugdo, auklėja ir prižiūri vaikus. Vokietijoje egzistuoja kvalifikacijos tobulinimosi kursai, kurie suteikia miško vaikų darželio auklėtojo-pedagogo kvalifikaciją.

Kasdienis buvimas gamtoje padeda vystyti suvokimui, didžiajai ir mažajai motorikai, koordinacijai ir jausmingumui. Moksliskai pagrįsta, jog vaikų lankusių miško vaikų darželius mokykliniai kriterijai nėra prastesni nei vaikų lankusių įprastus vaikų darželius. Vaikai lankę miško vaikų darželius netgi daugelyje pamokų yra įvertinami geriau (Häfner 2002; Gorges, 1999, 2002). Pastebėta, kad lauko vaikų darželius lankantys vaikai bei juose dirbantys pedagogai yra mažiau varginami skleidžiamų garsų: tradiciniuose vaikų darželiuose nuo skleidžiamo triukšmo yra patiriama daugiau streso. Itin pozityviai vertinamas ugdymo lauke poveikis tiek vaikų, tiek pedagogų imuninei sistemai (Warmbold, 2002).

Lauko pedagogikos tendencijos Lietuvoje. Lauko pedagogika Lietuvoje dar nėra itin populiarė.

Valstybiniuose ir/arba nevalstybiniuose Lietuvos darželiuose (ypatingai puoselėjančiuose alternatyvaus ugdymo idėjas, darželiuose – pedagogikos centruose ir pan.) į lauko aplinką perkeliama dalis ugdymo, kuriamos vaikų tyrinėjimas, atradimas, eksperimentas tinkamos aplinkos. Siekiama, kad ir tradiciniai darželiai perimtų šią lauko pedagogikos patirtį, kad ir juose augtų sveiki ir kūrybingi vaikai.

Pirmąjį lauko darželį Lietuvoje įkūrė vilniečių šeima, I. ir Ž. Karpiai, 2014 metų vasarą: „idėja įkurti lauko darželį kilo jam su žmona, kadangi šeima puikiai susipažinusi su skandinavišku gyvenimo stiliumi. Pirmiausiai buvo svarstoma įkurti darželį, kuris vadovautųsi Valdorfo pedagogikos idėjomis, nes

Valdorfo pedagogika orientuojasi, į natūralumą, gamtines idėjas, gamtos ritmą. Lauko darželį renkasi tie, kas myli gamtą, kurių gyvenimo būdas yra aktyvus“ (Karpis, 2015). Anot Karpio Ž. (2015), „lauke su vaikais daug lengviau sutarti, bendravimo kokybė yra daug geresnė nei uždaroje patalpoje. Lauke labai retai kyla pykčio priepuolių“. Lauko darželyje dirba ne tik moterys. Auklėtojai vyrai su vaikais eina į žygius, kuria laužus, braido po upelį ir kt..

TYRIMO METODIKA, ORGANIZAVIMAS IR TYRIMO REZULTATAI

Siekiant iširti patirtinio ugdymo/ - si realizavimo galimybes lauko darželiuose, 2018 metų balandžio mėnesį buvo atliktas kokybinis tyrimas. Tyrimas vyko 6 Lietuvos lauko darželiuose.

Pasirinktas tyrimo metodas – apklausa (žodžiu) – iš dalies struktūruotas interviu, su lauko darželių vadovais. Tyrimo imtis sudaryta darbo autorei patogiausiu, prieinamiausiu būdu – patogiaja atranka, tai yra, iš Lietuvos lauko darželių pasirinkti vadovai, sutikę dalyvauti tyrime. Iš dalies struktūruoti interviu vykdyti individualiai su kiekvienu tyrimo dalyviu. Tyrimo metu laikytasi kokybinio tyrimo atlikimo etikos. Darželių vadovai informuoti, kad duomenys, gauti iš dalies struktūruoto interviu metu nurodant asmeninę informaciją bus panaudoti rengiant bakalauro baigiamąjį darbą ir nebus perduoti kitiems tyrėjams, dauginami, platinami ar naudojami kitokiems tikslams. Darželių vadovai sutiko, kad bakalauro baigiamojo darbo prieduose bus pateikti detalūs interviu protokolai nenurodant darželio pavadinimo ir dalyvių vardų, pavardžių, pačiame bakalauro darbe ir jo pristatymo metu visi duomenys bus konfidencialūs ir koduojami (pirmasis darželis A, antrasis darželis B ir taip toliau), o tyrimo rezultatai pateikiami apibendrintai. Tyrimo dalyviai informuoti, kad jiems pageidaujant, tyrimo autorė supažindins juos su gautais ir apibendrintais tyrimo rezultatais. Tyrimo metu lauko darželių vadovams buvo pateikti devyni klausimai.

Tyrimo rezultatai.

Patyriminio ugdymo(- si) realizavimo galimybių lauko darželiuose tyrime dalyvavo 6 darželių vadovai. Tyrimo metu nebuvo aiškintasi tyrimo dalyvių amžius ir kiti demografiniai duomenys. Visiems informantams buvo pateikti tie patys klausimai, tačiau tyrimo dalyvių atsakymų išsamumas skyrėsi.

Tyrimo dalyvių buvo teirautasi, kokios priežastys juos paskatino įkurti lauko darželius. Darželių vadovų atsakymai atskleidė, kad juos paskatino lauko darželių nebuvimas Lietuvoje: „Lietuvoje nebuvo tokio darželio, kuris tenkintų mūsų poreikius...“, noras, kad vaikai augtų laisvesni ir sveikesni „Norėjom, kad vaikai taptų visapusiškai sveikesni, laimingesni, kurie daugiau laiko praleidžia lauke“. Darželių vadovai teigia, kad didžiausi sunkumai kuriant lauko darželius buvo: dokumentų tvarkymas ir

vietos paieškos „Sunkiausiai buvo susitvarkyti dokumentus ir surasti tinkamą vietą.“, bei visuomenės požiūris į Lietuvai gan naują pedagogikos šaką „...didžiausias sunkumas, tai vis dar labai atsargus žmonių požiūris į kažką naujo, neįprasto...“. Iš valstybės dauguma darželių gauna mokinio krepšelį „...iš valstybės gauname mokinio krepšelį...“

Tyrimo metu paaiškėjo ir lauko darželių privalumai. Didžioji dauguma vadovų privalumu įvardijo tai, kad vaikai daug mažiau serga, nėra epideminių susirgimų, „...vaikai mažiau serga, nėra epideminių susirgimų...“. Taip pat svarbus argumentas, kad vaikai turi daugiau laisvės, jie mažiau suvaržomi, ugdomi patys: „...turi visišką laisvę tyrinėti, atrasti naujus dalykus...“. Lauko darželiuose daug greičiau ir paprasčiau sprendžiami visi klausimai: „...visus iškilusius klausimus galime išspręsti čia ir dabar, nereikia bereikšmių dokumentų pildymų...“

Paaiškėjo, kad didžiausias lauko darželių trūkumas yra žmonių požiūris į Lietuvoje gan naują pedagogikos sritį: „... Lietuvos visuomenė per mažai supranta ir priima lauko pedagogiką...“ Taip pat, vaikams darželiuose reikalinga speciali apranga, kuri suteiktų galimybę vaikams būti lauke esant bet kokioms oro sąlygoms: „... reikalinga speciali apranga...“.

Informantų buvo klausta kiek lanksti yra darželio dienotvarkė bei kada vyksta vaikų ugdymas. Daugelio darželių vadovai atsakė, jog dienotvarkė priklauso nuo suplanuotų veiklų, stengiamasi pastoviu palikti maitinimų ir poilsio laikus: „...dienotvarkė labai individuali. Ji nuolatos kinta priklausomai nuo suplanuotų veiklų...“, „...sekami vaikų poreikiai, todėl dienotvarkė prisitaiko prie vaiko, pagal vietą, laiką ir aplinkybes...“. Visi informantai atsakė, kad jų lauko darželiuose vaikų ugdymo nėra, vaikai ugdomi patys: „...vaikų ugdymo nėra, o vaikų ugdymasis vyksta kiekvieną minutę“.

Tyrimo metu aiškintasi, kokius ugdymo būdus ir metodus naudoja lauko darželiai. Visi informantai atsakė, jog jų darželiuose ugdymosi procesas vyksta patirtinio ugdymo pagrindu: „...visas vaikų ugdymasis vyksta patirties metodu...“, „...mes orientuojamės į patirtinį ugdymą...“. Dažniausiai naudojami laisvo žaidimo ir projektiniai būdai: „...naudojamės patirtinio ugdymo metodu. Laisvo žaidimo ir projektų būdais...“

Pasiteiravus vadovų apie tai, kokie valstybiniai dokumentai yra pildomi lauko darželiuose ir kaip vertinami vaikų pasiekimai, visi atsakė, jog neturi jokių valstybinių dokumentų, vaikų vertinimas vykdomas pildant pačių susikurtas anketas, du kartus metuose, glaudžiai bendradarbiaujant su tėvais: „Neturime jokių valstybinių dokumentų. Turime susikūrę savo sistemą, pagal kurią vaikus vertiname metų pradžioje ir pabaigoje.“

Tyrimo metu paaiškėjo, kad lauko darželiuose naudojamos tik natūralios ugdymo priemonės. Jos

gaminamos iš gamtoje rastų žaliavų arba naudojant antrinio panaudojimo žaliavas: „...visos naudojamos priemonės yra natūralios, nėra plastmasinių žaislų...“, „...mūsų darželyje naudojamos antrinio panaudojimo žaliavos, gamtinės priemonės...“. Daugelis vadovų paminėjo, kad vis dar naudoja kanceliariines priemones: popierių, pieštukus, dažus.

Pasiteiravus apie lauko pedagogikos idėjų pritaikymą tradiciniuose darželiuose, visi vadovai atsakė, kad tai būtų įmanoma padaryti, jeigu didžioji dauguma tradicinių pedagogų ir tėvų pakeistų savo požiūrį į vaikų ugdymą: „...galima pritaikyti visas idėjas, tik reikia noro ir pamiršti senovinį mąstymą, kad vaikai ugdomi, o ne ugdomi patys...“.

Paskutiniu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, koks turi būti lauko pedagogas ir koks jo vaidmuo vaiko ugdyme. Visi vadovai atsakė, kad svarbiausia tai pedagogas turi mylėti vaikus ir gamtą, neturi bijoti išsipurvinti: „...lauko darželio pedagogas turi mylėti vaikus ir gamtą...“, „pirmiausiai tai turi būti meilė vaikui ir gamtai...“. Pedagogas turi žinoti, kada vaiką reikia paskatinti kažką daryti, o kada atsitraukti, jis turi būti ir stebėtojas, ir autoritetas vienu metu.

Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad steigti lauko darželius Lietuvoje vadovus labiausiai motyvuoja tokių darželių nebuvimas Lietuvoje ir teigiama kitų valstybių patirtis ugdant vaikus lauko darželiuose. Didžiausi sunkumai, su kuriais susidūrė darželių steigėjai, buvo dokumentų tvarkymas ir tinkamos vietos paieškos. Lauko darželių privalumus, lyginant su tradiciniais, įstaigų vadovai įvardija kaip: mažesnę vaikų sergamumą, didesnę vaikų laisvę, galimybę vaikams patiems atrasti juos supantį pasaulį, mažesnę konkurenciją tarp vaikų, mažesnę „popierizmo“ kiekį. Pats didžiausias lauko darželių trukumas yra tas, kad Lietuvoje dar nėra valstybinių lauko darželių, viskas vyksta tik privačiame sektoriuje ir tai atsiremiamieji finansiniai klausimai. Be to, lauko darželiuose vaikams reikalinga tam tikra speciali apranga, kurią ne visi tėveliai nori ar gali nupirkti. Lauko darželių dienotvarkės gan lanksčios, gali kisti priklausomai nuo suplanuotų veiklų, stengiamasi išlaikyti pastovų poilsio ir maitinimo laiką. Visi vadovai atsakė vienodai, kad lauko darželiuose tokio dalyko, kai vaikų ugdymas nėra, vyksta nuolatinis vaikų ugdymasis. Pedagogai naudojami laisvo žaidimo ar projektiniais ugdymo būdais, tačiau viskas vyksta patirtinio ugdymosi metodu. Taip kaip ir tradiciniuose darželiuose vaikai yra vertinami du kartus metuose, tačiau pedagogai nepildo jokių valstybinių vaikų pasiekimų įvertinimo dokumentų. Kiekvienas darželis turi susikūręs savo anketėles, kurias pildo mokslo metų pradžioje ir pabaigoje, glaudžiai bendradarbiaujant su vaikų tėvais. Visos ugdymosi priemonės, kurios naudojamos lauko darželiuose yra natūralios arba pagamintos iš antrinių žaliavų. Darželiai vis dar naudoja pieštukus, guašą, popierių, tačiau kai kurie iš jų jau

stengiasi pieštukus ir guašą keisti angliukais arba kokiomis nors uogomis, vaikams suteikti galimybę piešti, kur tik jie nori, ne tik popieriaus lape. Praktiškai visas lauko pedagogikos ir patirtinio ugdymo/ - si idėjas būtų galima pritaikyti ir tradiciniuose darželiuose, tačiau reikėtų pakeisti „tradicinių“ pedagogų požiūrį ir aprūpinti vaikus tinkama apranga. Lauko pedagogas turi vadovautis taisykle „sveika ir blaivi gyvensena“. Jis turi būti visapusiškas: ir autoritetas vaikams, ir atidus stebėtojas – žinoti, kada padėti vaikui, o kada likti nuošalyje. Lauko pedagogas turi matyti vaiką kaip asmenybę, žinoti kada reikia jį paskatinti kažką daryti, o kada - tik atsitraukti ir leisti vaikui pačiam save ugdyti.

Gauti rezultatai atitinka šias teorines koncepcijas: kaip teigia D. Plytnykienė (2009), aktyviai veikiant gamtoje vaikas įgyja patirties, atsakingai taiko gamtos tyrinėjimo žinias, patiria atradimų ir pažinimų džiaugsmą. Anot D.T.Dodge (2007), reikia kurti palankias sąlygas vaikams naudotis jų mąstymo įgūdžiais. Vaikui augant, jo pažinimo įgūdžiai tampa vis sudėtingesni. Pedagogo pareiga rengti ugdytiniams jų supratimo lygį atitinkančias užduotis, bendraujant su vaikais, juos skatinti tyrinėti aplinką, bandyti patiems spręsti problemas, eksperimentuoti.

Pasitvirtino ir tai, kad ugdant vaikus remiantis patirtimi, labai svarbi ugdomoji aplinka, padedanti vaikui atrasti savo norus ir siekius. Pirmasis būdas kaip padidinti vaikų norą tyrinėti - tai suteikti jiems tokią aplinką kuri pati skatintų kažką ieškoti, kažkuo domėtis (Hiddi, 1990).

J.de Bilde (2015), skiria šiuos esminius patirtinio ugdymo (-si) komponentus, kurie dominavo ir tyrimo dalyvių atsakymuose:

- tinkama, palanki veikloms aplinka.
- Patirtis, kur suaugęs ne nurodinėja, o skatina pačiam atrasti, mąstyti.
- Tempas, kurį pasirenka kiekvienas vaikas individualiai.
- Patirties apgalvojimas – kas ir kodėl pavyko, kodėl reikėjo daryti būtent taip, ką galima keisti, kas patiko, kaip paveikė.
- Ateities planavimas – kaip kitą kartą padaryti geriau.

Anot J. de Bilde (2015) patirtinis ugdymas/-is turi daug didesnės įtakos vaikų ugdymui dar ir todėl, kad vaikai viską gali paliesti ir pajauti patys. Patirtinis ugdymas sužadina jausmus - juk tai ką, gali pats patirti ar pajauti įsimena daug geriau nei faktai kuriuos pamatei knygoje ar tiesiog išgirdai.

Lauko darželių vadovų apklausa (žodžiu) patvirtino ir teorinius teiginius apie lauko darželio naudą vaikams: lauko darželių nauda vaikui yra didžiulė. Vaikai atranda save, įgyja pasitikėjimo savimi, išmoksta saugaus eismo, patiria mažiau streso, tampa emociškai tvirtesni, fiziškai aktyvesni, lavina smulkiąją ir stambiają motoriką, stiprina imunitetą. Didėja jų

pasitikėjimas savimi, išsiugdo gilesnis pažinimo jausmas (Robertson irk t.2015).

Sisteminant ir analizuojant tyrimo rezultatus, darbo autorė pastebėjo, kad norint atlikti gilesnę lauko pedagogikos ir patirtinio ugdymo lauko darželiuose analizę, būtų tikslinga atlikti ir kiekybinį visų Lietuvos lauko darželių tyrimą, respondentais pasirenkant ne tik vadovus (steigėjus), tačiau ir kitus darbuotojus, tėvus.

IŠVADOS

1. Patyriminis ugdymas(-is) – tai vaiko ugdymas(-is) „darant“; ugdymas(-is) aktyviai bandant, eksperimentuojant, stebint pasaulio reiškinius, atrandant savo tiesas. Užsienio literatūroje patirtinio ugdymo/ - si sąvoka neatsiejama nuo vaiko ugdymo/- si lauko aplinkoje. Svarbiausi patirtinio ugdymo (- si) komponentai yra tinkama, palanki veikloms aplinka; patirtis, kai suaugęs ne nurodinėja, o skatina pačiam atrasti; tempas, kurį pasirenka kiekvienas vaikas individualiai; patirties apgalvojimas (refleksija); ateities planavimas. Lauko pedagogikos sąvoka neatsiejama nuo patirtinio ugdymo(-si) sąvokos - tai „patirtinis mokymosi procesas, kuris vyksta lauke“. Ugdydamiesi lauke vaikai atranda save, įgyja pasitikėjimo savimi, išmoksta saugaus eisimo, patiria mažiau streso, tampa emociškai tvirtesni, fiziškai aktyvesni, lavina smulkiąją ir stambiają motorikas, stiprina imunitetą. Didėja jų pasitikėjimas savimi, išsiugdo gilesnis pažinimo jausmas. Vaikai jaučiasi saugesni juos supančioje aplinkoje, nes yra įtraukiami į rizikos vertinimo, prisiėmimo bei valdymo procesus.
2. Atlikus empirinį tyrimą išryškėjo:
 - pagrindinis lauko darželių, kurių darbas pagrįstas patirtinio ugdymo(-si) principu privalumas – vaiko laisvės ir savarankiškumo puoselėjimas: vaikams sudaromos sąlygos patiems išbandyti, atrasti, sužinoti; vaikai nėra statomi į „rėmus“; vaiko mokymasis ir vaiko laisvi pasirinkimai patirtiniame mokymesi neatsiejami.
 - Lauko darželių pedagogai - plataus intelekto žmonės, kurie be galo myli vaikus ir gamtą, kurie nesikiša į vaikų ugdymąsi, tačiau žino būdus, kaip vaikų aktyvumą nukreipti tinkama linkme. Lauko pedagogikos auklėtojų pedagogikos krypties diplomai – ne pagrindinis jo kokybiško darbo rodiklis.
 - Visus patirtinio ugdymo(-si) būdus galima pritaikyti ir tradiciniuose darželiuose. Tereikia lankstesnio pedagogų ir tėvų požiūrio į vaiko dienotvarkę, ugdymą ir ugdymą(-si.)

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adkins, Carol - Simmons, Bora (2002) *Outdoor, Experiential, and Environmental Education: Converging or Diverging Approaches? ERIC Digest*. [žiūrėta 2017 – 12 – 20] prieiga per internetą <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED467713.pdf>
2. Augustinavičienė, J., *Per eksperimentus – prie pažinimo*. Žvirblių takas, 2002 Nr.3
3. Aračiauskienė I (2016) [žiūrėta 2017 – 11 – 05] prieiga per internetą <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/naujove-patirtinis-ugdymas/23231>
4. Bilde, J., Boonen T., Speybroeck,S., Fraine, B., Damme,J. and Goos, M., (2015) *Experiential Education in Kindergarten: Associations with School Adjustment and the Moderating Role of Initial Achievement* [žiūrėta 2017- 11 -05] prieiga per internetą, www.researchgate.net
5. Dapšauskas, J., (2014) Lauko pedagogika sprendžia darželių problemą, ugdo sveikus vaikus [žiūrėta 2017- 11 -05] prieiga per internetą www.ikimokyklinis.lt
6. Dodge, D. T., Colker, L. J., Heroman, C. (2007). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vilnius: Presvika.
7. *Evoliucija* prieiga per internetą [žiūrėta 2018 – 01 – 02] www.biomokslai.blogspot.lt/2010/02/evoliucija.html
8. Gorges, R., (1999): *Vernachlässigt der Waldkindergarten die Schulfähigkeit? Lüneburg*
9. Hidi, S. (1990). *Interest and its contribution as a mental resource for learning. Review of Educational Research*, **60**, 549–571.
10. Häfner, P., (2002): *Natur- und Waldkindergärten in Deutschland – eine Alternative zum Regelkindergarten in der vorschulischen Erziehung*. Dissertation an der Universität Heidelberg. [interaktyvus]
11. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas* (2014). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
12. *Ikimokyklinio ugdymo metodinės rekomendacijos* (2015). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
13. Karpis, Ž., (2016) *Naujovė – patirtinis ugdymas*, [žiūrėta 2017 – 12 – 10] prieiga per internetą www.ikimokyklinis.lt
14. Karpis, Ž., (2015) *lauko darželis*, [žiūrėta 2017 – 12 – 10] prieiga per internetą www.laukodarzelis.lt

15. Laevers F.(1992) *Ervaringsgericht werken in de basisschool*. Leuven. CEGO
16. Laevers, F., & Heylen, L. (2003) *Involvement of children and teacher style: Insights from an international study on experiential education*. Leuven: Leuven University Press.
17. *Lauko darželiai Lietuvoje: kokią naudą gauna vaikai?* (2015) [žiūrėta 2017 – 12 – 10] prieiga per internetą www.tavovaikas.lt
18. Liaugminienė, G., (2015) *Lauko darželiai – visa diena po dangumi*. [žiūrėta 2017 – 12 – 20] prieiga per internetą <https://mamoszurnalas.lt/lauko-darzeliai/>
19. Monkevičienė O. *Reformuojamo ikimokyklinio ugdymo/ - si turinio įgyvendinimo technologijos ir pedagogų rengimas*. Vilnius, 2008
20. Mitchell, B. (2016) *9 forest kindergartens around the world where the sky's the limit in teachings among the trees* [žiūrėta 2017 – 12 – 10]. Prieiga per internetą. <https://inhabitat.com>
21. Patall, E.A., Cooper, H., Robinson, J.C.,(2008) *The effects of choice on intrinsic motivation and related outcomes: a meta – analysis of research findings*. Department of Psychology and Neuroscience, Duke University, Durham, USA [žiūrėta 2018 – 01 – 05] Prieiga per internetą. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18298272>
22. Prieiga per internetą www.aee.org [žiūrėta 2017 – 12 – 10].
23. Robertson, J., (2015) *Dirty teaching. A beginner's guide to learning outdoors*. UK [interaktyvus]
24. Warmbold, W., (2002): *Kulturpädagogik im Waldkindergarten. Eine Untersuchung zur elementaren kulturellen Bildung und ästhetischen Praxis*. Diplomarbeit. Grin, München, [žiūrėta 2017- 12 -07] [interaktyvus].
25. Wurdinger, S. D., Carlson, J. A. (2010). *Teaching for experiential learning: Five Approaches that Work*. USA.

PRIEŠMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ LYDERYSTĖS UGDYMAS PASITELKIANT STEBUKLINES PASAKAS

Diana Škuratovaitė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Deimantė Karalė

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama aktuali tema, akcentuojami lyderio bruožai ir jų ryšys su stebuklinių pasakų herojų savybėmis, iškeliamą problema: kaip stebuklinės pasakos daro įtaką priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderystės ugdymui? Pasakos yra artimos vaikui, per jas vaikas susipažįsta su pasauliu, gyvenimu. Stebuklinės pasakos pasižymi herojais, kurie apdovanoti savybėmis, artimomis lyderiams. Taip pat nagrinėjama Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) akcentuojamos mokėjimo mokytis, kūrybiškumo ir verslumo kompetencijos bei jų atitiktis su lyderyste. Pateikiami apklausos raštu rezultatai, kurie išryškina tėvų požiūrį į lyderystę bei stebuklinių pasakų naudą vaikams, ugdymoms savybėms. Pasitelkus stebuklines pasakas ir kūrybinius žaidimus galima ugdyti priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderio lyderystės gebėjimus.

Reikšminiai žodžiai: Lyderis (-ė), kompetencija, pasaka, herojus (-ė).

IVADAS

Temos aktualumas. Lyderystė domina žmones ne vieną amžių: koks vadas ar generolas yra tikras lyderis? Kaip lyderis veikia komandą, darbo procesą ir rezultatus? Vienos teorijos pabrėžia įgimtų savybių reikšmę (gerai, jei lyderis aukšto ūgio ir patrauklus), kitos labiau gilina į elgesį (geriau būti demokratiškam ar autokratiškam?), dar kitos teigia, kad svarbiausia yra situacija (įmonėje situacija kinta ar yra stabili?) ir pan. Kaip ir daugelyje kitų psichologijos sričių, rasti lengvus atsakymus į sunkius klausimus beveik neįmanoma. Lyderystė lyg chameleonas nuolat kinta ir sužiba vis naujais atspalviais, dažnai prisitaikydama prie visuomenės madų. Nors tapti lyderiu turi galimybę kiekvienas vaikas, tą padaro ne visi. Lyderis savo teigiamu pavyzdžiu įkvepia kitus, padrašina, skatina siekti bendrų tikslų, o šie savo bendrumu, pasitikėjimu ir atsidavimu padeda lyderiui įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, kurie yra skirti vesti organizaciją, grupę pažangos link. Sėkmę tapti lyderiu lemia jo charakterio savybės, įgimti talentai, pastangos, noras ir užsispyrimas. Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) akcentuojamos mokėjimo mokytis, kūrybiškumo ir verslumo kompetencijos, kurios artimos ir lyderio bruožams. Lyderystės ištakų galima atrasti ir tautosakoje, tiksliau, pasakų herojų elgsenoje. Tautosakoje slypi mūsų protėvių išmintis, o pasakos – yra kūrybiškas ir vaikui prieinamas būdas mokytis, ugdyti lyderystei būdingus gebėjimus, todėl, pasitelkus mokslinę analizę, empirinio tyrimo duomenis, buvo iširta, ar stebuklinės pasakos yra tinkama priemonė

lyderystės gebėjimams ugdyti. *Problema:* kokia stebuklinių pasakų įtaka priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderystės ugdymui?

Tyrimo objektas - stebuklinių pasakų įtaka priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderystės ugdymui.

Tikslas - atskleisti stebuklinių pasakų reikšmę priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderystės gebėjimų ugdymui.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti priešmokyklinio amžiaus vaikų lyderystės ugdymo pasitelkiant stebuklines pasakas reikšmę.
2. Išnagrinėti lyderystės ir stebuklinių pasakų herojų ypatumus.
3. Apžvelgti tėvų nuomonę apie lyderystės ir stebuklinių pasakų svarbą.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa raštu.

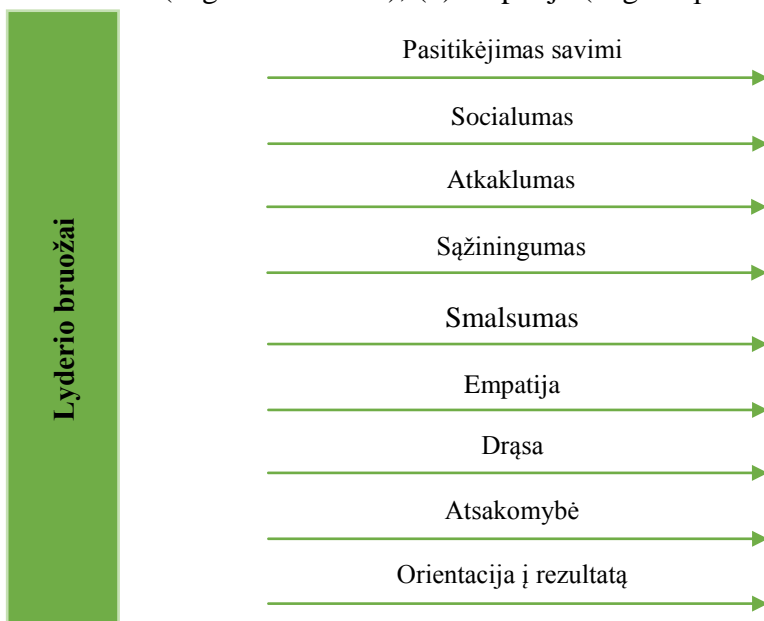
LYDERYSTĖS IR STEBUKLINĖS PASAKOS RYŠYS

„Lyderystė — tai organizacijos, žmonių grupės vedimas, vadovavimas, skatinimas, pirmavimas, poveikio žmonėms jėga“ (Krikštaponis, 2017). Kaip teigia A. Miniotaitė ir I. Staškevičius (2019), „mokslas įrodė, kad lyderiu negimstama, o tampama“. Pagrindinius lyderio bruožus išskiria M. Mc Cormick (2011), R. Muteswa (2016), D. Leonard (2010), A. Miniotaitė ir I. Staškevičius (2019) - tai pasitikėjimas savimi, socialumas, drąsa, orientacija į tikslą, sąžiningumas, smalsumas, atsakomybė, atkaklumas

ir empatija. Visi šie bruožai yra įtraukti į priešmokyklinio ugdymo bendrąją programą (2014), kaip būtini ugdyti priešmokykliniame amžiuje. Stebuklinė pasaka – tai vienas seniausių literatūros žanrų, tai protėvių atminimas ir iš kartos į kartą pasakojama tautos istorija (Jones, 2002). Pasaka – tai tokia vieta, kurioje yra sudėtas visas žmonijos gyvenimas per tūkstančius ar dar daugiau metų, jos išgrynina žmogiškąsias vertybes, idėjas, todėl ir išlieka per amžius (Šlekonytė, 2015). Pasakose apstu herojų, joms būdinga išskirti gėrį ir blogį, todėl iš konteksto, veikėjų bruožų, elgesio galima matyti, kas yra teigiamas veikėjas, o kas – neigiamas. Teigiami veikėjai dažniausiai vaizduojami kaip didvyriai, lyderiai, herojai, jie elgiasi kilniai, drąsiai, kovoja su blogiu, jie turi sekėjų.

Tyrinėjant skirtingus autorius pastebima, jog visi išskiria panašius lyderio bruožus: D. Leonard (2010) išskiria (1) komunikabilumą (angl. communicability), (2) pasitikėjimo sudarymą sekėjams (angl. building trust), (3) pagalbą susidūrus su baimėmis (angl. reducing fear), (4) pokyčių priėmimą (angl. awareness for change). M. McCormick (2011) teigia, jog lyderio bruožai yra šie: (1) sąžiningumas (angl. integrity), (2) entuziazmas (angl. enthusiasm), (3) empatija (angl.

empathy), (4) kompetencija (angl. competence), (5) gebėjimas perteikti užduotis (angl. ability to delegate tasks), (6) gebėjimas išlikti ramiam stresinėse situacijose (angl. cool under pressure), (7) komandos formavimo įgūdžiai (angl. team-building skills), (8) problemos sprendimo įgūdžiai (angl. problem solving skills). R. Muteswa (2016) įvardija (1) pasitikėjimą savimi (angl. confidence), (2) stiprybę ir gebėjimą įkvėpti kitus veikti (angl. toughness and inspiration), (3) gebėjimą perteikti tikslus ir vertybes (angl. ability to communicate the vision and values), (4) atvirumą (angl. honest), (5) sąžiningumą (angl. integrity), (6) žmogiškumą (angl. humility), (7) gebėjimą mokytis iš klaidų ir nesėkmių (angl. learn from failure and bad experiences), (8) atsakomybę/ įsipareigojimą (angl. commitment). Lietuvių autoriai A. Miniotaitė ir I. Staškevičius (2019) išskiria šiuos lyderio bruožus: (1) valia, (2) drąsa, (3) smalsumas, (4) empatija, (5) atkaklumas, (6) toliaregystė, (7) intelektas, (8) žmogiškumas, (9) pasitikėjimas savimi, (10) sąžiningumas ir teisingumas, (11) socialumas, (12) apsisprendimas (gebėjimas daryti sprendimus, apsispręsti), (13) ryžtas, (14) orientacija į rezultatą, (15) atsakomybės priėmimas. Apibendrinant mokslininkų tyrinėjimus galima išskirti dažniausiai pasikartojančius lyderio bruožus:

1 pav. Pagrindiniai lyderio bruožai.

(Šaltinis: D. Škuratovaitė, remiantis Miniotaite ir Staškevičiumi, 2019)

Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) vienos svarbiausių įvardytos mokėjimo mokytis, kūrybiškumo ir verslumo kompetencijos, kurias vaikas turi įgyti prieš

praėdamas mokytis pradinio ugdymo programoje. Visos šios kompetencijos glaudžiai siejasi su lyderio bruožais.

Mokėjimosi mokyti kompetencijos ir lyderio bruožų palyginimas.

Mokėjimosi mokyti kompetencija	Lyderio bruožai
Gebėjimas siekti tikslo	Orientacija į rezultatą
Atsakomybės prisiėmimas už savo veiklą	Atsakomybė
Kūrybinės užduoties atlikimas numatytu laiku	Valia, atkaklumas
Savo sumanymų tobulinimas, įsivaizdavimas ir jų perteikimas kitiems vaikams	Socialumas, intelektas, gebėjimas perteikti tikslus ir vertybes
Mokymasis vieniems iš kitų	Socialumas, intelektas
Įvairiausių būdų ieškojimas tikslui pasiekti	Intelektas, orientacija į rezultatą, atkaklumas

Kūrybiškumo kompetencijos ir lyderio bruožų palyginimas

Kūrybiškumo kompetencijos bruožai	Lyderio bruožų atitikmenys
Vaiko vaizduotė ir fantazija	Empatija
Intuicija	Pasitikėjimas savimi
Interesų platumas ir įvairovė	Smalsumas, intelektas
Originalumas – nestandartinis mąstymas	Pasitikėjimas savimi, drąsa
Humoro jausmas	Pasitikėjimas savimi, intelektas
Turtinga kalba	Socialumas, intelektas
Savo ir kito unikalumo pripažinimas	Empatija, pasitikėjimas savimi
Mokėjimas dalytis, draugiškas bendravimas su kitais	Socialumas, empatija

Verslumo kompetencijos ir lyderio bruožų palyginimas

Verslumo kompetencijos bruožai	Lyderio bruožų atitikmenys
Gebėjimas įgyvendinti idėjas pasitelkiant kūrybiškumą	Orientacija į rezultatą, atsakomybė, valia, atkaklumas
Imlumas naujovėms	Smalsumas
Pasirengimas rizikuoti	Drąsa, pasitikėjimas savimi, apsisprendimas
Iniciatyvumas	Drąsa, atkaklumas, pasitikėjimas savimi

(Šaltinis: D. Škuratovaitė, remiantis Priešmokyklinio ugdymo bendrąja programa, 2014)

Stebuklinės pasakos išsiskiria iš kitų tuo, jog jose susipina tikrovė kartu su menine raiška ir fantastika. Šiose pasakose viskas įmanoma: kovos su nepaprastais priešininkais: raganomis („*Trys broliai*“), slibiniais („*Devyngalvis*“); stebuklingų daiktų ieškojimas ir jų naudojimas: rūko maišelis („*Vandenu, rankšluosčių, įnagių dvaras*“), stebuklinga lazda („*Trys broliai*“); vedybos su gyvūno pavidalą turinčiu asmeniu („*Eglė žalčių karalienė*“) bei daug kitų fantastinių nutikimų, nuotykių ir įvykių (Šlekonytė, Būgienė, 2016). L. Sauka (1998) taip pat pritaria, jog stebuklinėse

pasakose gausu fantastikos – „<...> nors vežimu vežk“. Šiose pasakose gali nutikti daugybė netikėčiausių nuotykių.

Stebuklinės pasakos subjektas yra žmogus, kuris vaizduojamas kaip tam tikras socialinis-psichologinis tipas (karalius, kareivis, brolis, sesuo, našlaitė, pamotė). Kaip teigia G. Kazlauskienė (2005), herojus išsiskiria iš kitų veikėjų tuo, jog ji turi aukštą moralę. Pasakose veikiantys herojai atitinka šių dienų pasaulyje mokslininkų akcentuojamus lyderio bruožus.

Stebuklinių pasakų herojų ir lyderio bruožų palyginimas.

Herojus	Herojaus bruožai	Lyderio bruožai
Karalaitis	Drąsus; narsus; pasitikintis savo jėgomis; sąžiningas; atsakingas; sumanus; stiprus; jautrus; teisingas; paslaugus; dosnus	Drąsa; pasitikėjimas savimi; sąžiningumas; atsakomybė; intelektas; valia; atkaklumas; empatija (iš viso 8 bruožai)
Trečiasis brolis	Drąsus; siekiantis užsibrėžto tikslo; jautrios širdies; paslaugus; dosnus; draugiškas; žavus; kvailas; jauniausias	Drąsa; orientacija į rezultatą; valia; atkaklumas; empatija; socialumas; gebėjimas perteikti tikslus ir vertybes (iš viso 7 bruožai)

Sesuo	Drąši; smalsi; ryžtinga; gera; švelni; darbšti; pasiaukojanti	Drąsa; smalsumas; valia; atkaklumas; empatija (iš viso 5 bruožai)
Žmona	Siekianti užsibrėžto tikslo; gudri; darbšti; išsverminga; jautri; ištikima	Orientacija į rezultatą; intelektas; valia; atkaklumas; empatija (iš viso 5 bruožai)
Kareivis(-iai)	Drąsus; narsus; siekiantis užsibrėžto tikslo; smalsus; gudrus; jautrus; draugiškas; dosnus; stiprus	Drąsa; orientacija į rezultatą; smalsumas; intelektas; valia; atkaklumas; empatija; socialumas; gebėjimas perteikti tikslus ir vertybes (iš viso 9 bruožai)

(Šaltinis: D. Škuratovaitė, remiantis Leonard (2010), Mc Cormick (2011), Muteswa (2016), Minitaite ir Staškevičiumi (2019), Sauka (1998), Sauka (2007), Kazlauskienė (2013), Lietuvių liaudies pasakomis (2011))

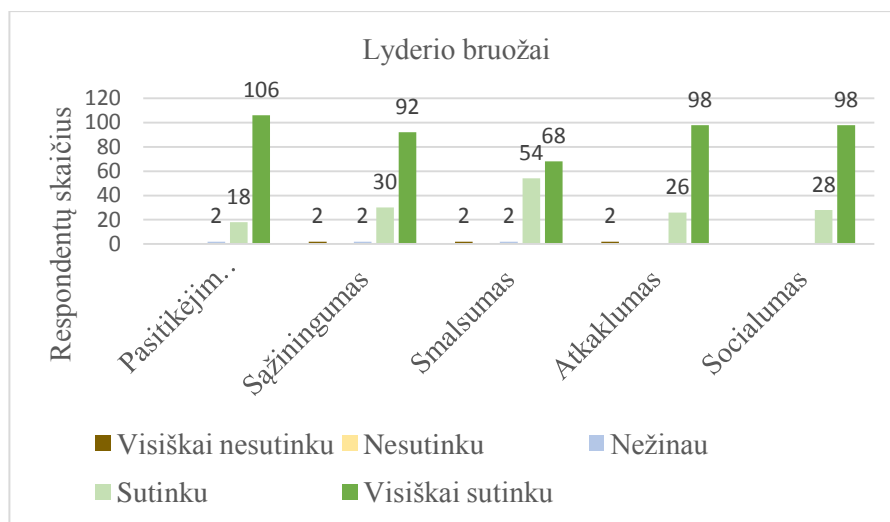
Vadinasi, pasakos yra priemonė vaikui susipažinti su pasauliu ir gyvenimu. Herojai – tai lyderių pavyzdžiai pasakose, kurie veda tautą, grupę žmonių ar šeimą į priekį, žmonės jais pasitiki ir juo seka, todėl galima teigti, jog stebuklinių pasakų analizė yra tinkama priemonė lyderystės ugdymui.

EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI

Siekiant išanalizuoti priešmokyklinio amžiaus tėvų ir pedagogų požiūrį į lyderystės ugdymo svarbą pasitelkiant stebuklines pasakas, 2020 metais buvo atliktas priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvų požiūrio į lyderystės ugdymo svarbą, pasitelkiant stebuklines pasakas, empirinis tyrimas.

Naudotas metodas – anketa elektroniniu būdu, iš viso apklausta 126 respondentai – priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvai. Tyrimo tikslas - išsiaiškinti priešmokyklinio amžiaus vaikų tėvų ir pedagogų požiūrį į lyderystės ugdymo svarbą pasitelkiant stebuklines pasakas.

Respondentams vienas iš pateiktų teiginių buvo susijęs su lyderio bruožų įvardijimu. Iš 126 atsakiusių respondentų labiausiai pritaria tam, jog lyderis yra pasitikintis savimi (106 pasirinko „visiškai sutinku“), socialus (98 pasirinko „visiškai sutinku“) ir atkaklus (98 pasirinko „visiškai sutinku“).

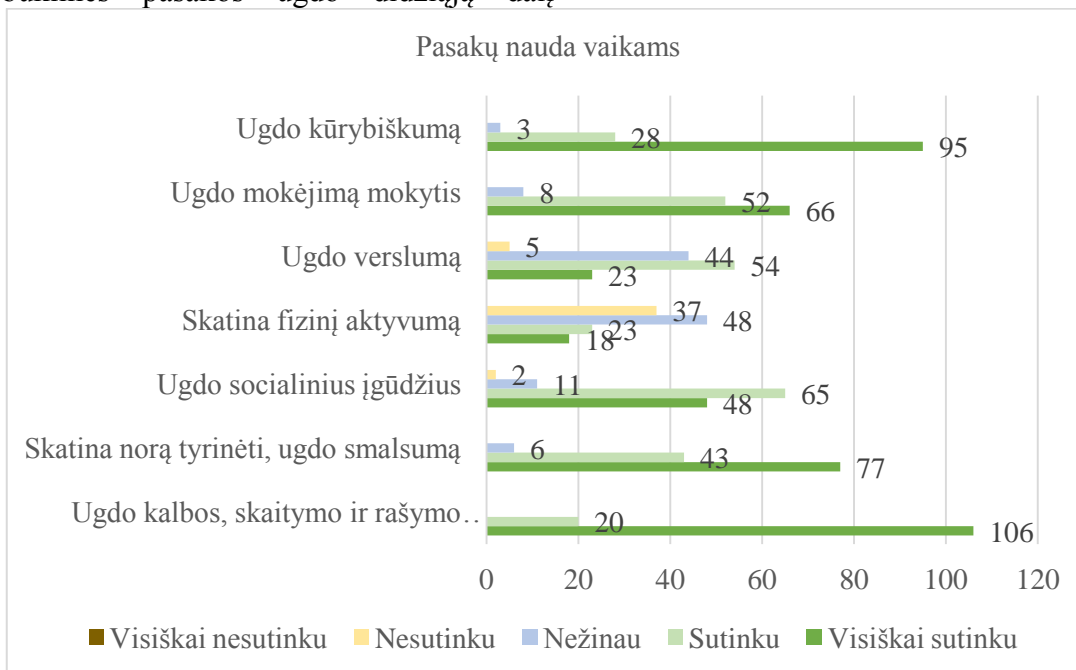
2 pav. Lyderio bruožai.

Kitas respondentams pateiktas teiginys buvo įvardyti „pasakų naudą vaikams“. Respondentų nuomone, pasakos labiausiai ugdo kalbos, skaitymo ir rašymo įgūdžius (iš 126 respondentų 106 pasirinko „visiškai sutinku“ ir 20 – „sutinku“) bei kūrybiškumą (iš 126 respondentų 95 pasirinko

„visiškai sutinku“ ir 28 – „sutinku“). Taip pat tėvai sutiko, jog pasakos ugdo smalsumą, norą tyrinėti (iš 126 respondentų 77 pasirinko „visiškai sutinku“ ir 43 – „sutinku“); socialinius įgūdžius (iš 126 respondentų 48 pasirinko „visiškai sutinku“ ir 65 – „sutinku“); mokėjimą mokytis (iš 126 respondentų

66 pasirinko „visiškai sutinku“ ir 52 – „sutinku“). Remiantis gautais rezultatais galima daryti išvadą, jog stebuklinės pasakos ugdo didžiąją dalį

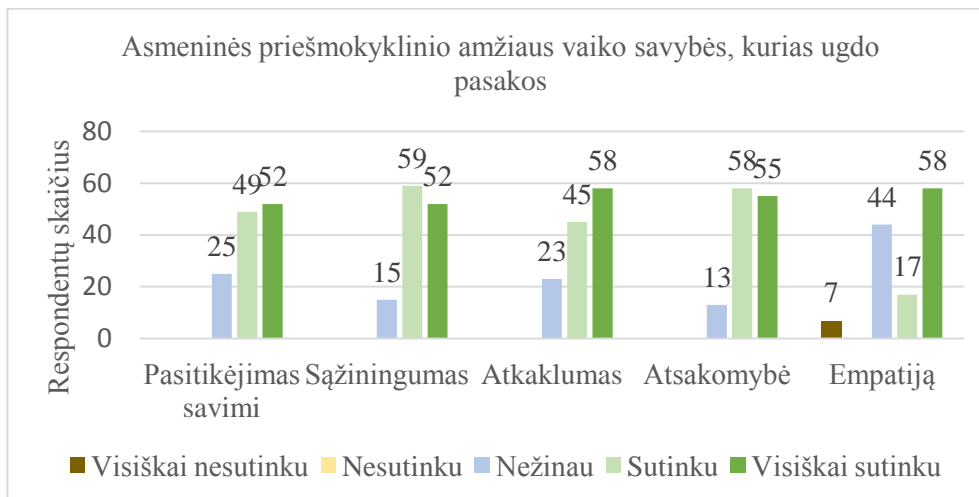
priešmokyklinio amžiaus vaiko kompetencijų, kurios yra svarbios jo raidai.

3 pav. Pasakų nauda vaikams.

Taip pat tyrime buvo svarbus teiginys, susijęs su „Asmeninėmis priešmokyklinio amžiaus vaiko savybėmis, kurias ugdo pasakos“.

buvo pateikti atsakymų variantai: „pasitikėjimas savimi, sąžiningumas, atkaklumas, atsakomybė, empatija“.

4 pav. Asmeninės priešmokyklinio amžiaus vaiko savybės, kurias ugdo pasakos.

IŠVADOS

1. Apibendrinus baigiamojo darbo teorinę analizę galima apibrėžti, jog lyderis – tai asmuo, kuris veda grupę žmonių į priekį bendrų tikslų link. Jis pasižymi pasitikėjimu savimi, drąsa, kūrybiškumu, atkaklumu, socialumu ir empatija kitiems žmonėms. Šie bruožai atitinka ir

priešmokyklinio ugdymo programos (toliau – PUP) (2014) įvardytas kompetencijas.

2. Stebuklinės pasakos padeda vaikams susipažinti su pasauliu, suprasti jame vykstančius procesus, jos pasižymi drąsiais, narsiais, atkakliais herojais, kurie savo bruožais atspindi lyderius. Pagrindinė stebuklinių pasakų herojų

vertybė yra šeima ir artimųjų laimė. Tai iš dalies galima lyginti su lyderiu ir jo komandos tikslų siekimu. Stebuklinių pasakų analizė yra svarbi priemonė ugdant vaiko lyderystės gebėjimus.

3. Empirinio tyrimo rezultatai rodo, jog tėvai supranta lyderio sąvoką, žino pagrindinius bruožus ir įvardija lyderystės ugdymo svarbą. Šis tyrimas patvirtino stebuklinių pasakų svarbą ir naudą priešmokyklinio amžiaus vaikams, nes jos ugdo priešmokyklinio ugdymo kompetencijas ir tokius bruožus, kuriais pasižymi lyderis. Lyderystės ugdymas priešmokykliniame amžiuje galimas natūraliu būdu, pasitelkiant stebuklinių pasakų naudojimo strategijas (sukurti skaitymui skirtą jaukią vietą/ biblioteką, grupėje padaryti „lobių skrynį“, kurioje būtų įvairių drabužių vaikų vaidinimui, mokytis raiškiai sekti pasakas, kartu su vaikais diskutuoti apie pasakų personažų vaidmenis, elgesį, bruožus ir kt.) ir rodant ugdytiniams tinkamą pavyzdį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Būgienė, L., Šlekonytė J. (2016). *Lietuvių pasakos*. Visuotinė lietuvių enciklopedija. [interaktyvu]. [žiūrėta 2019 m. spalio 27 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/Straipsnis/lietuviu-pasakos-118036>
2. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. (2015). Lietuvių kalbos išteklių sistema. [interaktyvus]. [žiūrėta 2020 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>
3. Kairiūnaitė, A., Šaknis B. (2018). *Kodėl vaikams būtinos pasakos*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2018-02-17-kodel-vaikams-butinos-pasakos/168403%2021>
4. Kazlauskienė, G. (2005). *Lietuvių tautosaka*. Kaunas: VDU.
5. Kazlauskienė, G. (2013). *Lithuanian narrative folklore. Digital guidelines*. Kaunas: VDU.
6. Kerbelytė, B. (2005). *Liaudies pasakos prasmė*. Vilnius: Presvika.
7. Krikštaponis, V. (2017). *Bendrojo ugdymo mokyklų vadovų lyderystės stiliai ir komandinė lyderystė: disertacija*. Vilnius: švietimo vadyba ir lyderystė.
8. Leonard, D. (2010). *The characteristics of quality leadership: konferencijos pranešimų medžiaga*. ASQ quality management division conference, improvements through people, processes and performance, at New Orleans, LA.
9. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministerija. (2014). *Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa*. Kaunas: Šviesa.
10. Mc. Cormick, M. (2011). *MPCS – project management resources. Top 10 leadership qualities of a manager*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 22 d.]. prieiga per internetą: http://www.mccormickpcs.com/images/Top10_Leadership_Qualities.pdf
11. Miniotaitė, A., Staškevičius I. (2019). *Lyderystė*. Vilnius: Tyto Alba.
12. Muteswa, R.P.T. (2016). European journal of business and management. *Qualities of a good leader and the benefits of good leadership to an organization: a conceptual study* vol.8, no.24. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 25 d.]. prieiga per internetą: <https://iiste.org/Journals/index.php/EJBM/article/viewFile/32472/33363>
13. Sauka, D. (2007). *Lietuvių tautosaka antrasis pataisymas ir papildymas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas.
14. Sauka, L. (1998). *Lietuvių tautosaka*. Kaunas: Šviesa.
15. Šlekonytė, J. (2015). *Lietuvių pasakų tyrimų šimtmetis: nuo tradicinės komparatyvistikos iki šiuolaikinių metodų. Tradicinio pasaulėvaizdžio tyrimai*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.liti.lt/failai/TD49_internetui_1_23-144.pdf
16. Šlekonytė, J. (2016). *Lietuvių pasakojamoji tautosaka, I tomas. Stebuklinės pasakos*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS UGDYMAS PASAKOMIS

Asta Žičkevičienė

Kauno raj. Raudondvario lopšelis – darželis „Riešutėlis“

Dr. Algimantas Bagdonas

Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedra

Anotacija. Straipsnyje siekiama atskleisti pasakų reikšmę kalbinių gebėjimų ugdymuisi ankstyvajame amžiuje. Ankstyvajame amžiuje pradeda intensyviai plėtotis vaiko kalba. Efektyvesnei kalbos raidai vystytis geras būdas yra pasakų panaudojimas. Vaikai kalbos mokosi iš suaugusiųjų, todėl pasakų skaitymas ir sekimas formuoja tinkamus kalbėjimo įgūdžius. Klausydamas pasakų, vaikas ugdo savo kalbėjimo įgūdžius, ugdo kūrybiškumo ir empatijos gebėjimus. Empirinis tyrimas atskleidė, kad tėvai supranta, jog ankstyvajame amžiuje vaikų kalbos raidai pasakos svarbios. Tėvai ne visada turi laiko ar žinių, kaip geriausiai ugdyti vaiko kalbą pasakų pagalba. Šiame procese svarbus pedagogų ir šeimų bendradarbiavimas.

Reikšminiai žodžiai: vaikų kalbos ugdymas, pasakos.

IVADAS

Temos aktualumas. Kalba yra svarbiausia žmonių socialinės komunikacijos priemonė ir mąstymo įrankis, kurios dėka įgyjama galimybė suvokti ir atspindėti tikrovę, logiškai mąstyti, apibendrinti, planuoti bei reguliuoti savo veiksmus. Gebėjimo bendrauti ugdymo problema šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje tampa ypač aktuali ir kelia vis naujus reikalavimus visai institucinio ugdymo sistemai, ugdytojams. Anot A. Garšvienės ir R. Ivoškuvienės (1993), R. Giedrienės, atlikti tyrimai su pradinukais parodė, kad dėl kalbų sutrikimų gali atsirasti neigiami charakterio bruožai, dar labiau trukdantys mokytis normalios kalbos. Visos vaiko kalbos raidos sritys yra susijusios, todėl viskas, kas vyksta su vaiko kalba iki jam pradėdant lankytis mokyklą, yra svarbu. Mokslinėje literatūroje teigiama, jog ikimokyklinis amžius yra geriausias laikotarpis ugdyti kalbinius vaikų įgūdžius. Antraisiais ir trečiaisiais vaiko gyvenimo metais aktyviausiai vystosi vaiko kalba, tai – pamatinis kalbinių gebėjimų ugdymo(si) laikas. Klausydamas vaikas mokosi išgirsti, įsiklausyti, atpažinti kalbos garsų skirtumus, dažnai tariamų garsų kombinacijas. Vaiko kalbėjimas – tai vaiko pokalbiai, dalinimasis išgyvenimais, patirtimi, pasakojimai apie tai, ką jis girdi, jaučia, mato. Pasakos – puiki priemonė ankstyvojo amžiaus vaikų kalbos įgūdžiams ugdyti. Šiame amžiuje vaikai iš pradžių klausia, vėliau atkartoja, o dar vėliau ir patys ima pasakoti tai, ką girdėjo kalusydami skaitomų ar sekamų pasakų. Vaikams pasakos sekamos tiek namuose, tiek ugdymo įstaigose, todėl vaikai turi galimybes klausyti, perklausyti, atpasakoti, pasakyti savo įspūdžius girdėta tema. Pasakų, ypač tradicinių, veikėjai gerai suprantami šio amžiaus vaikams.

Tyrimo problema – kokia pasakų reikšmė ankstyvojo amžiaus vaikų kalbinių gebėjimų ugdymuisi?

Tyrimo objektas – pasakų reikšmė ankstyvojo amžiaus vaikų kalbinių gebėjimų ugdymuisi.

Tyrimo tikslas – atskleisti pasakų reikšmę kalbinių gebėjimų ugdymuisi ankstyvajame amžiuje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti pasakų reikšmę.
2. Nustatyti tėvų nuomonę į pasakų reikšmę kalbinių gebėjimų ugdymuisi ankstyvajame amžiuje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa raštu, gautų duomenų statistinė analizė.

PASAKA IR ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKŲ KALBINIŲ GEBĖJIMŲ UGDYMAS

Trejų metų vaikų amžius dažnai vadinamas pereinamuoju amžiumi, nes tuomet vaikai labiau panašūs į keturmečius ir penkiamečius negu į dvimečius. Nuo dvimečių juos labiausiai skiria naujas gebėjimas išreikšti save žodžiais, realizuotais sumanymais, todėl vaikams atsiveria visas socialinis pasaulis. Trejų – šešerių metų vaiko amžius yra pasirengimo skaityti, nuostatų į knygų skaitymą formavimosi; savęs, kaip skaitytojo, suvokimo laikotarpis. Šiuo amžiaus tarpsniu vaikas susipažįsta su raidėmis, ugdo elementaraus skaitymo gebėjimus. Teigiama, kad tuo metu įgyti skaitymo gebėjimai lemia gimtosios kalbos bei kitų mokymo(si) dalykų sėkmę ir visą ugdymo(si) procesą (Semaško, 2012). K. Savickytė (2018) teigia, kad sekamos ir skaitomos pasakos padeda vystyti vaiko kalbai, plečia žodyną ir nesvarbu,

kad vaikas dar negeba ištartti daugelio žodžių. Pasakose gausu jaustukų, išiktukų, kuriuose dažniausiai būna sunkiau ištariamų garsų. Taip lavėja vaiko kalbos aparatas ir artikuliacija. Šie žodeliai suteikia pasakai žaismės bei ryškesnės išraiškos, o dainuojamieji pasakos intarpai gerina foneminę klausą, mankštinami kalbos padargai, lavinama atmintis, plečiasi žodynas. Pasakų dainelių žodžiai padeda vaikams atskirti žodžius, perprasti kalbos sandarą. Veiksmingas vaiko mokymas skaityti glaudžiai susijęs su literatūriniu ugdymu (Jakavonytė – Staškuvienė, Kalesnikienė, 2015). Vaiko susidomėjimą knyga gali nulemti ne tik jo amžius, bet ir patenkinti vaiko poreikiai – alkis, poilsis. G. Semaško (2012) remdamasi De Vito B. F. (2004), teigia, kad skaitymas vaikams turėtų būti patinkantis užsiėmimas, nes malonesnė veikla yra produktyvesnė. Kuo daugiau vaikas skaitys, tuo daugiau vystysis jo kalbos įgūdžiai bei gebėjimas realizuoti save, pasitelkiant žodžius. Teigiama, kad žmogus skaityti pradeda dar prieš gimimą, kūdikis mokosi skaityti, girdėdamas tėvų balsus bei jausdamas jų lytėjimą. Tėvų balsas, kalbėjimo ritmas ir intonacija, tėvų veidas – pirmoji vaikų „knyga“. Dabar yra knygų, pritaikytų kūdikiams nuo gimimo. Jos ugdo mažylių vaizduotę, leidžia mėgautis šiltu tarpusavio bendravimu, klausytis suaugusiojo balso (Monkevičienė, 2001). Toks ankstyvas skaitymas įdiegia kūdikiams pasigėrėjimą knygomis, skaitymą sutapatina su malonumų šaltiniu ir priverčia jį vertinti. A. Augustinienė ir kt. (2013) teigia, kad ankstyvajam vaiko kalbėjimui ypač veiksmingas garsiai skaitomų tekstų klausymasis. Kai vaikui yra skaitoma garsiai, svarbu, kad jis matytų skaitomą tekstą, tokiu būdu vaikas po truputį mokysis atskirti raides, bus lavinami jo fonetiniai įgūdžiai (Semaško, 2012). Anot G. J. Vaithursto (G. J. Whitehurst), skaitymas lemia spartesnę trimečio vaiko kalbos raidą. Jo atliktas tyrimas patvirtino nuomonę, kad skaitymas turėtų būti interaktyvus. Jis siūlo taikyti *dialoginę skaitymo strategiją*: klausantis skaitymo vaikas turėtų atsakinėti į klausimus žodžiu. (Jakavonytė – Staškuvienė, Kalesnikienė, 2015).

TYRIMO METODIKA, ORGANIZAVIMAS IR REZULTATAI

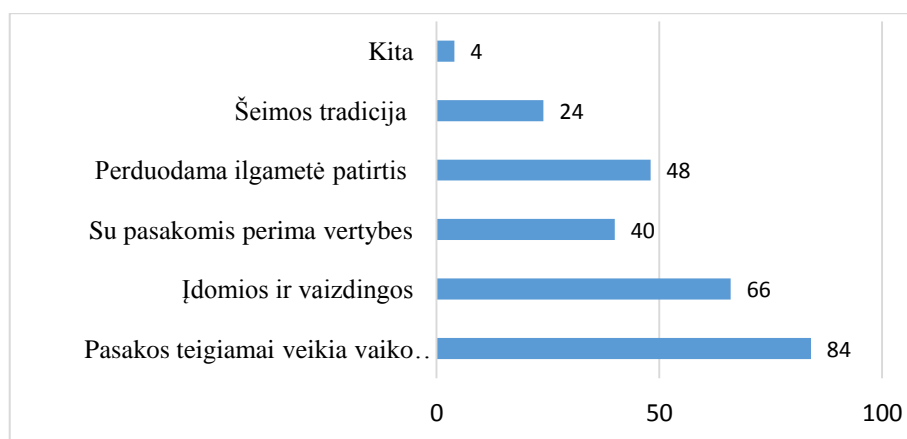
Tyrimo tikslas – atskleisti tradicinių pasakų reikšmę vaikų kalbinių gebėjimų ugdymuisi. Siekiant atskleisti pasakų reikšmę, 2020 m. kovo – balandžio mėn. atliktas kiekybinis tyrimas. Buvo išdalintos 125 anketos tėvams, iš kurių grįžo 115.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Tėvų požiūrio į tradicinių pasakų reikšmę trimečių kalbinių gebėjimų ugdymuisi bendroms tendencijoms atskleisti buvo atlikta anketinė apklausa. Siekiant išsiaiškinti tėvų nuomonę apie kalbinių gebėjimų ugdymo svarbą ankstyvajame amžiuje, buvo klausama, koks jų požiūris į kalbinių gebėjimų ugdymo svarbą ankstyvajame vaiko amžiuje. *Apibendrinant galima teigti, jog didžioji dauguma apklaustų tėvų teikia didelę reikšmę vaiko kalbiniams gebėjimams ir mano, kad kalbiniai gebėjimai turėtų būti ugdomi jau ankstyvajame vaiko amžiuje.* Siekiant išsiaiškinti, kasdien naudojamas bendravimo formas, tėvams buvo pateikta 12 įvairių variantų, iš kurių jie turėjo pasirinkti jų naudojamas bendraujant su vaiku. Atsakymų duomenys: dažniausiai naudojamos bendravimo su vaiku formos yra: knygelių skaitymas ir žiūrėjimas (96 proc.); paaiškinimas (84 proc.); paskatinimas (70 proc.); 66 proc. tėvų naudoja atvirus klausimus ir atsakymus, 64 proc. – paralelinį kalbėjimą ir daiktų įvardijimą.

Apibendrinant galima teigti, kad dažniausiai namuose naudojama bendravimo su vaiku forma yra knygelių skaitymas ir žiūrėjimas. Dažnai naudojami paaiškinimas, paskatinimas, atviri klausimai ir atsakymai, lėta ir aiški kalbėsena, tačiau mažai dėmesio skiriama taktinei veiklai.

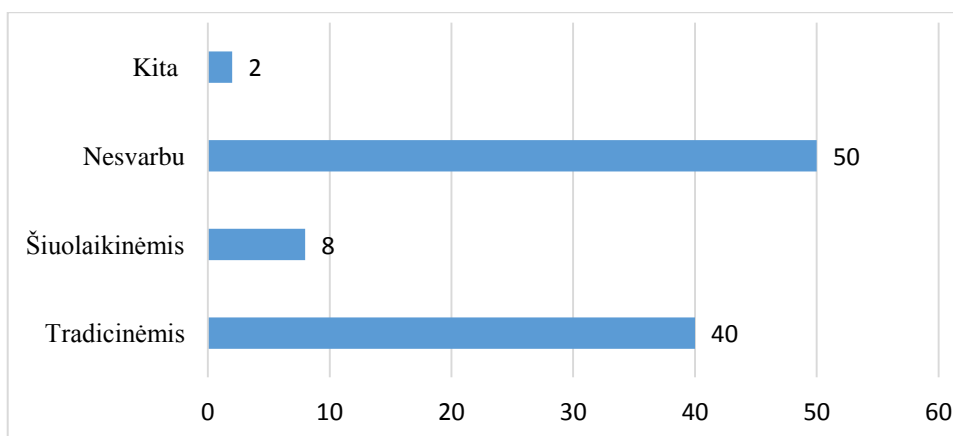
Pateikus klausimą: „ar Jūsų šeimoje pasakos vaikui skaitomos nuo ankstyvos vaikystės?“, gauti tokie rezultatai: 88 proc. tėvų teigia, jog pasakos jų šeimoje skaitomos nuo ankstyvos vaikystės, o 12 proc. – kad ne nuo ankstyvos vaikystės. Tiksliai nežinančių nebuvo. *Taigi galima teigti, jog daugumoje šeimų pasakos skaitomos nuo ankstyvos vaikystės. Apibendrinant galima teigti, jog nors visi tėvai pripažįsta, kad pasakas vaikams reikia skaityti (sekti) ir dauguma tėvų pasakas vaikams skaito kas dieną, apklausa parodė, kad maža dalis tėvų pasakas skaito vaikams kartą per mėnesį arba visai to nedaro.*

1 pav. Požiūrio į pasakos reikšmę vertinimas.

84 proc. apklausoje dalyvavusių tėvų mano, jog pasakos teigiamai veikia vaiko asmenybę, 66 proc. tėvų teigia, kad pasakos yra įdomios ir vaizdingos, 48 proc. – pasakomis perduodama per daugelį metų susikaupusi išmintis. *Taigi, daugumos tėvų atsakymai parodė, kad pasakos dažniausiai yra skaitomos, nes teigiamai veikia vaiko asmenybę, yra vaizdingos, jomis siekiama*

perduoti per daugelį metų susikaupusią išmintį. Siekiant išsiaiškinti tėvų požiūrį į tradicines pasakas, anketoje buvo pateiktas klausimas: „kokioms pasakoms teikiate pirmenybę?“ Atsakydami į šį klausimą tėvai turėjo iš duotų variantų išsirinkti sau tinkamus arba pateikti kitą atsakymą. Tėvų požiūris pavaizduotas 2 pav.

2 pav. Požiūrio į tradicines pasakas vertinimas.

Iš gautų duomenų galima pastebėti, kad 50 proc. apklausoje dalyvavusių tėvų pasakos rūšis nesvarbi, o tradicines pasakas vaikams renkasi 40 proc. tėvų. 8 proc. tėvų renkasi šiuolaikines pasakas, o vienas apklausos dalyvis, pasirinkęs variantą „Kitas“, paminėjo, kad vaikams renkasi pamokančias pasakas. *Apibendrinant galima teigti, kad pusei tėvų neturi didelės reikšmės pasakos rūšis, vis dėl to tradicines pasakas renkasi taip pat beveik pusė tėvų. Taigi, tradicinės pasakos yra populiarios. Tai rodo ir tai, kad šiuolaikines pasakas renkasi labai nedidelė dalis tėvų.* Siekiant išsiaiškinti, ar tėvai pasakai perteikti naudoja vaiko įsitraukimą skatinančius būdus, buvo paprašyta pažymėti tinkamą atsakymo variantą („taip“ arba „ne“), o pasirinkus variantą „Taip“, paaiškinti,

kokius būdus naudoja tėvai siekdami vaikų aktyvumo ir įsitraukimo.

Gauti atsakymai rodo, kad 62 proc. tėvų perteikdami pasaką naudoja vaiko įsitraukimą ir jo aktyvumą skatinančius būdus, o 38 proc. nenaudoja. Pasirinkę atsakymo variantą „Taip“, paminėjo tokius jų naudojamus vaiko aktyvumą skatinančius būdus: „paprastom pasekti keletą kartų girdėtą pasaką“; „ilustruoti garsu, vaizdu“; „leidžiu tęsti pasakojimą“; „kartu fantazuojame, kuriame pasakų eiga, sekame“; „klausinėja klausimų, diskutuojam, aptariam paveikslėlius“; „personažų vaizdavimas, mėgdžiojimas“; „popierinės lėlės, pirštinių lėlės“.

Apibendrinant galima teigti, kad daugiau kaip pusė tėvų pasakai perteikti naudoja vaiko

įsitraukimą, aktyvumą skatinančius būdus panaudodami balso galimybes, įvairias lėles, diskutuodami, kurdami, improvizuodami.

Siekiant sužinoti respondentų nuomonę apie pasakų naudingumą: kaip, kada, kodėl geriausia sekti vaikams pasakas, paprašyta pateikti keletą patarimų, pasiūlymų iš savo patirties. Gautas rekomendacijas galima suskirstyti į tokias grupes: rekomenduojame, kad pasakas skaitytų močiutės; rekomenduojama pasakas skaityti prieš miegą; akcentuojama pasakų teikiama nauda, pateikiami veiklų pavyzdžiai; rekomendacijos. Pateikiamos išsamių rekomendacijų citatos:

1 rekomendacija: „Sėti pasakas naudinga visada, nes jos perteikia iš kartos į kartą perduodamą išmintį, moralines nuostatas, tautos pasaulėžiūrą, ugdo kūrybiškumą, naratyvo kūrimo gebėjimus ir pan.. Panašu, kad labiausiai įsimenamos tos, kurios yra sekamos, o ne skaitomos, nes tikėjimas kuriu pasauliu labiau pagavesni tik skaitant tekstą; deja dažniausiai pasakas skaitome, tačiau keičiant balso toną ir tembrą, esant dainelių intarpams – dainuojant, o šių dienų kelių sakinių pasakas, praplečiant savo pastebėjimais. Trimečiui labiausiai patinka stebuklinės ir gyvulinės pasakos, o vyresniajam (7 metai) – jau šiuolaikinės apie kompiuterius, vampyrus ir pan. Mes pasakas sekam prieš pietų miegą ir visada kai yra prašoma, kai atsiranda naujos knygelės, o jas parsinešam kas savaitę, nes brolis yra pirmokas ir jam reikia skaityti.“

2 rekomendacija: „1) Leisti vaikui pačiam išsirinkti knygutę. 2) Klausytis profesionaliai įgarsintų pasakų. 3) Skaityti prieš miegą. 4) Skaitant aptarti pasakos iliustracijas skatinant vaiką pastebėti, palyginti, analizuoti išraiškas, gestus. 5) Sąmoningai parinkti vertingą skaitymo turinį derinant su vaiko mėgiamais populiariaisiais personažais: tradicinė pasaka ir populiarioji, tuomet su vaiku aptarti kuo panašios: ką darė, kaip elgėsi, kaip tai vertini.“

Apibendrinant galima teigti, kad tėvų pateiktos rekomendacijos buvo labai įvairios: paremtos gyvenimiška patirtimi, sukauptomis žiniomis, abstrakčios arba konkrečios. Kai kurie tėvai paminėjo daug įvairių būdų pasakai perteikti. Taigi, tėvai žino ir supranta tradicinių pasakų reikšmę vaiko kalbinių gebėjimų ugdymuisi, tačiau kartais jiems trūksta žinių ir rekomendacijų kaip pasakas panaudoti.

IŠVADOS

1. Ankstyvajame amžiuje pradeda intensyviai plėtotis vaiko kalba. Efektyvesnei kalbos raidai vystytis geras būdas yra pasakų panaudojimas. Vaikai kalbos mokosi iš suaugusiųjų, todėl pasakų skaitymas ir sekimas formuoja tinkamus kalbėjimo įgūdžius. Klausydamas pasakų, vaikas ugdo savo kalbėjimo įgūdžius, ugdomi kūrybiškumo ir empatijos gebėjimus.
2. Tėvai supranta, kad ankstyvajame amžiuje vaikų kalbos raidai pasakos svarbios. Tėvai ne visada turi laiko ar žinių, kaip geriausiai ugdyti vaiko kalbą pasakų pagalba. Šiame procese svarbus pedagogų ir šeimų bendradarbiavimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Andriekienė R.M., Ruzgienė A. (2001). *Ankstyvosios vaikystės pedagogika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
2. Augustinienė, A., Burinskienė, R., Kajokienė, I. (2013). *Priešmokyklinio amžiaus vaikų kalbos ugdymas taikant edukacines technologijas*. Kaunas: Technologija.
3. Baravykaitė – Dagienė, A., Gekienė, R., Burvytė, S., Baravykienė, B. (2014). *Pasakos vaiko gyvenime: vaikų pasakos vaikams: metodinė priemonė*. Vilnius: Firidas.
4. Bražienė, N. (2004). *Pradinių klasių mokinių kūrybingumo ugdymas pasakomis: disertacija*. Šiaulių universitetas.
5. Bettelheim, B. (2017). *Kodėl mums reikia stebuklo. Pasakų reikšmė ir svarba. Psichoanalitinis požiūris*. Vilnius: Tytoalba.
6. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.
7. Gedutienė, R. (2008). *Besiformuojančio raštingumo komponentų ir šeimos veiksmų sąveika pereinant iš priešmokyklinio į mokyklinį amžių: disertacija*. Vilniaus universitetas.
8. Hille, K., Evanschitzky P., Bauer, A. (2015). *3 – 6 metų vaiko raida*. Vilnius: Tytoalba.
9. Molicka, M. (2010). *Pasakų terapija*. Vilnius: Vaga.

10. Monkevičienė, O. (2003). *Mano vaikai. Priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Kaunas: Šviesa.
11. Semaško, G. (2012). *3 – 4 metų amžiaus vaikų skaitymo pradmenų ypatumai: magistro darbas*. Lietuvos edukologijos universitetas.
12. Sirtautienė, D. (2000). Kalbinio bendravimo gebėjimai: ugdymo galimybės iki mokyklos. *Pedagogika*, 42, 56-65.
13. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.

Kaunas, 2021. Užsakymas I-2363.
Leido Kauno kolegijos Reklamos ir medijų centras,
Pramonės pr. 20, LT-50468 Kaunas